

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds
HARBOG

for

MDCCXCVI

Redaktionsudvalg:

Rektor *L. Willesen*, Nykøbing F.

Lærer *A. H. Bendsen*, Bandholm.

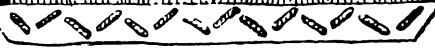
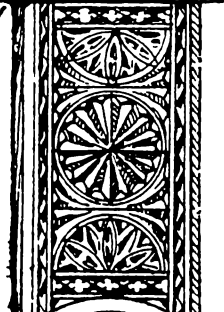
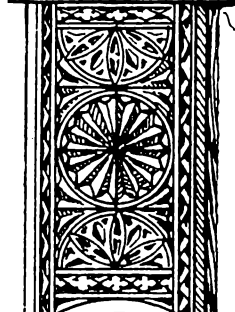
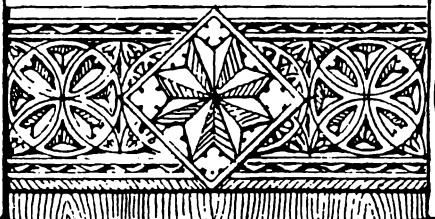
Lærer *Svend Jørgensen*, Toreby, Søllested.

Henvendelser vedrørende Aarbogen sker til sidstnævnte.

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog XXXIV
1946

V Række — Bind I

Holland=
 Halsters
 Historiske
 Samfunds
HARBOG

for

Q Q Q X A V I

Indhold.

	Side
<i>Lærer Svend Jørgensen:</i>	
Aastrup Sognefolk 1700—1800. En Kirkebogsstudie	1
<i>Forfatterinden Helene Strange:</i>	
Falsters Skræk. Tyvebandeføreren Jens Skerris og hans Slægt	20
<i>Grosserer Alfred Larsen:</i>	
Degnenes Ansøgning Aar 1781 angaaende Pensionen til Nakskov latinske Skole	40
<i>Arkivar, mag. art. Hans Ellekilde:</i>	
Lollandske Folkeminder i Svend Grundtvigs Samlinger i Dansk Folkemindesamling	58
<i>Slægten Lützen paa Lolland. Minder fra Christianssæde og Pederstrup. Uddrag af Anna Drewes f. Lützen's utrykte Slægtsbog</i>	91
<i>Museumskonsulent Poul Halkjær Kristensen, Nationalmuseet:</i>	
Et Bidrag til Belysning af Bondeinventariet paa Lolland i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede	123
<i>Snedkermester Karl P. Andersen:</i>	
Af Bedstefaders Dag- og Regnskabsbog	143
<i>Sognepræst L. Brøndum:</i>	
Østøfte Kirkes 600-Aars Jubilæum	148
<i>Lollændere i Felten 1864</i>	155
<i>Smaastykker:</i>	
En lollandsk Variant af Eventyret om den store Løgn, ved Universitetslektor <i>Henning Henningsen</i>	173
Sønder Alslev Bylov, ved <i>E. Strange</i>	176
Et Minde om Statsminister C. D. F. Reventlow paa Pederstrup, ved <i>Julius Larsen</i>	180
„De sorte Gæs“ i Torrig Skov, ved <i>Julius Larsen</i>	181
„Mikmuskage“, ved <i>Ida Holck</i>	182
<i>Fra Bogverdenen, ved Svend Jørgensen</i>	183
C. C. Haugner: Nakskov Købstads Historie II. — Helene Strange: I Mødrenes Spor. — Professor Henric Christopher Glahn's Familiebreve samt Fabler og Vers. — Til Knud Fabricius 13. August 1945. — August F. Schmidt: Oldemand og Bystævne. — Danske Slotte og Herregaarde. — Otto Norn: Nykøbing Kirke paa Falster. — N. Clausen-Bagge: Grundt-	

vigske Hjem. — Niels Nøjgaard: Kaj Munk. — Lolland-Falster, Fejø, Femø, Askø og Bogø I—II. — Den lollandske Landbostands Sparekasse gennem 75 Aar. — Aktieselskabet P. Hatten & Co. — Personalhistorisk Tidsskrift. — Fynske Aarbøger. — Danske Magazin. — Ad Fortids Veje. — Næs-gaardbogen 1944. — Nakskov Havneminder. — Svend Jørgensen: Bag Diger og Hegn I.	Side
<i>Aarsberetning</i>	197
<i>Uddrag af Regnskabet</i>	200
<i>Nye Medlemmer</i>	200

Aastrup Sognefolk 1700—1800.

En Kirkebogsstudie.

Af Svend Jørgensen.

Aastrup Sogn er Lolland-Falsters Forpost mod Nord-øst. Begrænset mod Øst og Nord af Østersøen og Grønsund, som fra Arilds Tid har været en vigtig Færdselsvej i det danske Ørige, tilmed med et betydeligt Færgested indenfor sit Omraade blev det i højere Grad end de fleste andre Landsogne i Landsdelen et Sted, der fik Forbindelse med den store Verden.

Sognets Historie præges derfor i ikke ringe Grad af mærkværdige Menneskeskæbner, der — ikke sjældent bogstavelig talt — skyldes i Land paa dets Kyster, for svinder igen eller slaar sig ned indenfor Sognets Grænser og bliver mere eller mindre adstadige Borgere.

Nogle af disse Mennesker ser vi et hastigt Glimt af i Tingbøger, Lens- og Amtsregnskaber, Kommissionsbetænkninger o. lign.

Men det store Flertal af Sognets Beboere — de, hvis Liv henrinder uden de store Afvekslinger — stifter vi bedst Bekendtskab med gennem Kirkebøgerne. Gennem disses gulnede Blade og blegede Skrift er vi i Stue sammen med høj og lav, rig og fattig, ung og gammel, Skarnsfolk og Godtfolk — kort sagt hele Sognets Befolkning, Generation efter Generation.

Aastrup Sogns Kirkebøger begynder 1692. Den første, der gaar fra 1692 til 1719, er meget mangelfuld — egentlig kun en Levning. Den omfatter Trolovede 1692—1719 og Begravede 1716—1719. Resten er desværre forsvundet. Bogen maa allerede 1719 have været i en daarlig Forfatning, thi dette Aar paabegynder den daværende Sognepræst Pov! Povlsen Danchel, der skriver sig „Pastor Eccle-

siæ Aastrupiensis“, en ny Kirkebog, der i hans lange Præstetid og ogsaa af de fleste af hans Eftermænd bliver pynteligt ført. Paa første Side skriver han bl. a., at 1719 den 1. Dec. lod han denne Kirkebog indrette, „da den forrige var fast ubrugelig“. Bogen slutter 1811.

Den omhyggelige Førelse af Bøgerne, de pyntelige, letlæselige Haandskrifter og ikke mindst de mange udførlige Optegnelser vedrørende de Begivenheder, der af en eller anden Aarsag afveg fra de hverdagsagtige, sætter os i Stand til at danne os et Billede af Sognet og dets Beboere igennem 100 Aar.

I mindre Grad end med Menneskene beskæftiger Kirkebogen sig ganske vist med Lokalteterne. Stednavnene er dog i Stand til at fortælle adskilligt om forsvundne Byer, Gaarde, Huse, Skove, Moser o.s.v., om ændrede Navne eller om skiftende Slægtleds Udtale af disse Navne.

En Række — der ikke gør Fordring paa at være udtømmende — vil vise det for Aastrup Sogns Vedkommende:

Aastrup, Aastruppe, Aastrippe, Morsebye, Moesbye, Weyringe, Weiringe, Owre, Oure, Garewraae, Garnewraae (en 1843 nedlagt Gaard Syd for Næsgaard), Hesnæs, Næs, Preste-Venget, Stubbehauge, Stubshave, paa Borren, Borrehuset (forsvinder omkring Slutningen af Aarh.), Grønsund (som Boplads først fra ca. 1790), Abelvien, Abelvigen, Heslegaard (nævnes endnu 1754, blev senere 2 Gaarde, der lagdes under Næsgaard), „Seminariet“ (Næsgaard).

Paa samme Maade giver et Udtog af Slægtsnavne os et Overblik over de Slægter, hvis Skæbner vi følger gennem 100 Aar:

Orm, Krage, Lille Per, Lollike, Skytte, Frimann, Hare, Kiende, Tambour, Lejre, Kaare, Myssen, Gremer, Puust, Lejre, Stang, Piil, Keling (Kehling, Kælling), Skytte, Pille, Kylling, Schonning, Skaaning.

Disse er alle gode falsterske Slægtsnavne, medens følgende har et mere fremmedartet Præg:

Wendt, Werlin, Vinding, Varnik, Sechmann, Svej, Adrian, Amager, Raun, Isach.

Flere af de sidste skyldes ganske aabenbart Sognets Forbindelse med andre Landsdele — saa meget mere som flere af disse Navne bæres af Møllere, Lodser, Færgemænd, „Skibermænd“, Strandridere o.s.v. Nogle af Slægterne kan følges gennem hele Aarhundredet og er sandsynligvis Slægter, der i umindelige Tider har boet i Sognet. Det gælder f. Eks. Slægterne Orm, Lille Per, Kiende og flere.

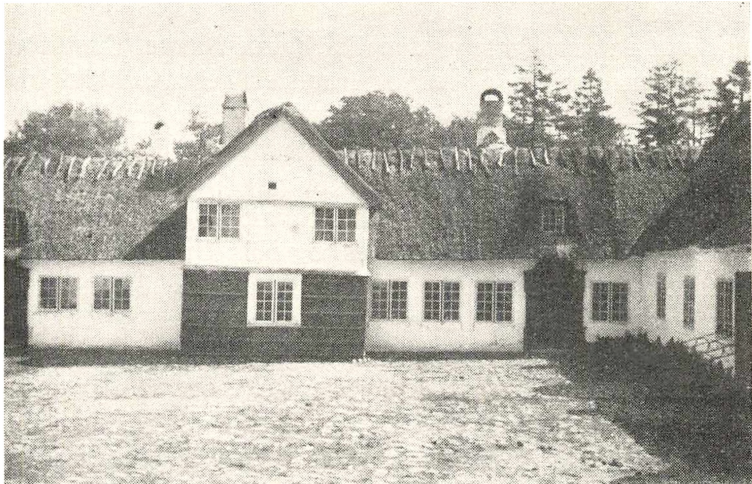
En af de anseligste er den, der bærer Navnet *Orm*. Den er hjemmehørende i Næs, og i næsten hele Aarhundredet har den siddet inde med Sognefogedbestillingen. Den ældste kendte er Sognefoged *Nils Orm*, der laa i stadig Krig med Præsten *Peder Andersen Damb* (1677—91). Denne havde især 3 bitre Fjender: Amtsforvalter Raun, Nykøbing, Prokurator Frants Busch, Næs, og Nils Orm. En Søndag omtalte han dem saaledes fra Prædikestolen: „*Ravnen* sidder paa *Busken*, og *Ormen* kryber derunder. Forbandet være de alle tre!“ Denne og lignende Udtalelser kostede Præsten hans Embede. Efter Nils Orm blev *Peder Orm*, som vi træffer fra 1719 til hans Død 1747 (73 Aar gl.), Sognefoged, og sluttelig overtog *Rasmus Orm* Embedet. Han nævnes bl. a. 1743. En Søn af den ældste Nils Orm blev den første Skoleholder i Moseby. For at gøre det hele saa indviklet som muligt hed han ogsaa Nils Orm.

Et morsomt Slægtsnavn er *Lille Per*, der vel fra først af har været et Øgenavn, men derefter gennem hele Aarhundredet er Efternavn paa en Slægt i Aastrup. 1717 træffer vi Boemand *Per lille Per!* Hans Søn er formodentlig *Hans lille Per*, der træffes noget senere. 1737 Maria Bebudelsesdag døbes *Peder lille Peders* Tvillingesønner Nils og Hans med de ved Tvillingers Daab saa vel kendte Fejltagelser, idet Gudmødrene var ombyttede, og det viser sig, at man til sidst slet ikke kan finde ud af, hvem der er Hans, og hvem der er Nils. Tvillingerne fortsætter Slægten, thi helt ned til Slutningen af det 19. Aarhundrede (1878) træffer vi *Lille Peder'e*, til sidst dog kun som Tilnavne, der opføres i Parentes efter Efternavnet.

Men inden vi gaar nærmere ind paa Enkeltheder i de

forskellige Bondeslægter, vilde det vel være naturligt at fortælle lidt om Beboerne i den gamle hyggelige Præstegaard, da det jo dog er dem, vi skylder alle vore Oplysninger.

Den første af vore Meddelere er *Bent Hansen Grimeton*, der 1692—94 var Præst i Aastrup. Han efterfølges af *Pe-*

Moseby Præstegaard.

Fot. Axel Petri.

der Jørgensen Stadager 1694—1717. Derefter kommer *Povl Povlsen Danchel* (1717—57), der 1719 d. 1. December paabegynder den pyntelige Kirkebog, paa hvis Meddelelser denne Afhandling i det hele og store hviler. Povl Danchel var gennem de 40 Aar Aastrup Sogn en dygtig Præst, man kan ligefrem læse det mellem Linierne i hans godt ordnede og smukt førte Kirkebog. Men den fortæller tillige, at han var en myndig Præst, der paatalte sin Menigheds Fejl og revsede den derfor. Naar han har haft Besvær med sine Sognébørn, undlader han ikke at gøre Bemærkninger derom: „Jeg havde min Fortræd med dem, Gud omvende dem!“ (1723) „Hun er en fræk og fripostig Hore!“ (1731) „Denne førte et meget slet Levned og var et Skarn“. (1755) „Gud være hans Sjæl naadig, men plage

og pine hans Legeme“ (!! (1750). Med sin Degn og Sognets Skoleholdere kom han som Regel godt ud af det. Ellers vilde Skoleholderen *Niels Mortensen* i Moseby næppe 1746 have kaldt sit 6. Barn Povl Danchel efter Præsten. Desværre døde Barnet, men da der ialt skænkedes Skoleholderen 11 Børn, var der Raad for det! Godt 1 Aar senere døbttes en ny Povl Danchel, der ser ud til at have været levedygtig.

En af de Moseby Skoleholdere paadrog sig dog i høj Grad Præstens Vrede. Kirkebogen fortæller: „Anno 1731, 2' S. e. Trin. udstod *Amnon Ausdahl*, som var Skoleholder i Moesbye i det kgl. Skolehus, og *Petronelle Bentsdatter* Kirkens Disciplin for deres tilsammen begangne Lejermaal. Han er vel gammel, og hun en fræk og fripostig Hore. Jeg har for over 6 eller 7 Aar siden foreholdt dem dette, som er sket, men har hverken ved Trusler eller Formaninger kunnet afværge denne deres Ondskab. Hun tjente ham for Husholderske, men de levede sammen som Ægtefolk, og dermed deres ondt begyndte Kærlighed er endnu ikke blevet som Amnons til Thamar¹). Gud omvende dem, at deres Sjæle maa blive frelst“.

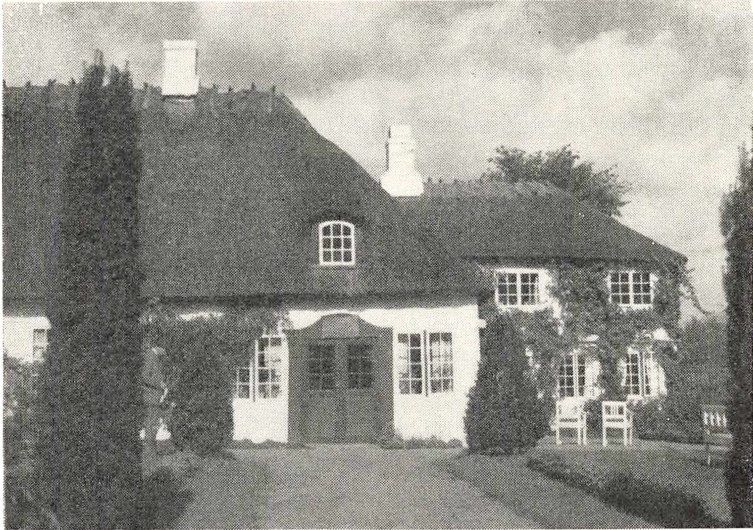
En Smule Knirkeri fornemmes ogsaa 1738, da den førnævnte Skoleholder Niels Mortensen og Ellen Hansdatter viedes. Præsten skriver: „Han var den første Skoleholder i Falster, som den constituerede Amtmand kendte fri for Copulations Gebyr. Saa gaar det altid ud over dem, der mindst formaar“ (nemlig Præsten, der intet Offer fik!)

Til Gengæld fornemmer vi tydeligt Præstens Glæde 1732 den 23. Juli ved Skoleholderen Mons. *Rasmus Bertelsen Svitzer Wichmand* og hans Fæstemø Jomfru *Sophia Amalia Holgersdatter Dannefers* Bryllup; thi da skriver Hr. Povl Danchel velfornøjet over det gode Offer: „Var de bedste Brudeaccidenser“.

Sandsynligvis har Præstens Lyst til at sige og skrive sin Mening skaffet ham en Del Uvenner. I hvert Fald synes han og den 1731 døde Prokurator *Hans Sadolin* fra Næs ikke at have været de bedste Venner, thi Præsten skriver efter at have noteret hans Begravelse i Kirkebogen: „Gud

være os Syndere naadig!“ Meget talende er den Streg, der er sat under denne uskyldigt udseende Tilføjelse.

Efter Povl Danchels Død 1757 — den er forøvrigt ikke noteret i Kirkebogen — kom *Andreas Andersen Groos* i kun 2 Aar (1757—59) og derefter *Ambrosius Pedersen Busch* (1759—60). Begge døde i Moseby. Deres korte Em-

Moseby Præstegaard set fra Haven. Fot. C. E. Lorentzen.

bedstid gjorde, at de næppe helt lærte Sognebørnene at kende. Deres Kirkebogsførelse er derfor intetsigende, ja for den førstes Vedkommende om ikke sjuksket saa dog mindre pyntelig.

1760—1804 var den bekendte Magister *Christian Henrik Biering* Præst i Aastrup. Hans Person og Virke — ikke mindst hans store pragtfulde Have — er tit nok omtalt, og vi kender ham derfor som en dygtig Præst med fortrinlige Evner, men man nærrede stor Frygt for hans Myndighed og skarpe Vid. Han var tillige en dygtig Landmand og en af sin Samtid skattet Digter.

Kirkebogen viser os den omhyggelige Embedsmand og Digteren. I Modsetning til Povl Danchel giver han — naar

undtages nogle Mindedigte over paarørende — aldrig sine Følelser Luft i Kirkebogen.

1767 døde hans første Hustru *Anna Maria Schrøder*. Hendes Lig blev nedsat i Koret under Knæfaldet ved den nordre Side, fortæller Bogen. I et Mindedigt: „Kiende-Tegn over hendes Grav“ hedder det bl. a.:

Min Rachel! Ak, at jeg saa tidlig skal opsætte
et skyldigt Kende-Tegn paa din begrædte Grav!
Din Ihukommelse bør ingen Tid udslette.
Du har fortjent et Tegn. Hvad skal det være af?
Af Kobber, eller Sten, af Marmor, Alabaster?
Nej, dette tæres bort, og Tiden det kuldkaster.

I Stedet vælger han at sætte dette Tegn i Form af et Digt i Kirkebogen, og han har ganske Ret i, at heri bevares det bedst.

Anna Maria Biering f. Schrøder døde i Barselseng. Biering skriver smukt om Drengen *Werner Christian*, hvis Fødsel kostede Moderen Livet:

Du dyre Smertes Søn, købt med din Moders Liv
dog dyrere endnu med Jesu Død og Smerte;
træd frem i Herrens Kraft paa Livets Vej og bliv
en værdig Arving til din Moders fromme Hjerte.
Saa skal Du Arvedel engang i Lyset faa,
og med din Moder glad for Lammets Trone staa.

Drengen døde allerede et halvt Aar senere og blev nedsat i Koret ved Moderens Side. Faderen skrev i Kirkebogen:

Min Søn! Saa vilde Du ej længer blive her,
hvor Harpen var ophængt ved salte Taarefloder.
Du kom og gik igen, Du ilte til Din Moder,
Du havde hende mest, næst Gud og Jesum, kær.

Det intet Under er: Dit Liv var hendes Død,
derover hjalp Du mig en liden Stund at græde,
og gik til hende, snart ind i din Herres Glæde.
Rei! Barnet hviler tyst udi sin Moders Skød.

Bierings anden Hustru hed *Elisabeth Jæger*; i de to Ægteskaber var henholdsvis 4 og 11 Børn. Af disse døde en Datter *Abigaël*, 21 Aar gammel, 1784 af Kopper. Hun var gift og bosat i Stubbekøbing, men blev bisat i Aastrup Kirke ved Moderens Side. 1786 blev den 13-aarige *Else Maria* nedsat i Koret ved Skriftestolen.

Pastor Biering døde 8/9 1804, 76 Aar gammel, og blev 13/9 begravet paa Kirkegaarden, hvor han selv havde indrettet sin Begravelsessted, da han ikke ønskede at blive bisat i Kirken.

Sønnen Johannes Theodosius Biering skrev i Faderens Aand i Kirkebogen følgende ubehjælpssomme, men velmente Vers, der gengives med sin mere end mærkelige Anvendelse af Udraabstegn:

Fred hvile over Din Grav! Du Retskafne og Gode!!!
 Kun den er lykkelig! Hvis Død var uden Smerte,
 Som blid henslumrede, med et Retskaffent Hierte!
 Med Evig Fryd! og Fred! For Dyden Løn er Hist.
 Da bør jeg glæde mig, thi da er Du! det vist!

Kirkebogen er af og til blevet ført af Degnene, og i Slutningen af Pastor Bierings Embedstid har den daværende Degn helt overtaget dette Arbejde.

Degnen for Aastrup Menighed boede i Aastrup og var kun Degn. Først ind i det 19. Aarhundrede sløges Embedet sammen med Skoleholderembedet i Moseby. Den første, som Kirkebogen omtaler, er *Jacob Clausen* (1682—1718) (se Barfød: „Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie“ I. pag. 136), der maa være kommet til Aastrup omkring 1682, thi Kirkebogen fortæller:

„1718 d. 26' Aprilis, som var Tirsdagen efter Dom. Quasimodogeniti²), blev Jacob Degn, som havde efter sin Sigelse og Testamentes været Sogne-Degn her til Aastrupe Menighed udi 36 Aar, begravet udi Aastrupe Kirke i en Ege-Kiste, ætat. 69“.

Hans Eftermand som Sæde- og Sognedegn var *Claus Stadager* (1718—51), der var en Søn af den tidligere nævnte Præst i Aastrup Peder Jørgensen Stadager. Ham

og hans Kone Mad. *Anne Stadagers*, som hun kaldes, træffer vi tit i de følgende Aar, da de har en Mængde Børn. Degnene hørte i hin Tid til Gejstligheden, hvad der tydeligt ses af Fortegnelsen over de mange Degnebørns

Barokdør i Moseby Præstegaard Fot. Axel Petri.

Faddere. Det er næsten allesammen Beboere af Omegnens Præstegaarde eller i hvert Fald „honette Folk“. Om et af Børnene hedder det: „hjemmedøbt“ udi adskillige honette Folks Overværelse“.

Ved Claus Stadagers Død blev Studiosus *Niels Morten-*

sen Falster (1751—71) Sædedegn. Han havde hidindtil været „Skoleholder udi den Kongelige Etablerede Skole i Morsbye“. Nu fik han Degneembedet uden dog derved at forene de to Embeder. Hans Hustru hed *Ellen Hansdatter Mahs*. De trolovedes 1738 d. 25. Juli og viedes 1738 den 26. Aug., ved hvilken Lejlighed Præsten — som ovenfor omtalt — blev snydt for sit Offer. Niels Mortensen Falster døde 1771, 56 Aar gammel, og „1708 den 1. Maj blev Niels Mortensen Falsters Enke Ellen Salig Falsters begravet i Kirken under Pulpituret ved Siden af hendes Sal. Mand i sin Alders 65. Aar“.

Den følgende Degn er *Lauritz Faber* (1771—1793), der døde 51 Aar gammel 30/2 1793 og sandsynligvis er den sidste egentlige Degn. Om sin første Kone skriver han selv i Kirkebogen: „1779 Fredag den 9. Juli blev Degnens Hustru, i Live Dyd og Gud elskende Matrone *Anna Marie Fabers* hendes Lig, nedsat i Kirken ved den nordre Side. Hun døde efter et langvarigt og pinefuldt Leje af 1 Aar og 2 Maaneder i sit Alders 61 Aar. Var iøvrigt et godt Guds Barn. Vi havde levet i Ægteskab tilsammen i 11 Aar og 9 Mdr.“ Hans anden Hustru *Giørvel Kristine Berg* døde 1791 og blev begravet sammen med en samtidig afdød gift Søster.

Medens Degnen hørte til Gejstligheden og som Regel var Teolog, var dette ikke altid Tilfældet med Skoleholderen. Indtil ca. 1725 har Skoleholdet i Aastrup Sogn efter al Sandsynlighed været indskrænket til Degnens Kristen­domsundervisning visse Dage i Kirken. Men 1722—25 opførtes Frederik den 4s Rytterskoler paa Falster, og Aastrup Sogn fik hele 2 — nemlig i Moseby og i Vejringe. Det var efter Datidens Forhold store anselige Bygninger; intet Under derfor, at de i Kirkebogen kaldes „det kongelige Skolehuus“, „den kongelige Skole“, ja endog „den kongelige etablerede Skole“.

Rammen var altsaa i Orden, men det var undertiden saa som saa med Indholdet, idet det var alle Slags Folk, der ansattes som Skoleholdere.

Et talende Eksempel herpaa er just den *Annom Aus-*

dahl, der er omtalt i det foregaaende, og som Præsten sammenligner med Amnom i det gl. Testamente. Han er sandsynligvis den første Skoleholder i Moseby, ansat her omkring 1725, da han 1731 omtaltes som havende været Skoleholder her i 6—7 Aar.

Hans Eftermand er „hæderlige og vellærde Studiosus Mons. *Rasmus Bertelsen Svitzer Wichmand*“. Den 5. Juni 1732 finder der i Moseby Skole en dobbelt Trolovelsesfest Sted, idet Mons. Wichmand troloves med „den ædeldyge Jomfru *Sophia Amalia Holgersdatter Dannefer*, som kom fra Ourebye Gaard i Lolland“ og „som hafde sine Forælder boende 120 Mile oven for Trundhiem“. Det andet Par er Skoleholderens Søster *Elisabeth Sophia Wichmand*, Enke efter Kvartermester Hoppensach, og „hæderlige og vellærde Enkemand *Peter Ernst*, Sædedegn for Karlebye og dermed annecterede Menigheder“.

En Trolovelse var i hin Tid en foreløbig Vielse, der snarest skulde efterfølges af en kirkelig Vielse, og allerede 23. Juli s. A. vies da ogsaa det første Par i Aastrup Kirke, medens det andet Par først vies 13. Feb. 1733, hvorfor Povl Danchel opbragt skriver i Kirkebogen: „Naar nogen confererer deres Trolovelses Dags Datum med deres Copulations Dags Datum, kan de se, af hvad Compartement og Christendom disse Brudefolk har været. Jeg havde min Fortræd med dem. Gud omvende dem“.

Rasmus Wichmand blev Degn i Ønslev efter faa Aars Ophold i Moseby (død 1751 i Ønslev), 1736 nævnes hans Eftermand Skoleholderen *Jacob Dahl*, men han er allerede forsvundet igen 1738, da *Niels Mortensen Falster*, der tidligere er omtalt, har afløst ham. Han har været Skoleholder 1738—51.

Hans Eftermand som Skoleholder blev *Hans Christian Callenberg*. Kirkebogen viser, at han ikke er død i Moseby, men kun, at der 1775 er kommet en ny Skoleholder, der hedder *Ruud*. Efter ham kommer „Seigr“. *Jørgen Wichmand Crocau*, der blev begravet 9. Feb. 1796 og efterfølges af *Jens Lund*, der i det følgende Aarhundredes første Del sammen med sin Hustru *Sara Christiane Gad* reside-

rede i Moseby Skole, i hvert Fald indtil 1808, da Skolelærer *Cornelius Lindholm*, den første Vesterborgseminarist, nævnes (død 9/3 1851).

I Vejringe blev *Nils Orm* den første Skoleholder. Han var af den føromtalte stoute Sognefogedslægt fra Næs, og det er rimeligvis den Omstændighed, han kan takke for Embedet. Nils Orm blev begravet 7/4 1747, 73 Aar gl. Den følgende Skoleholder er sandsynligvis *Gabriel Bisgaard*, gift med Maria Elisabeth Bisgaard; de omtales kun 1753. Eftermanden Mons. *Christen Rasch* maa være død 1760 eller 1761. Maria Bebudelsesdag 1761 hjemmedøbtes nemlig Salig Christen Rasch' Søn. Altsaa er han paa det Tidspunkt død. Ved Barnets Fremstilling i Kirken kort efter nævnes Eftermanden *Nils Skytte* som Fadder, og endelig træffer vi 1772 og 1789 paa Skoleholder *J. P. Holtzer*, Vejringe, der beklædte Embedet ved Aarhundredskiftet og døde 18/12 1821, 79 Aar gl. efter dog tidligere at være afgaaet som Lærer.

Ved en Hjemmedaab paa Heslegaard i Næs 1726 bruges Udtrykket „hjemmedøbt udi adskillige honette Folks Overværelse“. Af saadanne „honette Folk“ træffer vi Aarhundredet igennem adskillige i Aastrup Sogn, saaledes den allerede nævnte Prokurator *Frants Busch*, Næs, der ikke kunde forliges med Præsten, og senere den fra Drabs-sagen i Borrehuset kendte *Hans Sadolin*, om hvem der 1731 ved hans Død fortælles, at „han var en Prokurator velbekendt og navnkundig, og boede udi Præstevænget, men tilførn havde boet paa Heslegaard“. Han blev begravet i Kirken. Paa Heslegaard træffer vi siden „Velbaarne Hr. Oberstleutnant *Storm*“, der kommanderede en Afdeling Soldater — vel sagtens af den i 1701 stiftede Landmilitis — først i Aarhundredet. Heslegaard blev senere Bopæl for Skovrider *Brandt*, af hvis mange Børn *Johannes Brandt* (døbt 1738) især er blevet bekendt. Han døde 1793 i Amsterdam og efterlod sig ca. 400,000 Gylden. Om denne vældige Arv opstaar der mange Aar senere Stridigheder, idet Smaahandler *N. Andersens* Enke, f. Brandt, i Odense 1853 gør Fordring paa en Del af Arven og derfor forlan-

ger Udskrifter af Aastrup Kirkebog for derved at bevise sin Ret til Pengene. Heslegaard omtales kun indtil Midten af Aarhundredet; den blev senere til 2 Gaarde og atter senere til Næsgaard, den nu saa bekendte Agerbrugsskole, der oprettedes 1799 af det classenske Fideicommis. Som bekendt kaldtes Skolen i Begyndelsen af sin Tilværelse et „Agerdyrknings-Seminarium“, og i Kirkebogen betegnes den da ogsaa slet og ret Seminariet, som f. Eks. 1800, da „Gartner *Christian Leopold Lipper* af Seminariet“ nævnes, og 1802, da der noteres: „1802 Torsdag d. 8. Juli blev S. T. Hr. *Christian Olufsen*, Lærer ved Agerdyrknings-Seminariet ved Næs, og Frues *Mette Kristine Rottbøl*, Deres Søn døbt i Aastrup Kirke“. Denne Chr. Olufsen er den bekendte Forfatter til „Gulddaasen“, der endnu jævnlige opføres paa Det kgl. Teater.

Sognets Beliggenhed ved Sundet og Østersøen gør tillige, at vi træffer en Del Mennesker, der ganske vist ikke hører til de „honette Folk“, men som dog rager op over Bondebefolkningen i Landsbyerne. Til disse maa henregnes Lodserne og Færgemændene „paa Borren“. 1780 nævnes saaledes Lodsens *Hans Jørgen Pedersen* „paa Borren“. Han efterfølges af Lodsens *Rasmus Hansen Kiende*, til Forskel fra hvem en yngre Lods kaldes *Rasmus Hansen den unge*.

Til denne Kategori Mennesker maa vel ogsaa henregnes Beboerne af det i Aaret 1705 opførte Borrehus. De første, der flyttede ind her, er som bekendt *Søren Møller* og *Marie Grubbe*. De nævnes imidlertid ikke een eneste Gang i Kirkebogen, skønt man maatte have kunnet vente at finde Marie Grubbes Død og Begravelse indført her. Ifølge en adelig Slægtsbog skal hun være død i Juni 1718; men Bogen melder intet herom. Det er muligt, at dette skyldes bortkomne Blade i den yderst mangelfulde Bog, eller at hun er begravet andetsteds. Det første er vel det sandsynligste.

Efter Marie Grubbes Død flyttede en Familie ved Navn *Wendt* ind i Borrehuset. Der nævnes først en *Christian Wendt* og senere en *Jens Wendt*, der begge var Færge-

mænd. Christian Wendts Kone døde 1731 — samme Aar som Borrehuset nedbrændte — og Kirkebogen beretter herom: „1731 Festo II. Paschatos³⁾ Christian Wendtis Kone paa Borren, hun var en elendig Stakkel i sit ene Ben, i sit Alders 61. Aar“. 1741 den 1. Marts begravedes Jens Wendts Kone, og samme Aar „den 19. Juli, som indfaldt en Onsdag, Borremanden Peder Hansens Kone, i sit Alders 20. Aar, hun blev syg efter sin Barselseng“. Paa dette Tidspunkt boede der 2 Familier i det genopførte Borrehus, thi da Barnet, der havde forvoldt den 20-aarige Kones Død, 2. Søndag efter Trinitatis samme Aar blev døbt, nævnes udtrykkeligt, at Peder Hansen boede i Borrehuset. Blandt Fadderne ved den Lejlighed er forøvrigt *Niels Skytte*, Skovrider Brandts Skytte i Næs. Af andre Færgemænd nævnes *Ole Olsen Sandvig*, men først saa sent som 1798. Foruden Lodserne paa Borren nævnes ogsaa „Lodsen af Næs“ og af Folk af lignende Haandtering Strandrideren *Frands Isach* af Næs (1721), Skibermænd „*Jens Svej* af Næs og en hel Række „Skibermænd“ af Oure og Hesnæs.

Da en Datter af Lodsen paa Borren døbes 1791, nævnes som Fadder Færgemanden Sr. Carstensen⁴⁾ fra Møn. Det uskyldigt udseende Sr. (Seigneur) fortæller med tilstrækkelig Tydelighed om Standsforskellen mellem Færgemændene i den store Færgegaard paa Mønssiden og de mere jævne Færgefolk paa Borren.

Det store Flertal af Sognets øvrige Beboere var dog de gamle Bondeslægter, hvis Navne alleiede er anført, Folk, som almindeligvis ikke kendte andet af Verden end det nordøstlige Falster og Øens to Købstæder. Men stundom dukker en eller anden fremmed Fugl op i al Borgerligheden, som naar der berettes: „1707 13. S. e. Trin. troloves *Jeppe Rasmussøn* i Moesbye og *Anne Andersdaatter*, Moesbye, som var sl. Jens Rasmussen Hjulmands Enke udi Næs, og var Brudgommen en gammel Soldat og havde været udenlands i Kongens Tjeneste i 30 Aar“. Forøvrigt var flere Soldater paa den Tid fast bosiddende i Sognet. Der nævnes saaledes: „Dragoun“ *Per Adrian* i Næs, „Dragoun“

Hans Skaaning af Moseby, „Dragoun“ *Hans Rasmussen* af Moseby og Constabel *Niels Nielsen* af Næs.

Og hvem ved, om vi ikke bag følgende Notits skimter een af Gøngehøvdingens raske Karle „1720 Domin. XIX. post Trinit. blev *Claus Gyng*e, en Skaaning, begravet i en Bøgekiste, ao. æt. 96, men sagde sig at være 107 gammel

Aastrup Kirke.

Fot. C. E. Lorentzen.

og var 16 Aar, da Gulland, Øsel, Bohus og de andre Steder gik over til de svenske, som var i Dronning Christina Tid, Aar 1645, og i Kbhvs. Belejring henved 40 Aar“.

Endelig nævnes „1754 Dom. Cantate⁵⁾ Sergiant *Rudolph*, en Soldat“, var i sit Alders 68. Aar, havde været vidt omkring, tjent mange Potentater, været i nogle Feltslag og tjent Kongen i Danmark i nogle og 40 Aar“.

Aarhundredet igennem, men især i Præsten Povl Povlsen Danchels Tid, berettes udførligt om sæere Menneskeskæbner, der paa en eller anden Maade endes her i Sognet, og om ejendommelige Begivenheder, der har optaget Sindene stærkt — ogsaa i Præstegaarden. 1728 omtales saaledes som begravet „en gammel Mand, som havde i 54 Aar

været Hustømmermand i København, men nu formedelst den ulykkelige Ildebrand, som overgik København den 22. Oktober, var flyet herhen i sin høje Alderdom til Jørgen Møllers i Vejringe Mølle“. 1716 Mariæ Bebudelsesdag begravnes „en fremmed Kvinde, som førte nogle Markedsvarer med sig, som hun vilde været til Midfaste Marked i Lolland med, og under Vejs logerede til Karl Krage i Vejringe, blev der liggende syg og døde. Man vidste ikke hendes Navn, ej heller om hun havde Mand eller ej, hun sagde for Folkene i Huset, at hun havde hjemme i København. Hun vilde ikke have Præsten til sig i sin Helsot og blev ej heller berettet. Med Øvrighedens Tilladelse blev hun bestedet til Jorden. Der blev ej begæret at ringes, sjunges eller prædikes over hende“.

Samme Aar den 27. April var der igen Begravelse i Aastrup Kirke. Et uægte født Pigebarn paa 7 Aar skulde stedes til Hvile. Naar denne Begivenhed bliver bemærkelsesværdig, er det paa Grund af følgende Tilføjelse: „Samme Dag, ret som Ligprædiken blev redet (talt) i Kirken, antændtes en stor ulykkelig Ildebrand i Ore, saa der i Hast brændte fem Gaarde og tre Gadehuse af. Gud trøste de stakkels Folk“.

Medens der altsaa holdtes Ligprædiken over den syv-aarige Pige, gøres der ikke stort Væsen af en Soldaterbegravelse. Det hedder f. Eks.: „1717 Dom. Sexa. begravet Laurits Petersen, Soldat, som døde til Hans Krages i Aastrup. Der blev ikke ringet, sjunget eller prædiket over ham“.

Som tidligere anført var Povl Povlsen Danchel ikke bange for at udtale en haard Dom over en afdød. Det skete f. Eks. ved Jens Rytters Jordefærd Dom. Sexa. 1723, hvor det hedder: „Gud er retfærdig og ved alting, men efter alles Tanke og Tale gjorde han en falsk Ed. Gud er Dommeren, og daarlig er den, som siger: Herren ser, Herren forstaar det ikke“.

Bag denne alvorlige Beskyldning ligger følgende, der omtales andetsteds i Kirkebogen, hvor der berettes om Mennesker, der maa staa aabenbar Skrifte.

„1722 17. S. e. T. Mæren Madsdatter for begangen Lejermaal med en halftussed Dreng, Jens Rytter, som var Jens Rytters Stifsøn af Vejringe, hvor hun da tjente, da Barnet blev avlet. Hun havde tit udlagt ham for mig, men Drenge vilde ej vedstaa det (Text in Epist. ad Ephes. 5. Cap V. 3, 4 et 5te). Paa det sidste befriede han sig paa Juleaften til Tinge med sin Ed, da dog alle tvivlede om, han var fri, og af Omgangstale og andre Omstændigheder synes han at have været skyldig. Gud ved det, han er Dommer, Jesus er for ham til, og han skal betale, ja ikke lade den skyldige blive uskyldig, hvorom jeg vil stedse bede Gud. Den 28. Jan. faldt han ned af et Træ i Skoven og slog sit Hoved isønder, saa han døde, straks han kom hjem, og denne Dag var just 5te Ugersdagen efter, at han havde aflagt sin Ed til Tinge. Gud med sin Aand trøste os, at vi kristelige leve og saaledes dø for Jesu Skyld“.

Endnu haardere i sin Dom er Præsten en Del Aar senere, da han skriver: „Anno 1750 7. S. e. T. stod Karen Andersdatter, som tjente hos Rasmus Skonning i Moseby, en ganske ung Mand, som ved 2. Aar havde haft Gaard, og var den gamle Tyvs og ugudelige Hans Skonnings Søn i Moseby, ligesom Faderen var, saa var Børnene, nogle onde og slemme Mennesker, for hvilke alle var bange og frygtagtige, da hun blev besøvet, og samme ugudelige Mand blev og af hende udlagt til Barnefader, hvilket jeg turde give min Ed paa, men han forsvor det. Gud være hans Sjæl naadig, men plage og pine hans Legeme. Hvorledes Omgangen med ham og hans Ed har været, vil jeg ønske af mit Hjerte, Gud vil være Dommer udi. Jeg maa tie, men Gud tier dog ikke. Aabenbare Skrift i Kirken. Til hendes Barn fik hun ingen Fader“.

Om en anden Lejermaalssag, der fik en ulykkelig Udgang, berettes senere: „1739 udstod Enken Anna Kaaris af Vejringe Kirkens Disciplin for et Lejermaal med en Rytter“. Her er senere tilføjet:

„Dette Menneske lod sig igen besøve af ovennævnte Rytter, men dræbte sit Foster, hvorfor hun og blev justificeret

(henrettet). Jeg haaber, at Gud for sin Søns Skyld var hendes Sjæl naadig“.

Ulykkestilfælde med dødelig Udgang træffes hyppigt og beskrives som Regel indgaaende. Bag nedenstaaende skjuler sig aabenbart et af Datidens almindelige Skovtyverier:

„1755 Festo eodem⁶⁾ Michel Skonning af Morsbye. Denne ført et læget slet Levned og var et Skarn, han faldt ned i Skoven Langfredag Nat og slog sit Hoved isønder og døde saa straks, saa vi maa sige, hans Dødsmaade som hans Levned. Gud være hans Sjæl naadig“.

Maaske havde Laurits Hare af Næs, der blev jordet Palmesøndag 1725, ogsaa været paa ulovlig Skovhugst. I saa Fald er Præstens Dom over ham meget mild. Han skriver: „Han faldt ned af et Træ i Skoven og slog sig saa ilde, at han døde Dagen derefter. Han var en saare skikkelig Mand og efterlod sig 8 smaa Børn“.

Dyb Medfølelse kommer ogsaa til Orde, naar det hedder om følgende Dødsfald: „1725. Chr. Wendtis Datter fra Borren. Hun var et skikkeligt Barn og snart mandvoksen. Hun faldt ned af et Kornlæs og slog sig ihjel“.

„1726. Gundel Persdatter fra Hesnæs. Faldt ned og døde, idet hun gik ind ad deres Stuedør“.

„1727. Karen Træskomager af Moesbye, hun var et sært, elendigt og af Gud hjemsøgt Menneske. Gud være lovet, som forløste hende fra sin elendige Tilstand“.

„1756 d. 14. Januar Laurids Amager af Morsbye i sin Alders 26 Aar, han laa i 9 Dage med en ulidelig Pine af Orm og opkastede 26 Orme, den mindste var halvt et Kvarter lang, men nogle henved $\frac{1}{2}$ Al. Havde aldrig før vidst af Orme at sige“.

Sluttelig skal anføres et Par af de Notater, der melder om Skibulykker langs Kysten. 1747 berettes om en tragisk Begivenhed ved Abildvig, hvorved 3 Mennesker omkom. „De tvende vare Soldater, hvoraf den ene var en Arrestant, som skulde til Rensborg at udstaa sin Straf for en Desertering, og en anden var med at skulle føre ham frem, den 3^r var en Kokkedreng. Disse tre var paa en Jagt fra Egernførde, som i et haardt østre Vejr med megen Frost

og Sue strandede ved Abelvien den 1' Martii om Aftenen. Disse creperede om Natten af Frost og Kuld i Skoven, hvor de fandt dem om Morgenen den 2' dito“.

Samme Aar den 21' Juli blev „en Skiber-Karl fra Galliothen Jomfru Magdalena begravet i de fattiges Jord“, og samme Skæbne overgik 1767 den 5' Dec. „en Skibsdreng, navnlig Jacob Lind, som døde i Havsnød paa et Skib fra København, som strandede ved Abelvien“.

Lignende Begivenheder indtraf 1785, 1805, 1806, 1807, da der paany skete Strandinger ved Abildvig og paa Tolken — en meget farlig Grund udfor Kysten. Men alle disse Begivenheder er dog for intet at regne mod Jagten „Trofastheden“s Forlis den 4. April 1830, da der omkom ike mindre end 6 Mennesker, „deriblandt en Mand fra Middelfart, der var dømt til Slaveri paa Livstid“.

— — —

Et helt Sogns Befolkning gennem 100 Aar har passeret Revu for vort indre Blik gennem Studiet af de gamle Kirkebøger, en broget Kavalkade af Mennesker af alle Slags, som efterlader et stærkt Indtryk af Forkrænkelse. I mangfoldige Tilfælde er vi i Stand til at følge disse Menneskers Færden fra Vuggen til Graven, fra den første Rejse i Kristentøjet til den sidste paa Ligvognen. I begge Tilfælde er den store røde Kirke, der ses viden om i Sognet, Maalet. Her begyndes og her endes de mangeartede Levnedsløb, som Kirkebogens tæt beskrevne Sider beretter om. Derfor er Kirken deroppe paa Bakken det faste Punkt i Sognets Tilværelse. Saadan har det været i henved tusinde Aar, og saadan vil det ogsaa være i Tiden, der kommer.

Noter.

- 1) Her hentydes til 2. Samuels Bog 13. Kap. i Det gl. Test.
- 2) 1. Søndag e. Paaske.
- 3) 2. Paaskedag.
- 4) Karsten Carstensen (1767—1811), Færgemand i Grønsund 1787. købte 1811 Cypressegaarden ved Sækkøbing.
- 5) 4. Søndag e. Paaske.
- 6) Samme Festdag (nemlig 2. Paaskedag).

Falsters Skræk.

Tyvebandeanføreren Jens Skerris og hans Slægt.

Af Helene Strange.

Skerris kaldes en Del af Nr. Alslev Jorder, som ligger Sydøst for Byen, tæt op til Nebølle Skov. Her boede i Aaret 1800 en mindre Gaardmand ved Navn *Lars Mortensen Smed*. Hans Kone hed *Ane Mortensdatter*, og en Søn, der fødtes 28. Juli 1800, fik selvfølgelig Navnet *Morten*, som var blevet baaret baade af hans Farfar og Morfar. Senere hen i Livet blev han kaldt for *Morten Bryde*, og om ham gik der mangfoldige Historier. En Broder Ole blev født 6. Oktober 1803, og en Søster Else 22. Januar 1805. At bringe et Barn til Verden saadan omtrent hvertandet Aar var Ane Smeds altsaa nu kommet i Vane med, og i 1807 den 11. Februar mødte hun da ogsaa op med en Søn. Han kom til at hedde *Peder*, men under Navn af „Neblesmeden“ blev han senere kendt over det meste af Falster. I Aaret 1809 undlod Ane Mortensdatter heller ikke at gøre sin Skyldighed, og 16. April fødte hun Sønnen *Jens*. Som voksen fik han Tilnavnet Skerris eller blot, som det paa ægte falstersk udtaltes, „Skær-sing“, og blev end hans to ældre Brødre kendt vidt omkring, saa var det dog kun for lidt at regne imod det „Ry“, som Jens Skerris kom i.

Moderen fortsatte regelmæssig med sin Familieforøgelse, og baade 1809 og 1811 maatte Lars Smed af Sted for at melde Barnefødsel. Men dermed var det ogsaa for hans Part forbi, og 28. Juli 1811 døde han, 44 Aar gammel.

Efter Tidens og Egnens Brug sad Ane Smeds kun kort paa Enkesædet — men alligevel længere end saa mange

mange andre — og 11. Oktober 1811 blev hun trolovet med Ungkarl Niels Rasmussen fra Nr. Vedby. Hun var da 42 og han 23, men hun havde jo den lille Ejendom, som nok kunde friste en ung Karl til at gaa ind til en halvgammel Kone og en hel Del Stedbørn. Gift blev de da ogsaa, og herefter var det Niels Rasmussens Tur til at drage af Sted til Præst og Degn i det sædvanlige Ærinde, som Ane Smeds kunde skaffe Mændene. Ret mange Gange blev det dog ikke, og ingen af disse Børns Navne blev kendt i videre Kredse.

Ane Smeds døde 10. April 1832, og allerede 18. Juni 1833 fulgte Niels Rasmussen efter. I Mellemtiden havde han dog haft Lejlighed til at gifte sig med en 25-aarig Pige Bodil Larsdatter, for hvem han som halvgammel Gaard-Enkemand vel har været lige saa fristende et Parti, som Ane i sin Tid var det for ham.

At den 26-aarige Enke skulde sørge evigt, kunde der naturligvis heller ikke være Tale om, og 22. November samme Aar holdt hun da ogsaa Bryllup med Ungkarl Christian Peder Larsen fra Sørup Mølle.

Hvordan Forholdene i Hjemmet ellers var vides ikke, ligesom der saa godt som intet af Betydning kendes fra Brødrenes Barndom og første Ungdomstid.

Inden Jens Skerris var ret gammel — kun i Tyverne eller saa — havde Folk paa Nordfalster dog lært at frygte hans Navn. Arbejde vilde han ikke, men stjæle gjorde han med en Dristighed, der grænsede til den yderste Frækhed. Til sidst blev han Anfører for en Tyvebande paa ca. en Snes Medlemmer, som paa det forfærdeligste huserede over hele Falster.

En berygtet Slagsbroder og Sviregast var Jens Skerris ogsaa, og der var i det hele vel ikke det onde, som han ikke tog Del i. Voksne Folk gyste ved blot at tænke paa hans Bedrifter, og Mødrene brugte ham til at kyse deres Børn med.

„Æ du øvtied, kommer Skærsing aa taar dæ“, hed det altid, naar der var noget i Vejen enten med Per eller Povl, og Truslen havde gerne den forønskede Virkning.

En gammel Mand har fortalt mig, at han som 5—6 Aars Dreng blev sendt ud for at laane en Prædikenbog til sin Fader. Drengens Hjem laa lidt udenfor Øster Kippinge, hvor Jens Skerris boede, og han havde derfor ofte set den berygtede Mand, ligesom han selvfølgelig ogsaa havde Rædselen for ham siddende i Kroppen. Prædikenbogen havde Drengen laant i Nabobyen Brarup, og da han paa Hjemvejen kommer til Omdrejningen ved „Baskerkroming“, stod han pludselig Ansigt til Ansigt med Jens Skerris. Af Forfærdelse tabte Drengen sin Prædikenbog, og desuden gik det ham paa anden Vis forfærdelig galt, men Jens Skerris gjorde ham dog intet ondt. Med et underligt Smil tog han Bogen op og gav den til den forstenede Dreng, der stod som naglet til Pletten. „Du ble naag kyst“, sagde han blot og gik derpaa sin Vej, medens Drengen ilsomt tog Flugten hjemad.

De fleste andre slap dog sjældent saa godt fra et Møde med Jens Skerris, og særlig naar han var halvfuld, var han værst at træffe. Ofte kom han ved højlys Dag ind paa en Gaard eller i et Hus og forlangte, at de skulde give ham et eller andet, og som Regel fik han, hvad han ønskede, da Folk ikke turde binde an med ham.

En Dag kom han ind hos den kendte Bonde Hans Eriksen i Øster Kippinge, hvor Konen da var ene hjemme.

„Sæt Ma paa Bored te Skærsing!“ kommanderede han brøstigt, saa snart han kom ind i Stuen, og rystende lystrede Konen straks Parolen.

„Ded æenne got naag — hænt noved bæjre!“ bød han truende, da hun havde sat nogle daglige Retter frem.

Endnu mere rystende end før bar hun Maden ud og kom tilbage med det bedste, Huset formaaede at byde.

„Læg osse in Du paa Bored“, befalede Jens Skerris videre, „aa taa al jert bæste Postlin hæ in“.

Uden et Kny parerede Konen vedblivende Ordre, og omsider gav den uhyggelige Gæst sig til at spise og drikke. Da han var færdig, gik han ud i Gaarden, hvor han mødte Ejeren, der just var kommet hjem ude fra Marken.

„Ja, naa haa jæ spist aa drugged hos dæ“, sagde Jens Skerris til ham, „aa naa ka jæ taa aa slaa dæ ihjæl“.

„Nej, ded dunne ka“, erklærede den bomstærke Hans Eriksen, og med sin mægtige Næve slog han ham til Jorden.

En vældig Dragt Klø blev nu Jens Skerris til Del, og mørbanket hinkede han til sit Hjem. Men kun faa eller ingen havde Kræfter som Hans Eriksen, og for Folk, der var svagere end Jens Skerris, var det farligt at give sig i Lag med ham, og derfor kunde kan tyranisere de fleste. En Nat havde Jens sammen med nogle Stykker af det øvrige Komplot begaaet Indbrud paa Sandergaarden i Nr. Alslev. I Stuen, hvor de stjal, sov Sanders Søn, men hverken han eller de lod, som de ænsede hverandre. Da Jens Skerris og hans Folk havde faaet, hvad de vilde, tog de af Sted, men næste Formiddag mødte Jens Skerris igen.

Manden og Konen sad inde i Stuen, forfærdede og fortvivlede over Nattens Tyveri, men endnu mere forfærdede blev de ved at se Jens Skerris' høje, tynde Skikkelse komme til Syne ude i Gaarden. At det forøvrigt var ham, der havde begaaet Tyveriet, var de ikke et Øjeblik i Tvivl om, men denne Vished gjorde hverken fra eller til i Sagen. Da de nu tilmed saa ham komme, ventede de sig derfor yderligere noget slemt, og deres Anelse slog heller ikke fejl.

„Jæ vaa hæ i Nat aa stjal nun Saer“, begyndte Jens Skerris lige til, „men jer Søn jore vinne noved, saa naa maa I jy mej haltres Daler, faa ded jænne slo ham ihjæl“.

Selvfølgelig var det ikke morsomt for Folkene at blive brandskattet paa en saadan Maade, men de havde intet andet Valg end at betale Jens Skerris de forlangte Penge, og dermed slap de ham for denne Gang.

Utallige andre Historier af lignende Art vidste de gamle at fortælle, men skulde alle Jens Skerris' Bedrifter nedskrives, vilde de vist fylde adskillige Aarbøger. Saa ung han end var, havde han dog været med til mangfoldige Forbrydelser, og han og hans Fæller drev

deres Spil over hele Falster. Ingen vidste sig sikker for dem, og naar og hvor de fandt for godt, brød de ind og tog, hvad de ønskede, uden at nogen turde lægge dem et Halmstraa i Vejen.

Hælere havde de i Massevis, deriblandt ogsaa nogle Gaardmænd, og deres Sag var det saa at faa omsat de stjaalne Varer i klingende Mønt. Naturligvis var de ogsaa selv mest ude efter at faa fat i rede Penge, men hvor de ikke fandtes, forsmaaedes andre Ting ikke. Særlig gik det ud over Sengetøj, Sølv- og Kobbergenstande, og Frækheden var saa stor, at de ofte mødte frem med Heste og Vogn for at faa de større Ting transporteret af Sted.

Øvrigheden stod magtesløs overfor Banden, bl. a. fordi Folk knap turde anmelde de forskellige Tyverier, som var begaaet hos dem, men der hviskedes ogsaa temmelig højt i Krogene om, at en og anden af Embedsstanden lod sig bestikke af Jens Skerris. I Nykøbing var der en Fuldmægtig Wilcken, der sad som en lille Pave over hele Falster, og paa en eller anden Maade havde han faaet Nys om, at der skulde begaaes Indbrud paa Kraghave Mølle. Samme Nat, som det skulde foregaa, fik han en kæmpestærk Slagter Schrøder med sig derud, og mærkværdig nok lykkedes det for Fuldmægtigen og Slagteren at fange Jens Skerris og en af hans Fæller ved Navn Ole Bøsse-mager, men for at faa Tag i hele Banden akkorderedes der med Jens Skerris, saaledes at han slap fuldstændig fri imod at angive alle sine Kammerater. For Jens Skerris var intet helligt, og gladelig angav han sine undergivne og erhvervede derved Friheden for sig selv. Dette Træk tjente ingenlunde til at hæve ham i Befolkningens Øjne, idet de nu til hans øvrige Laster ogsaa kunde lægge hans Lumpenhed overfor Kammeraterne. Desuden var de forstaaeligt nok baade forbitrede og fortvivlede over, at han bestandig kunde gaa frank og fri omkring, og hans mærkelige Frifindelse tjente yderligere til at øge Troen paa Bestikkelse af Øvrigheden.

Til sidst blev der dog gjort en Ende paa hans Rædselsregimente. Søndag den 15. September 1844 kom han i Mørkningen temmelig stærkt beruset ind hos Gaardejer Rasmus Skov i Øster Kippinge, hvor han forlangte Mad, Øl og Brændevin, men da baade Manden, Konen, Sønnen og Tjenestepigen var hjemme, blev imod Sædvane hans Forlangende nægtet. Herover blev han aldeles rasende og begyndte at støde Rasmus Skov op imod et Skab, smed Stolene omkring, slog i Bordet og truede med at stikke Ild paa Gaarden samt bød Rasmus Skov huske paa, at hans Liv var i hans Hænder og meget andet.

Imidlertid var Sønnen og Tjenestepigen løbet ud paa Gaden for at hente Hjælp, og snart kom de tilbage med en hel Del af Byens Karle; men nu var Jens Skerris ganske rolig, og da de opfordrede ham til at vedstaa, hvad han lige skulde have sagt, nægtede han det paa det bestemteste. Foreløbig var der altsaa intet at gøre ved ham, og efter en Stunds Forløb satte Karlene sig som saa ofte før til at svire hos Rasmus Skov, der ikke sjældent drev ulovligt Krohold. Der blev nu købt 1½ Pot Brændevin, og et vældigt Leben begyndte. Jens Skerris drak og betalte selv den halve Pot og blev derved naturligvis langt mere fuld, end han var i Forvejen. Karlene fik ogsaa mere, end de kunde taale, og tog saa fat paa at danse rundt med Jens Skerris, som under Dansen flere Gange faldt omkuld. Da Karlene fik Brændevinen til Købs, havde Rasmus Skov anmodet dem om at tage Jens Skerris med, naar de forlod Huset, men efter at de havde drukket, danset og larmet en Tid, gik Jens Skerris selv ud af Stuen. Karlene ilede straks efter ham ud i Gaarden, hvor han igen var faldet omkuld, og en djævelsk Vildskab fo'r nu i dem alle ved Synet af den overkørte Forbryder, hvis Skarnstreger saa ofte havde faaet dem til baade at harmes og gyse. Her tilbød sig altsaa nu en glimrende Lejlighed til at tage lidt Hævn over ham, og i ubændigt Raseri fo'r tre af Karlene, Jens Rasmussen, Ludvig Pedersen Krog og Christian Larsen frem og sparkede ham over hele Krop-

pen. Til sidst tog Ludvig Pedersen og Christian Larsen ham i hver et Ben og slæbte ham med Ansigtet nedad hen over den toppede Stenbro ud af Gaarden. Efter at have faaet ham ud ved Ledstedet, væltede de ham ned i Grøften, og muligvis havde de dermed ladet det være nok, hvis ikke Rasmus Skov var kommet til og havde udtalt, at han ikke ønskede at have Jens Skerris liggende der ved sit Ledsted. Da Karlene hørte det, havde de heller ikke noget imod at komme i Lag med ham en Gang til. Hurtigt fik de ham op af Grøften, og under Spark og Slag slæbte de ham igen ved Benene og med Ansigtet nedad henad Vejen til Gadekæret, der laa et lille Stykke fra Gaarden. Her lagde de ham paa den yderste Kant ved Vandet, og som de Umennesker, de ellers ordentlige Karle var blevet, begyndte de at stene ham med nogle store Vejsten, som de samlede op, for saa til sidst med nogle Gærdestave og andre større Stænger at skyde ham ud i Gadekæret. Hidtil havde Jens Skerris ikke formaet at væрге for sig, men halvt sanseløs ligget hen under de barbariske Mishandlinger, der blev ham til Del, men da han kom ud i det kolde Vand, vaagnede den sidste Selvopholdelsesdrift til Live i ham, saa han rejste sig op og søgte at komme i Land.

„Jæ ska maase jer allesammen!“ truede han, idet han prøvede at kravle op, men med deres Stænger slog Karlene ham ubarmhjertigt tilbage og skubbede ham denne Gang saa langt ud, at han kom til et Sted, hvor der var meget dybt. Et Øjeblik flød han oven paa Vandet uden just at svømme, men sank saa til Bunds og var dermed befriet for sine grufulde Pinsler. Som hans Liv havde været ondt og raat og fuldt af Grusomhed imod andre, saaledes blev hans Død ogsaa mere ond og frygtelig end de flestes.

Imens nogle af Karlene var beskæftiget med at holde Jens Skerris ude i Vandet, forlod de andre Kammerater dem for igen at gaa hen til Rasmus Skov. Idet de gik, raabte de til de tilbageværende, at de da ikke maatte slaa „Skærasing“ ihjel. Men nu havde de altsaa gjort det.

og hvad de egentlig har følt, da de saa Manden forsvinde under Vandet for ikke mere at komme til Syne, har de i deres omtaagede og ophidsede Tilstand maaske næppe været sig bevidst, men nogen Klarhed over deres Handlings Art har de dog haft, idet de ikke med et Ord omtalte Nattens forfærdelige Begivenhed. Som de andre søgte de ogsaa hen hos Rasmus Skov for at faa noget mere at drikke, og her fortalte de, at de havde været i Riserup.

Hvor Jens Skerris var henne, spildte Folk i og for sig ingen Tanke, selv om de den næste Dag hørte, at han ikke var i sit Hus, da det jo saa ofte hændte, at han var ude i et eller andet Ærinde; men hen paa Eftermiddagen, da et Par Mænd kom forbi Gadekæret, opdagede de, at hans Kasket flød ude paa Vandet. Derved var Mistanken vakt, og med Brandhager, Aalejern og lignende Redskaber tog de fat paa at søge efter Manden selv. Efter en Del Søgen fandt de hans mishandlede Legeme, men grundet paa, at de havde benyttet saa skarpe Redskaber, mentes det, at de mange Saar, som han havde i Hovedet, var tilføjet ham med disse, ligesom Folk ogsaa antog, at han i Fuldskab var faldet i Vandet og druknet. Hermed slog Kippingerne sig i Almindelighed til Ro, og var de end lidt rystet over Jens Skerris' uhyggelige Endeligt, drog de dog alle et Lettelsens Suk ved at vide ham død og borte.

Men hvem der ikke delte den almindelige Mening vedrørende Jens Skerris' Dødsmaade, var hans Broder, den før nævnte Neblesmed. Af en eller anden Grund fik han straks en Anelse om, at der stak noget mere under, og med alle de Midler, der stod til hans Raadighed, satte han sig i Bevægelse for at faa det mystiske Dødsfald opklaret. Først ved List, idet han et Par Dage holdt sig halvt skjult i Øster Kippinge og ubemærket søgte at komme paa Spor efter Hemmeligheden, og senere ved at faa Øvrigheden til at tage sig af Sagen, saaledes at der blev afholdt flere Forhør og foretaget forskellige Undersøgelser. Imidlertid var der ogsaa sivet et og andet

ud om Jens Skerris' sidste Drikkegilde hos Rasmus Skov, og snart bredte det Rygte sig, at Karlene havde slaet „Skærsing“ ihjel. Sammen med Karlene kom ogsaa Rasmus Skov i Forhør, men straks nægtede han paa det bestemteste at kende noget til Sagen, ligesom han ogsaa erklærede, at han ikke havde solgt Brændevin til Karlene og Jens Skerris. Karlene nægtede ogsaa til at begynde med enhver Lod og Del i Jens Skerris' Død, men lidt efter lidt gled Bunden bort under Fødderne paa dem alle, og saavel Karlene som Rasmus Skov maatte ud med Sagens rette Sammenhæng. De to af Karlene, Ludvig Pedersen Krog og Jens Rasmussen, Søn af den i sin Tid meget bekendte „Visemand“ Rasmus Jensen, Øster Kippinge, blev derefter arresterede. De andre anklagede var Brødrene Peder og Jacob Hansen, Christian Larsen. Morten Hansen, Niels Larsen og Lars Valentinsen. Den sidst nævnte var kun 15 Aar, de øvrige en Del ældre.

Efter at Sagen var anmeldt til Politiet, blev Jens Skerris' Lig obduseret.

„Resultatet af denne Forretning“, skrives der i Retsprotokollen, „er blevet, at uagtet flere af de paa Hovedet forefundne Saar kunne antages at være bibragt efter Døden paa den ovenanmeldte Maade (de skarpe Redskaber), er det dog tvivlsomt, at flere og tildeels de farlige af dem har deres Oprindelse fra den, den Afdøde, medens han endnu levede, tilføiede Mishandling, at, skjønt intet enkelt Saar, for sig betragtet, kan ansees for absolut dødeligt, saa maa de dog tilsammen tage og i Forbindelse med hans berusede Tilstand ansees for, at have fremkaldt Døden medførende Hiernebetændelse og for saaledes i dette specielle Tilfælde, at have været absolut dræbende, samt at Døden saaledes ikke nærmest har været foranlediget ved Drukning, men er indtraadt forinden han sank under Vandet.

Det kongelige Sundheds Kollegium, hvis Betænkning ved Obductionen er blevet indhentet, „har derimod, saaledes, det indrømmet, at Mangfoldigheden af Saarene i Forbindelse med den hele Mishandling af den Afdøde og

hans øvrige Tilstand sandsynligvis alligevel vilde have medført Døden, antaget, at han endnu var levende, da han sank under Vandet og altsaa nærmest er død ved Drukning. Kollegiet har derhos med Hensyn paa tiltalte Christian Larsens Strafskyld ikke med nogen Bestemthed kunnet erklære, at nogen af Saarene, og navnlig et af de farligste i Baghovedet, er fremkommet ved, at den Afdøde blev slæbt ved Benene ud af Rasmus Skovs Gaard, uagtet det med Rimelighed lader sig formode“.

I Kippinge Kirkebog blev der af Præsten Næsted skrevet følgende angaaende Dødsfaldet: „Jens Larsen Skjerris død 13. September 1844. 36 Aar gammel. Leielusmand i Øster Kippinge. Fandtens død i Øster Kippinge Gadekiær“.

Jens Skerris var gift, men havde ingen Børn. Hans Kone hed Ane Hansdatter, men om hende har jeg hverken hørt ondt eller godt.

Som rimeligt var satte Jens Skerris' grufulde Død Sindene stærkt i Bevægelse over hele Falster, mest dog i Kippinge, hvor man havde det hele paa nært Hold, og hvor man kendte alle de i Sagen implicerede Personer. At Jens Skerris' Rædselsregimente for stedse var forbi, kunde Beboerne kun være taknemmelige over, og ikke et Menneske ønskede ham tilbage, men det var, som hans rædselsfulde Død havde kastet et forsonende Skær over hele hans Person og alle hans slette Gerninger. Havde han syndet, saa var han ogsaa blevet straffet, og hvor stor en Forbryder han end havde været, var han dog alligevel et Menneske, over hvis usigelige Lidelser ethvert andet Menneske naturligt maatte ynkes. Men maatte de end saaledes paa det strengeste fordømme den Gerning, Karlene havde gjort sig skyldige i, kunde de alt dette til Trods dog ikke andet end ogsaa føle den dybeste Medlidenhed med dem. Det var saa sørgeligt at tænke paa, at disse unge hidtil ustraffede Mennesker skulde komme i saa stor en Ulykke og faa forspildt Resten af deres Liv for den berygtede Mands Skyld. Ganske vist var det ogsaa uforsvarligt og fordømmeligt, at de unge

Karle havde givet sig i Lag med den slette Jens Skerris og sammen med ham drukket sig fra Sans og Samling, men det var saa let at friste de unge ind i et daarligt Selskab, og menneskeligt var det at falde for en Fristelse. Men den, imod hvem deres Vrede og Forbitrelse rettedes stærkest, var Rasmus Skov. At han holdt Smugkro i sit Hjem og solgte Brændevin i Flæng til Forbrydere og nykonfirmerede Dreng, kunde ikke andet end vække berettiget Harme, ligesom ogsaa hele hans øvrige Optræden bagefter maatte fordømmes paa det skarpeste. Om han havde villet, maatte han, der var en 46-airig Mand, kunnet holdt igen paa Karlenes bestialske Opførsel overfor Jens Skerris og afværget, at de fik hans Død paa deres Samvittighed. I hvert Fald kunde han have talt et formanende og beroligende Ord til dem og i det mindste søgt at skaffe Hjælp til det mishandlede Menneske. Men intet som helst havde han foretaget sig, og derfor maatte Folkestemningen blive bitter imod ham. Som Grund for sin første urigtige Forklaring havde han angivet, at han vilde skjule Sagens rette Sammenhæng, saa der ikke skulde blive foretaget Undersøgelse imod nogen, da han mente, det var bedst, hvis Dødsfaldet kunde blive betragtet som et Selvmord eller ulykkelig Hændelse. Men alt dette stemte ikke Sindene mildere, og bedre blev det ikke, da Dommen faldt. Den blev afsagt 6. Januar 1845, og deri hed det bl. a.:

„Nærværende af Stiftamtet under 5. October 1844 anordnede Justits Sag er foranlediget ved den Indsidder Jens Larsen Scherris i Øster Kippinge tilføiede voldsomme Behandling, der havde hans Død til Følge, og tiltales under samme Arrestanterne Jens Rasmussen og Ludvig Pedersen for at have gjort sig skyldige i Drab; Ungkarl Christian Larsen for Medvirkning til denne Forbrydelse, Ungkarlene Peder Hansen, Jacob Hansen, Morten Hansen, Niels Larsen og Lars Valentinsen for ikke at have opfyldt deres Pligt, med Hensyn paa at afværge dette Drab, og Gaardmand Rasmus Skov for denne sidst nævnte Forbrydelse og tillige for, at han den 17. Sept. d. A. har gjort sig skyldig i at afgive urigtig Forklaring

til Forhørsprotokollen under den anstillede Undersøgelse om forhenværende Indsidder Jens Larsen Scherris Dødsmaade samt for at have ulovligt Krohold“.

Senere hedder det:

„Arresterne havde ingen grundet Anledning til noget som helst Angreb paa Jens Scherris, endsige til en saadan Behandling, som den, der har fundet Sted. Da de imidlertid efter samtlige oplyste Omstændigheder ikke kunne antages at have haft noget bestemt Forsæt til at skille ham ved Live eller at have kunnet forudsige hans Død som en mulig Følge af Mishandlingerne, medens tilfældige Omstændigheder, og iblandt disse ogsaa den, at Vandstedet just var dybt paa det Sted, til hvilket den Afdøde blev stødt ud i det og som haver bidraget til Udfaldet, saa formenes det, at det andet Nr. af Forordningen af 4. October 1833 P. 10 sammenholdt med P. 8, her kan komme til Anvendelse, og at Straffetiden kan bestemmes til 8 Aar. Den tiltalte Christian Larsen kan af den overanførte Grund eiheller fritages for at ansees som skyldig i overlagt Vold imod Jens Scherris og, da han tillige har prøvet Tilsidesættelse af den ham paa hvilende Pligt at sørge for dennes Frelse i hans hjælpeløse Tilstand, saa vil han ikke kunne undgaa korporlig Straf. De øvrige 5 Karle, som alene tilsidesatte den dem paa hvilende Pligt, blive at ansee med en Mulkt, der med særdeles Hensyn til Lars Valentinsens unge Alder bestemmes til 5 Rd. og for hver af de andre til 20 Rd. ansees for at være tilstrækkelig.

Gaardmand Rasmus Skov, som da han saa Jens Scherris, efter at han var slæbt ud af Gaarden ligge i en hjælpeløs Tilstand, ikke ydede ham nogen Hjælp, vil ogsaa blive at ansees med Straf herfor og forsættelig at have lagt Dølgemaal paa, hvad der var passeret med Jens Scherris og forebygget videre Undersøgelse, har til Fogedprotocollen afgivet urigtig Forklaring. For disse tre Lovovertrædelser kan Straffen formentlig bestemmes til 5 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød, og bliver da han tillige har i sit Hiem udskienket Brændevin for Betaling til Fortæring paa Stedet og dermed gjort sig skyldig i ulovlig Krohold idømmes her ved Siden en Mulkt paa 20 Rd. Den befalede Sagførelse skønnes at have været forsvarlig.

Thi kiendes for Ret: Arresterne Jens Rasmussen og Ludvig Pedersen bør hensættes til Fæstningsarbejde i 8 Aar. Den tiltalte Ungkarl Christian Larsen og Gaard-

mand Rasmus Hansen Skov af Øster Kippinge bør lensættes i Fængsel paa Vand og Brød, den første i 3 Gange 5 og den sidste i 5 Gange 5 Dage, og bør Rasmus Hansen Skov tillige bøde 20 Rd. Sølv til Falsters Birks Politikkasse. De tiltalte Ungkarle Peder Hansen, Jacob Hansen, Morten Hansen, Niels Larsen og Lars Valentinsen bør bøde den sidste 5 og hver af de andre 20 Rd. Sølv til Maribo Amts Fattiggasse.

Actens Omkostninger og under disse Salarier til Actor og Defensor, der bestemmes til 8 Rd. for den første og 6 Rd. til den sidste, bliver samtlige tiltalte ogsaa pligtige at udrede, Een for Alle og Alle for Een, dog med Undtagelse af Amtsomkostningerne, som udredes af Enhver af dem for sit Vedkommende. De idømte Bøder udredes inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse og det Øvrige efterkommes under Adfærd efter Loven“.

Pontoppidan.

Som Meddomsmænd: Lars Pedersen Væver.

Hans Pedersen Villas. Lars Smed. Christian Slente.

Paa de fleste i Kippinge Sogn gjorde det et stærkt Indtryk, at Jens Rasmussen og Ludvig Pedersen var idømt 8 Aars Slaveriarbejde, og de to Tjenestekarles Domfældelse tjente ikke til at hæve Folks Agtelse eller Respekt for Myndighederne; og aldrig har der vel været talt mere om de fattiges Hængning og de riges Frifindelse end netop da. Jeg har talt med ældre Folk, som har vidst at fortælle om Jens Skeeris' Død og den Straf, der blev hans Banemænd til Del, og almindeligvis udtrykte de sig saaledes: „Ja, Tjensteaalene tov di, men Bynersønnerne slap fri, faa di ku betaale“.

Nogen Tid efter Jens Skeris' Død lod nogle Mænd indrykke en Artikel i Lolland-Falsters Stiftstidende. „Beboerne i Kippinge, Vaalse og Brarup Sogne føle os vel saare glade ved, at vi ere blevne befriede for den bekjendte og saa meget berygtede og frygtede Person Jens Larsen Skeris; men vi maa dog beklage, at 2 unge og skikkelige Mennesker ved deres Uforsigtighed og Overilelse og nærmest foranlediget ved Brændevinsdrikken, skal for flere Aar berøves Friheden, og dersom deres

Brøde paa nogen Maade kan afbødes med en lempelig Straf, føle vi os ligesaa forpligtige som villige til at gøre for dem, hvad vi formaa, og agte ogsaa, naar den endelige Dom engang bliver afsagt, at anraabe vor allernaadigste Konge om Naade for dem. Men hvad vi end mere have Aarsag til at være glade over, det er, at vi maa takke vor Politimester og vistnok i Særdeleshed hans Fuldmægtig, at han har skaffet os Fred i det mindste i nogle Aar for bemeldte Jens Skerris' tro Følgesvend, den bekjendte og ligesaa berygtede Ole Olsen Bøssemager, som nemlig ved Fuldmægtig Wilckens Bistand uden for Forhørene er bragt til at tilstaa en Delagtighed eller Medviideri i det Indbrudstyveri, som Jens Skerris var sigtet for, og som forvolder, at han i 3 á 4 Aar bliver hensat i Forbedringshuset, da han trende Gange har været straffet for Tyveri. Vi meddelte derfor Fuldmægtig Wilcken vor Tak, og det har længe været vort Ønske, at han maatte sikres en fast Ansættelse som Politiets Assistent i Falsters Birk, hvortil han nu ved saa mange Lejligheder har gjort sig fortjent ved at ofre sin Tid og sit Helbred paa Rejser, uden herfor at have anden Godtgørelse end den, at have udrettet noget til Gavn for Beboerne og sin Principal. Han udsatte sig endog for at Gavtyvene tragtede ham efter Livet. Det er os en sand Fornøjelse at kunne meddele, at siden Ole Bøssemager blev arresteret og Jens Skerris er død, have vi haft en Fred, som vi ønsker i længere Tid maa vedvare.

Kippinge den 28. Oktober 1844. Nogle Beboere i de ovenanførte Sogne“.

Hvem Artiklens Forfatter er, og hvem der har staaet bag ved det hele, kendes ikke. Men fremkommet er den altsaa, og efter den ser det jo bl. a. ogsaa ud til, at Bønderne vilde bønfalde Kongen om Benaadning for de to Tjenestekarle. Hvorvidt de har faaet gjort Alvor af deres Beslutning, har jeg aldrig hørt noget om, og i hvert Fald har det ikke haft nogen Forandring til Følge. Dommen ændredes ikke, og Jens Rasmussen og Ludvig Pedersen maatte vandre den tunge Gang til Slaveriet. Her døde

Jens Rasmussen. Han skulde bære en Sæk Ærter paa 10 Skp. ned fra et Loft, men smuttede over et Dørtrin, saa han faldt, og hans Brystkasse knustes. Hans tunge Liv var dermed endt, og for ham selv er Døden maaske kommet som en Befrielse, men for hans Bekendte var det en vemodig Tanke, at han, den ellers saa skikkelige og vel-lidte Karl, skulde ende sine Dage i Tugthuset.

Over 100 Aar er svundet hen, siden alt dette satte de falsterske Sind i Bevægelse, og ingen fra de Dage er nu i Live, men paa Jens Skerris' Hjemegn lever dog endnu Mindet om hans onde Liv og hans grufulde Død“.

Som før nævnt havde Jens Skerris to Brødre, hvis Navne blev kendt i videre Kredse end ellers var Tilfældet for jævne Folk af Bondestanden, og var det just ikke for deres Dyders Skyld, at de blev kendt og omtalt, saa var de dog langt fra af samme Kaliber som Jens Skerris. Men ved dem begge — saavel som ved Broderen — var der noget, som vidnede om en vis medfødt Begavelse. Fiffige og udspekulerede var de til det yderste, vittige og slagfærdige som kun faa, og altid havde de en egen Evne til at dreje Latteren imod andre. Endnu huskes bl. a. Morten Brydes Svar i Retten til Birkedommeren Erik Pontoppidan i Nykøbing. Morten havde en lille Ejendom i Nr. Alslev ikke langt fra „Røde Led“, men drev samtidig Slagterforretning og kørte til Nykøbing med Kød, Flæsk, levende Smaagrise o. m. a. For at komme ind i Byen skulde han jo igennem „Sissen“ (Acciseboden) og betale Afgift af sine Varer, men det holdt Morten ikke af, og saa ofte han kunde snyde sig fra det, gjorde han det. Sommetider slap han godt derfra, men de fleste Tider blev han nappet, og utrolig tit maatte Morten give Møde i Retten. Men som han derved blev kendt af Rettens Folk, blev han ogsaa kendt med Rettens Regler og vidste saa nogenlunde, hvor vidt baade han og de andre kunde gaa. En skønne Dag var det saa igen galt med Morten Bryde, og som saa ofte før stod han foran Rettens Skranke.

„Morten Bryde“, lød saa Birkedommerens Røst højt

og bydende, men til alles dybeste Forbavselse var der ingen, som svarede.

„Morten Bryde!“ raabte Birkedommeren endnu stærkere, men Morten stod stadig, som angik det ikke ham.

„Morten Bryde!“ skreg Birkedommeren for tredje Gang, uden at det i mindste Maade anfægtede Morten, der bestandig saa ud, som anede han ikke, det var ham, der taltes til.

Rasende fo'r Birkedommeren nu hen imod ham.

„Men hvorfor svarer De ikke, Mand? Nu har jeg tre Gange raabt Deres Navn“.

Morten rystede uforstaaende paa Hovedet.

„Jeg har ikke hørt mit Navn blive raabt“.

Birkedommeren næsten skummede af Forbitrelse.

„Har De ikke hørt, jeg har raabt Morten Bryde?“

„Jo, det har jeg“, indrømmede Morten.

„Naa — og hedder De maaske ikke det?“

Morten rystede atter paa Hovedet.

„Nej, jeg hedder Morten Larsen Boesen“.

„Folk kalder Dem da for Morten Bryde“.

„Folk kalder ogsaa Dem for Erik Hornblæser“, svarede Morten tørt og tilsyneladende meget uskyldigt, men i sit Inderste stærkt gottende sig over, at han her i Retten havde faaet Lejlighed til at stikke Birkedommerens Øgenavn ud til ham selv.

Mortens Ord havde ogsaa den forønskede Virkning, idet Birkedommeren blev aldeles perpleks ved at faa sit kendte Øgenavn turneret af en Bonde og tilmed paa en saadan Maade, at han ikke kunde drage ham til Ansvar herfor; og selvfølgelig tjente det hele til, at han en anden Gang tog sig bedre i Agt for ikke at blive Skive for Mortens Vittigheder.

Flere lignende Anekdoter fortaltes der stadig om Morten Bryde, og altid var der i hans Bedrifter Stof til et interessant Samtaleemne iblandt hans mange Kendinge. Meget omtalt blev ogsaa en Ligtale, han holdt over en Datter, der døde ung. Den var paa en Gang baade rørende og latterlig, og hver Sætning sluttede han med et

„Desværre! Gud ske Lov!“ Jeg husker kun Begyndelsen:
 „Nu ligger du der som en Rose. Desværre! Gud ske Lov!“ — „Jeg har tænkt, du skulde blive min Alderdoms Trøst. Desværre! Gud ske Lov!“

Forøvrigt var Morten Bryde en ganske skikkelig Mand, der ikke gjorde nogen andre Mennesker Fortræd, men han havde en slem Svaghed for Flasken, og Kortene sled han gerne i baade Nat og Dag. Egentlig agtet var han ikke, dertil var han for drikkældig, men om hans Navn stod der altid en vis Komik, og de ældre mindes ham altid med et Smil. Han døde 8. April 1874.

Den tredie af Brødrene var „Neblesmeden“ Peder Larsen. Som 26-aarig Ungkarl giftede han sig med den 40-aarige Smedeenke Ane Rasmusdatter, der ejede Neblesmedien. Denne Smedie ligger paa Hjørnet af Gaa-benselandevejen og en Byvej, som fører fra Landevejen gennem Neble Skov forbi Neblegaard til Skerne By. Smedien hører til Nr. Alslev, men grundet paa, at Neble eller Nebøllegaard, der tidligere har været en Slags Herregaard, i gammel Tid har ladet den opføre, har den altid gaaet under Navn af Neblesmedien og dens Indehavere for Neblesmeden. Hvem der særlig er blevet kendt herunder, var Peder Larsen fra Skerris. Som Smed var han højt anset for at kunne lave „skærende Tøj“, hvilket ogsaa er bemærket i en tidligere Aarbog, men det var dog ingenlunde for sin Smededygtighed, han rigtig kom i Ry. Mere blev han kendt som Dyr læge, og paa en enestaaende selvhjulpen Maade praktiserede han i vide Kredse. Kurene, han brugte, var meget radikale og simple, og naar de ikke lykkedes, var Skylden ikke Smedens, men et forbandet Tilfældes.

I Grunden var han heller ingen daarlig Dyr læge. En vis medfødt Evne havde han til at kende Symptomerne paa de forskellige Kreatursygdomme, og dette i Forbindelse med den store Øvelse, han i Tidens Løb fik, gjorde, at han ret ofte kurerede syge Dyr.

Forøvrigt kunde han lidt af hvert. Trække Tænder ud

gjorde han ogsaa, men rigtignok paa en Maade, der langt fra kunde kaldes smertefri. Men dette regnedes ham ingenlunde til Last, tvertimod. At han kunde trække en saa nederdrægtig fastsiddende Tand ud, maatte han ube- tinget ydes al Ære for.

Som Regel red han ud for at se til sine Patienter, og naar den syge havde faaet sin Behandling, var Smeden rede til at indtage et større Maaltid med de behørige „Sobner“ til og en Mangfoldighed af „Knægte“ ovenpaa. Tillige med de sidste kom Kortene gerne frem, og i Ti- mevis, ja Dage og Nætter ud kunde Smeden sidde ved Glas og Kort. Hvad der i saa Henseende fortælles om disse Spille- og Drikkegilder lyder ganske utroligt, men er ikke desto mindre sandt, og hvor lidt man end kan beundre den Maade, hvorpaa han ofte brugte sin Tid og sine Kræfter, kan man ikke andet end undres over det Overmaal af Styrke, han sad inde med. Det mest an- strengende og enerverende kunde han byde sig selv, uden at det mærkedes paa ham, og det var, som han al- drig kunde blive træt. Efter en Dags Arbejde og en Nats Sviren strakte han sig ofte en Times Tid paa en Bænk for saa med friske Kræfter at tage fat paany, hvor han før var sluppet. I andre Henseender blev han ogsaa me- get omtalt. Lyve kunde han som kun faa, og hans Løg- nehistorier var næsten endnu mere berømte end han selv. Raa og uhøvisk i al sin Tale var han ogsaa, og bandede gjorde han som en Tyrk, men ilde lidt var han alligevel ikke, dertil var han for anset som dygtig Smed, Dyr læge, Kvaksalver og meget andet; og Snerpethed laa jo heller ikke for Datidens Bønder, saa baade Mænd og Kvinder kunde nok taale at høre en grovkornet Be- mærkning.

I sit Hjem overfor sin halvgamle Kone og jævnald- rende Stedbørn var Smeden paa en vis Maade en god Mand. Han skaffede rigeligt ind til Huset og sørgede al- tid for, at ingen manglede noget, og aldrig optraadte han raat eller brutalt overfor sine nærmeste. At det var for Smediens og ikke for Enkens Skyld, at han havde giftet

sig med Ane Smeds, var noget, der fulgte af sig selv, og heller ingen forlangte, at han senere skulde elske Ane saa særlig højt, da hun ikke var særlig elskelig anlagt. Skældte og smældte gjorde hun Dagen lang, og med Hensyn til at bande kunde selv ikke Smeden staa sig for hende. Snart blev det heller kun Munden, hun kunde bruge. I en forholdsvis tidlig Alder begyndte Gigten at plage hende, og som en værkbruden Stakkel maatte hun leve omtrent de sidste 30 Aar af sit Liv. Lænket til Sengen uden at kunne røre en Haand eller en Fod laa hun som et hjælpeløst Vrag, der kun havde fuld Raadighed over et eneste Lem, nemlig sin Tunge, men med den tog hun ogsaa Revanche overfor alt det andet, der var hende nægtet. Fra tidlig Morgen og til sildig Aften og ofte om Natten med bandede og regerede hun, saa snart nogen kom i hendes Nærhed. Særlig var det Smeden, der maatte holde for, baade naar de var alene, og naar der var fremmede, men aldrig skældte han igen, hvor meget hun saa end overfusede ham.

„Naa, naa, Mor“, kunde han af og til beroligende sige, naar hun blev alt for slem, men ellers lod han gerne, som han ikke hørte det, hun sagde.

Med al sin utrolige Ondskab til at udblamere alt det værste om ham, som hun vidste, taalte hun dog ikke, at andre vovede at lægge ham det mindste til Last. Selv vilde hun have Lov til at genere og tortere ham paa det frygteligste, men Gud naade den, der blot vilde sige Ja til det onde, hun havde ført frem. Om de gjorde det, kunde de være forvissede om at faa hendes rasende Ordstrøm vendt imod dem selv. Til at passe Huset og den syge havde Smeden faaet en yngre Pige, og med en sjælden Taalmodighed fandt hun sig i Ane Smeds Grovheder og sørgede godt for hende i de mange Aar. At Smeden stod i Forhold til Pigen, forkyndte Ane højt og lydt for alle Mennesker, og Folk troede selv det samme, dog uden egentlig at forarges paa nogen af Parterne.

Imens gik saa Aarene, og Smeden var blevet en temmelig velhavende Mand. For Ane var Livet en daglig

Plage, men desuagtet følte hun en egen Skadefryd over, at hun kunde blive ved at leve og saaledes hindre Smeden i at faa sin Frihed. Da Aaret 1875 oprandt, levede hun endnu, men ret langt naaede hun dog ikke ind i det nye Aar. Hun selv var da 82 og Smeden 68, men stadig var hun lige optaget af at hindre ham i at indgaa et nyt Ægteskab.

„Du tænger ju naag, aa naa dør jæ snar, aa saa ka du jeft dæ ijen“, sagde hun til ham, da hun mærkede, at hun havde ikke ret langt tilbage, „mæn du ka“, som hun kunde bande med en af sine gyseligste Eder, „tro, ded ska blie Løgn! Naa jæ æ døde, ska du snar komme tæ aa følle ødder“.

Og hendes truende Spaadom slog til. Hun selv døde 22. Febr. 1875, og Smeden var da rask og fuld af Kraft, men allerede 18. April drog han sit sidste Suk — just som han havde foretaget alle Forberedelser for at blive gift med sin nu halvgamle Husholderske. Igennem de fleste ældre Folk gik der en underlig Gysen ved at høre om Smedens Død, og af mange blev Ane Smeds i sin Grav tillagt en uforklarlig Magt over hans Liv. Gift med andre end hende blev han i hvert Fald ikke, og hun fik saaledes sit højeste Ønske opfyldt.

Som den sidste af de tre vidt kendte Brødre blev Smeden saa lagt op paa Nr. Alslev Kirkegaard, hvor omtrent hele hans Slægt forhen var stedet til Hvile.

Neblesmedien gik ved hans Død over paa andre Hænder, men Mindet om den bombastiske Kæmpeskikkelse, som engang havde sit Hjem der, er endnu levende paa hans Hjemegn som adskillige andre Steder, hvor man kendte den gamle Neblesmed.

Degnenes Ansøgning Aar 1781 angaaende Pensionen til Nakskov latinske Skole.

Af Alfred Larsen.

For at forstaa Baggrunden for denne Ansøgning er det nødvendigt at gaa tilbage i Tiden og kort op-ride Hovedtrækkene i Udviklingen af Degnenes Ydelser til de latinske Skoler.

For at ophjælpe Latinskolerne blev det allerede paa Nationalsynoden i 1555 bestemt, at alle Sædedegne, der havde Embede inden for to Miles Afstand fra en Latin-skole, skulde yde denne en „Pension“ eller „Degnerente“. Pensionen var $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{5}$ af det Korn, som Degnen modtog i Løn af Bønderne.

Denne Hjælp til Latinskolerne blev senere forsaavidt forøget, som det i 1574 blev bestemt, at alle Degnekald indenfor de ovennævnte to Mil skulde betjenes af Disciple fra Latinskolen — de saakaldte Løbedegne — hvorved Skolen fik hele Indtægten af disse Degnekald. At Bønderne ikke var tilfredse med at blive betjent af en Skoledreng i Stedet for af deres bosiddende Degn, siger sig selv. Forordningen blev kraftigt saboteret — for at bruge et moderne Udtryk — og den langvarige Strid endte med, at Løbedegnene blev afskaffede, og Sædedegnene genindført ved Chr. 5.s danske Lov 2-15-9 og 12.

Som Erstatning for de Indtægter, der derved berøvedes Latinskolerne, blev det til Gengæld paalagt alle Degne i Danmark at yde Pension til Skolerne. Pensionen blev almindeligvis ansat til $\frac{1}{5}$ af Degne-Kornet og ydedes in natura med Halvdelen i Rug og Halvdelen i Byg.

Af Nakskov Skoles Regnskaber ses det, at Pensionen som Regel blev indleveret ved Juletid.

Ved den store Reduktion af Latinskoler 1740 blev Nakskov Skole den eneste Latinskole paa Lolland. De nedlagte Skolers — Maribo, Rødby, Saksjøbing og Ny-steds — Indtægter blev derfor overført til denne, hvorved alle Degne paa hele Lolland kom til at yde deres Pension i Nakskov.

Det er klart, at det for Degnene paa Midt- og Østlolland var meget besværligt, for ikke at sige umuligt, at levere Degne-Kornet i Nakskov. Vejene var paa den Tid af Aaret, hvor Kornet skulde leveres, næsten ufremkommelige. Det maatte derfor ordnes saaledes, at Degnene afleverede Kornet i nærmeste Købstad, hvor Rektoren i Nakskov saa maatte sørge for at have en Kommissionær til at modtage det, eller ogsaa maatte han træffe Aftale med en stedlig Købmand om at overtage det leverede Korn. Denne besværlige Ordning gav selvfølgelig rig Anledning til Strid og Kævl. Skolen klagede over, at Degnene ikke afleverede Kornet til Tiden. Degnene paastod paa deres Side, at der ingen var til at modtage Kornet, naar de kom med det, og dette benyttede adskillige som Paaskud til helt at unddrage sig Leveringen.

Da Degnene derfor 1780 anmodede Regeringen om at maatte ombytte Leveringen med en Pengeafgift, stødte det derfor heller ikke paa Modstand fra Skolens Side, og et kgl. Reskript af 27. Oktober 1780 bestemte, at Degnene paa Lolland for Fremtiden skulde betale deres Korn til Nakskov Skole med Penge efter hvert Aars Kapitelstakst¹⁾.

Dette var nu ikke helt det, som Degnene havde regnet med, og Reskriptets foreløbige Resultat var følgende Ansøgning, der indkom i Kancelliet 12. Juli 1781²⁾:

Allerunderdanigst til
Allernaadigste Arve-Herre- og Konge!³⁾

I Tillid til Deres Majestet's landsfaderlige Milhed (!)

og Naade, fordriste vi samtlige Sogne Degue i Lolland os til allerunderdanigst at forestille, hvorledes vi i vore trange Kaar og ringe Levebrød sær meget besværes ved at betale vores ansatte Korn Pension til Skoelen efter Capitels-Taxten i Følge det derom allernaadigst a. p. udgangne Rescript.

Her i Landet ydes os i Almindelighed saa slet Korn, at det sielden her kan gielde til den Pris, og det fordi Bonden har frie Villie til at levere, hvad han vil, og han paa andre Stæder maae af Tvang levere det Beste han har; desuden lide vi ofte Tab i det lidet, vi skulle have, eftersom vi ikke kan selv, som andre Tiende-Tagere, tage det paa rette Tiid, eller naar Bonden har noget, men maae oppebie hans Leylighed, indtil han intet meer har eller og det sletteste tilovers, og da skeer det ofte, at han enten dør eller kommer fra Gaarden, derved man mister alt.

Hertil kommer og, at her i Lolland er en stor Deel af Hartkornet fordeelt paa Huusmændene, hvoraf paa nogle Stæder intet faaes, uagtet der dog af samme maae svares Pension til Skoelen.

Af disse og fleere Grunde kan det ey andet være, end jo vore Omstændigheder maae være meget tryk-kende og blive det endnu meere, uden saa er, at vort Pensions Korn allernaadigst var bestemt til 2 Mk. under Capitels Taxten, eller og aarlig 8 Mk. baade Rug og Byg, hvilket sidste, som blev en staaende Afgift, er Skik paa adskillige Stæder i Siælland, hvorved den vedkommende Skoele ikke kunde tabe, da den kunde gjøre Regning paa visse Indkomster, og ikke før har kundet faae Capitels-Taxt for det annammede Korn, hvorforfore og det falder os som fattige Folk stedse meere besværligt nu at udrede saa meget, som ovenmeldte Taxt tilholder i reede Penge, end før at levere Kornet in natura, som vi toge det hos Bonden, da vi ligeledes hos Kiøbmanden her, som raader for Kornprisen, ikke kan vente at faae Kornet betalt derefter, især naar man trænger til Penge.

Men paa det vi dog, uden at trykkes af en tungere

Byrde end tilforn, kunde i allerunderdanigst Hørsommelighed efterkomme vor Souverains og mildeste Konges Villie i Henseende til det sidst udgivne Rescript om Degne-Pensioner; saa er vor allerunderdanigste Bøn, at det maatte os, ligesom Degnene i Siælland, allernaadigst bevilges efter Loven, at nyde i Tiende Korn paa Marken en 3.die Deel mod Præsten af ald Slags Korn.

Det er bekiendt, at Hvede og Erter ere her Landets egentlige Product, hvorimod Degne Kornet bestaaer kuns i meget slet Rug og Byg, hvilket, især det første Slags, avles det mindste af, ey nær til Bondens Fornødenhed, og man ofte i Mangel deraf maae tage Byg derfor, dog vor Skoele-Pension er ansat til halv Rug og Byg, det vi og stedse maae svare.

Vi have de samme Skatter og Paabud at erlegge som Degnene i Siælland, maatte vi da og nyde samme kongelige Naade som de.

Vores uvisse Indkomster af Offer og Accidentzier ere desuden meget mindre end deres, da Bønderne her i Lolland offre ringere end de Siøllandske, almindelig kuns 1 Skilling, ja en halv, og undertiden slet intet, og vil man tale derpaa, svares, at det har saa været Skik, og det er ikke foreskrevet, hvad de skal give. Ey at mælde om den Skade, vi tilfælles med Præsterne lide, sær i disse besværlige Aaringer ved de manges Udeblivelse paa de 3de Høytiders Offer-Dage; saa at derfor en stakkels Degn maae ofte ligesom tigge sit Brød og Ophold hos sine Sogne-Folk, og end meere paa de Stæder, hvor en Degn maae leve af eet Sogn og Præsten har 2de Sogners Indkomst.

Naar det nu allernaadigst maatte bevilges os at oppebære vor Tiende Korn i Foeret paa Ageren, kunde vort Levebrød derved dog i nogen Maade forbedres: at vi fik noget af Bonden paa den Tiid, han har, hvad han skal yde og lettest kan overkomme det, og formedelst Foeret kunde holde det fornødne Qvæg til vort Ophold, hvorved og de mange Klagemaal over Degneboeligernes slette Tilstand kunde afhjelpes; thi da Degnene i Almindelighed

har ingen eller saa liden Avling, at de ikke kan føde et Par Køer uden at tigge Foeret dertil, langt mindre kan have Langhalm til Tag paa deres Huuse, saa forfalder disse Tiid efter anden saa aldeles, at derover vil blive bestandig Klage.

Vi nedlægge da i vores trykkende Nød denne vor allerunderdanigste Ansøgning for Deres Kongelige Majestet, og i Forventning af allernaadigst Bønhørelse leve

Allernaadigste Arve-Herre- og Konges
 allerunderdanigste og troe Undersaattere.

Paa samtlige Sogne Degnes Vegne i Nørre Herred
 underskriver

H. N. Spleth⁴⁾

A. Krogstrup⁵⁾

Ligeledes underskriver paa samtlige Sogne Degnenes
 Vegne i Sønder Herred

N. Clausen⁶⁾

P. Schydt⁷⁾

Paa samtlige Sogne Degnes Vegne i Musse Herred
 underskrive Godsted og Wester ulslev .

d. 21. Martii 1781

J. Olsen⁸⁾

M. Bagger⁹⁾

Ligesaa underskriver Sogne Degnene paa samtlige
 Degnes Vegne i Fuglse Herred

J. P. Bülow¹⁰⁾

A. Brinch¹¹⁾

Ansøgningen har Paaskriften:

Hans kongl. Majestæt vil allernaadigst, at Hr. Kammerherre Krogh og Hr. Biskop Ramus herom med forderligste indsender deres Erklæring til videre Resolution, og, om Ophold skeer, da Aarsagen at indberette.

Cancelliet den 24. Jul. 1781

Luxdorpli

P. Aagaard

Fra Stiftamtmanden og Biskoppen gaar Ansøgningen nu til Erklæring hos de forskellige Myndigheder:

Provsten for Fuglse Herred, Johan Arent Dyssel i Østtofte, erklærer den 14. Aug. 1781, at Degnenes Ansøgning aldeles bør bortvises. De har før idelig søgt om at maatte yde deres Pension til Latinskolen efter Kapitelstakst, men saa snart dette ved kgl. Reskript af 27. Okt. sidstleden er bevilget, er de atter misfornøjede dermed. Han mener, der højst kunde blive Tale om et lille Afdrag, „saasom 1 Mk. mindre end Capitels-Taxten“. Han kan ikke tro, det er rigtigt, naar Degnene klager over ikke at kunne faa Kornet fra Landmanden, „thi just ved Martini Tider, da Bonden har sit beste Forraad, da indsamler Degnene byeviis deres Korn, og dersom en Bonde da skulde udeblive, ansees det som besynderligt, for det lidet Gildes Skyld, som da gives af Degnene“.

Da det aldrig før i Lolland har været Skik at give Degnetraver, vilde en Forandring i saa Henseende bevirke, at „Proprietairs og Bonde vilde finde sig høyst fornærmede og vist vilde indkomme med billig Klage, om heri skulde skee Forandring, til nye Byrde for Landmanden med nye Kiørsel, Tids Spilde og Foderets Af-savn“.

Han mener, der var meget at erindre, „især om de Degne, der ikke holde Skole, hvilke ihenseende til det intet, som de forrette, ere rigeligen aflagde“.

Provsten for Musse Herred, Hans Hornemann Sulir i Hunseby, erklærer den 15. Aug. 1781, at Degnenes Ansøgning er uden Grund, „da de flestes Arbeide er lidet mod deres Indkomster, som vel ere smaae, men dog noch til fornøden Ophold, desuden vilde det blive den nochsom bebyrdede Bonde til megen Byrde, naar Degnene skulde tillades Kornets Oppebørsel i Kierven“.

Dog mener han, at det vilde være passende at give Degnen 1 a 2 Mk.s Afdrag paa Kapitelstaksten.

Provsten for Nørre Herred, Peder Rhode i Utterslevs

Erklæring af 3. Sept. 1781 gaar nærmest ud paa Medhold med Degnene. Han ønsker, at disse skal være baade Degne og Skoleholdere, saaledes som det er Tilfældet i Tyskland, hvor disse „leve vel, ere yndede og ansete“.

Han mener ikke, det vilde skade Nakskov latinske Skole, der kun bestaar af s y v Disciple, om „de fattige Degnes Afgifft til bemeldte Skole blev formindret (!)“, da den faar saa mange forskellige Tilskud og har Nydel-sen af „næsten utallige Legatis“.

Skulde man ønske Degnene Bønhørelse af deres Ønske om at faa Degnetrave, skulde det tildels være derfor, „at den utidige Skænk af Øl, Tobak, Brendeviin ved Korn-leverancen fra Bonden, som koster en fattig Mand over Ævne, kunde ophøre“.

Provsten for Sønder Herred, Laurits Satterup i Dan-nemarre, synes ikke om Rhodes Forslag om at gøre Deg-nene til Skoleholdere. Han mener, at Degnene har faaet en altfor trykkende Byrde derved, at de skal betale Af-giften til Latinskolen efter Kapitelstaksten, saa meget mere som det Korn, de faar fra Bonden, er af ringe Kva-litet. Han foreslaar derfor, at Bønderne skulde give Deg-nene Hvede „i Skieppen“ i Stedet for Rug. Erklæringen er dateret 18. Sept. 1781.

Nakskov Latinskoles Rektor, Peder Kaasbøll, afgiver sin Erklæring 26. Okt. 1781.

Den gaar ud paa, at da Degnenes Afgift bruges til Læ-rernes Lønninger og Disciplenes Stipendier, saa kan det paa ingen Maade gaa an at reducere denne Afgift. Han haaber derfor, „at der holdes baade Degnenes ubillige Paastand, og de ildesindede Erklærere et billigt obstat“.

Sognepræsten i Nakskov, Andreas Borch, der var Sko-lens Tilsynsførende, afgav sin Erklæring d. 29. Okt. 1781.

Han mener, at Nakskov Skole vilde lide for stort et Tab, hvis den foreslaaede Afgift i Penge i Stedet for i Korn blev fastsat til 8 Mk. baade for Rug og Byg. Han benævner Skolen som „maadeligt beneficeret og

med Stipendier aflagt“, og slet ikke som af Provst Rhode anført velforsynet med næsten utallige Legater. Elevernes Antal er heller ikke syv, men ni, og det har været elleve for nylig. Antallet er jo heller ikke det vigtigste, thi det er bedre, at Skolen har „faa gode og selecta Ingenia“ end maadelige. ja slette subjecta“.

Han mener forøvrigt, at der bør paalægges Degnene Forpligtelse til, at de i det seneste 4 Uger efter Kapiteltakstens Bekendtgørelse „uvægerlig skulde mod Qvittering postfrie indsende eller levere deres Pension til Rector“. Derved blev der sat en Stopper for alle de Klager, der desangaaende bestandig er indgaaet til Stiftsøvrigheden, og Degnene vilde selv have Fordel af ikke idelig at paadrage sig Restancer.

Da Almuen blev saa daarligt undervist, foreslog han iøvrigt, at Latinskolen skulde nedlægges, og Legaterne og Indtægterne tillægges den danske Skole i Nakskov.

Amtsforvalter, Raadmand Poul Christian Danchel i Nakskov¹²⁾ afgiver sin Erklæring 3. November 1781, og da denne baade er bidsk og ikke uvittig, fortjener den at aftrykkes i sin Helhed³⁾:

„Pro Memoria.

Den Klage, Degnene i Lolland saa veemodig har anbragt, synes mig ligner meest Poetens ørkesløse og rygesløse Frørs i det fede Kier.

De fleeste Degne i Lolland ere i Forhold til deres Embeds Ubetydelighed og faae Pligter saa vel aflagde, at de ikke burde klage over en Byrde, som de udskriger saa svær, fordi de meesten gandske ere uvante til al anden. En Stand i Staten, som medvirker saa lidet til det heeles Vel, bør dog paa nogen Maade vide at paaskiønne, at de leve af det almindelige og ere i alle Maader en blot tærende Stand.

Jeg troer, Erfarenhed maae vise en hver Tænkende paa Landet, at en Degn, hvis Pligter, naar de for et heelt Aar sammen regnes, neppe udgør $\frac{1}{2}$ Tiimes daglig Beskæftigelse, der besidder den mindste Kundskab, Fliid og

Virksomhed jøe har u tallige Leyligheder at gjøre sig sit Levebrød tilstrekkelig ved en tarvelig og ordentlig Huusholdning. Foruden hvad Bonden ham plig[t]mæssig betaler, bør hans egen Kundskab i Ager og Have-Dyrkning, hans gode Sæder og Omgang med den i Sandhed mod en dydig Kirke Betient godgiørende Bonde, sætte ham i Sikkerhed for ald befrygtende Trang og give uden nogen Afsavn det tilovers, han til Regieringen og efter andre allernaadigste Paabud skal betale.

Men maaske mit Begreb om Degnene i Almindelighed er et pium desiderium¹³⁾ for Effterslægten.

Alle Stænder har sine fordærvede Lemmer, men den meest ørkesløse staaer vel og Fare for at have det største Antal. — Det var en u kierlig Tanke ey at vilde finde blandt disse Kirke Betiente dydige og retskafne Mænd. — Men desvær, man kan ey fornægte Erfarenhed, der findes mange, hvis fordærvede Sæder ere saadan Pest for Almuen paa Landet, at den dueligste og nidkiereste Lærere neppe med al sin Aarvaagenhed kan standse dette onde. At disse leve i Armod, at ald Byrde er dem tung, kan ingen undre. —

Hine rettænkende troer jeg neppe klage. — Grunden til deres Klage er ogsaa falsk. — Capitels-Taxten, hvilken de selv have valgt til Regel for deres Afgifft til Skoelen, er u endelig sielden høyere end Landets Priis. — Kjøbmanden giver som offtest meere. Dette veed og viste (!) Degnen ret vel, da den kongl. Bevilling blev dem forundt.

At Bonden heller hungrer selv, end lader Kirke Betienten fattes, i sær Degnene, hvis Gilde aflokker ham det sidste Korn, kan den ey nægte, som kiender Bondens Tænkemaade.

Lad os og takke Forsynet, vort Land er ey saa udarmet, at Bonden jøe i Almindelighed, naar ey alt for særdeles store Uhæld tilslaar, har 1 Skieppe Korn tilovers. Degnen faaer den vist, ligesaa snart som Kongen, især dersom han er lidet agtet og elsket, og at blive det, beroer paa ham selv.

Hvorover klages da — fordi Degnene skal give en Skierv til Skoelen. — En blandt de vigtigste Indretninger i Staten, skal de, fordi de kan leve i Magelighed, understøtte, og mange, ja! det var at ønske, fleere, maae dog takke Skoelen, at de ere Degne. — i Sandhed! jeg undrer mig, at der ere fundne høylærde og velærværdige Mænd, hvis Erklæringer give denne Klage et Slags Medhold. — For min Part maae jeg med den brave Dyssel allerunderdanigst ønske denne Ansøgning afviist og ansee den som en Frugt af formegen overflødig Tiid.

Nachschovs Skoele taaler ingen Afgang i sine Indkomster. Dens Capitaler ere faae og kan lidet eller intet understøtte Disciplene, dens Lærere for ringe aflagt, klagede disse, vilde den Retskafne, som paaskiønner Menniskers Arbeyder, der rægge (!) til et andet Liv, understøtte og tilønske dem en allernaadigst Bønhørelse. — Men hvoe vilde ey foragte den Tanke, at Degnene skulle leve i Overflod og Skoele Lærerne mangle.

Det var at ønske med Provsten Peder Rhode, at Degnene kunde bruges til det høyst nødvendige men og høyst forfaldene Skoele Væsen paa Landet; men en Reformation effter Provst Rhodes Plan vilde blive ligesaa forvirret og skadelig, som denne Mands Ideer og Effterretninger.

Jeg kan ey efterlade at giøre den høyeste Øvrighed opmærksomme paa denne Mands u Sandfærdige og uden at vide Aarsagen u billige Opgave om Nachschov Skoeles Indkomster. Med en bedre chorograpisk (!) Kundskab end den Provsten synes at besidde, veed man at Lolland ey har det Skatte skyldende Hartkorn, han angiver og endnu mindre beløber Degnenes Skoele Pension sig til 900 Tdr. Korn.

Paa hvad Maade Regningen er giort, er vanskelig at sige, — vist er det, Manden viiser Vankundighed i Aritmethiqven. Men hvoe undrer sig over, at Forfatteren til den lollandske Historie følger sin sædvanlige Upaalidelighed.

Den høye Øvrighed kiender Skoelens Forfatning i

Nachschoy bedre end Nørre Herreds Provst, hvis gode Sindelag saa gandske er henrevet af en ilde anvendt Barmhiertighed for Degnene, jeg haaber altsaa underdanigst lidet paa agtes.

Det Forslag, som denne Degne Ansøgning har givet Præsten her i Nachschoy, velærværdige Hr. Borch Andledning (!) til, kan endelig hverken ansees mueligt eller Landet og Byen til den Fordeel, hans Velærværdighed formeener.

Vel maae jeg med Hr. Borch istemme den grundede Klage over Skoele Væsenets slette Tilstand for Almuen her i Byen, men at tilraade den latinske Skoeles Afskaffelse for at ophielpe den saa kaldede Christendoms Skoele, kan aldrig bestaae mod et modent Overlæg.

De fleeste legata, som Skoelen eyer, ere givne af Familier i Hensigt derved at llette dens og Effterkommerne deres Børns Opdragelse.

Effterslægten af disse Familier leve endnu, de vilde billig ansee det for en Haarhed (!), om de bleve berøvede Frugten af deres Forfædres Kierlighed, og de Midler der kunde være tilfaldne dem selv. Desuden synes Byens Beliggenhed, det omliggende Lands Folkerighed imod andre Steders, virkelig at udfordre en publiqve Skoele, da dette er den ceneste Leylighed for Folk af Middelstanden at faae et bequem Subject anbragt til Studeringer, især i Provincerne, hvor det er høyst vanskeligt, jae nesten u mueligt at faa Børn privat underviiste, dersom det ey kan skee ved duelige Skoele Lærere, paa de Stæder, hvor publiqve Skoeler findes. Ved at reducirer Skoelerne ere altsaa alle Veye for den meere udbredte Kundskab blandt Almuen tillugt (!), og Hans Velærværdighed som en erfaren Mand kiender saa vel som andre, hvor høylig vi her bør anprise en meere almindelig Kundskabs Udbredelse, isteden for at standse den.

Skoelen er hverken Regieringen, Landet eller Byen til Byrde, dets faae Antall af Discipler gjør den ey overflødig — thi man spørger ey hvor mange, men hvad Duellighed disse haver.

Med flere Grunde kunde jeg modsige Hr. Borchs Forslag; men den høye Øvrighed venter jeg underdanigst vil naadigst befalde de allerede anførte som tilstrækkelige.

Skulle det desaa være Hans Velærværdigheds Alvor at see Skoelen Væsenet for Almuen forbedret, skal det ikke mangle, ved nøyere Overlæg med Byens Foresatte at finde en anden og med dens Forfatning passende Plan til dette ædle Øyemeeds Opnaaelse.

Nachschof den 3ius Novembr. 1781 P. C. Danchel“.

Skolens Inspektører Walter, Jensen og Sønderup³⁴⁾, fremsætter deres Betænkning 6. Novb. 1781.

Deri kalder de Degnenes Ansøgning et „ligesaa besynderligt som dristigt Foretagende“, og de mener som Provst Dyssel og Viceraadmand Danchel, at deres Foretagende ikke fortjener „noget at reflecteres“. Naskov latinske Skoles Rektor og Disciple har i mange Aar lidt anselige Tab og Afgang i Skolens Indkomster formedelst „en Deel af disse Degne og især i Musse og Fuglse Herreder deres uredelige og selvraadige Omgang, da nogle i endeel Aar ikke har erlagt det allerringeste af deres ansadte Degnekorn til Skoelen“, trods Klage til Biskoppen og dennes Advarsler og Paamindelser til de genstridige; de har stadig vist Trodsighed og Overhørighed. Inspektørerne er meget misfornøjede med Provst Peder Rhodes Udtalelser.

Endelig udtaler Stiftamtmand von Krogh og Biskop Jacob Ramus i en Fælleserklæring af 27. November 1781 deres Forbavselse over, at Degnene ikke er tilfredse med, at Vanskelighederne ved at levere Kornet in natura blev ophævet ved, at de skulde betale efter Kapitelstaksten. De mener som Skolens Inspektører, at Skolen vil ikke kunne bære en saa stor Afgang, som Degnene ønsker i Afgiften. At straffe Degnene for deres Efterladenskab med Hensyn til Restancer ved at suspendere dem, saaledes som den kongelige Skoleforordning befaler det, har sine Vanskeligheder, da Embederne saa let

vil komme til at staa ledige i længere Tid, og Vikarer ogsaa er vanskelige at skaffe.

Hvad det angaar, at Degnene ønsker at nyde i Tiende-Korn paa Marken $\frac{1}{3}$ imod Præsten af alle Slags Korn, da har dette aldrig været Skik og Brug i Lolland og vilde være en altfor stor Byrde at paalægge Landmanden, og altsaa kan „denne Deel ikke gives mindste Biefald, som noget, der aldeles ikke lader sig gjøre“.

Rentekammeret tilskriver det danske Kancelli under 19. Jan. 1782, at man holder det betænkeligt at lade de omtalte Kontingenter oppebære ved Amtsforvalterne og inddrive ved militær Execution, men anser det for passende, at Amtmanden blev autoriseret til ved Rettens Middel at lade gøre Udpantning hos de forsømmelige, dog paa Rektors Ansvar, „om nogen blev fordret for det, han ikke efterstod med“.

Paa Grundlag af alle disse Erklæringer overvejede det danske Kancelli nu Degnenes Ansøgning, og Resultatet af Overvejelserne blev en kgl. Resolution af 9. Februar 1782¹⁵):

„Cancelli-Resolution ang. at Degnene i Lolland maa nyde 1 Mk. Moderation under Capitels-Taxten i deres derefter svarende Pension til Nakskovs latinske Skole, naar Rugen er sat over 2 Rdl. og Bygget over 10 Mk. Tønden, samt at de resterende Degne Pensioner herefter skal ved Udpantning af Rettens Middel inddrives efter Ordre fra Stiftamtmanden, til hvem Rector indgiver Restance-Liste paa eget Ansvar“.

Der gaar som en rød Traad igennem de fleste af Indlæggene en Foragt for Degnene og deres Arbejde, saa man fristes til at spørge, om det nu ogsaa er berettiget?

Vel havde Degnene ikke saa haardt Arbejde som Bønderne, men saa lidt Arbejde som det af Indlæggene synes, havde de dog ikke. Deres vigtigste Arbejde var selvsagt Kirketjenesten og de øvrige kirkelige Handlinger. Desuden paahvilede det dem at undervise Ungdommen i den

kristelige Børnelærdom. Dette foregik i Reglen før og efter selve Gudstjenesten, men hvor der var flere Byer i Sognet, maatte Degnen undervise een Gang om Ugen i hver By. Ogsaa Klokkeringningen hver Morgen og Aften maatte Degnen udføre og ligeledes Kirkens Renholdelse. Den største daglige Byrde — og den mest forhadte — var dog Pligten til at besørge Biskoppens og Provstens Breve bragt fra Præst til Præst og Svarene tilbage igen. Hertil kommer saa Arbejdet med at passe den Jordlod, der hørte til Embedet, og hvorfra en Del af Indtægten skulde hentes. Alt i alt jo nok betydeligt mere end den halve Times daglige Arbejde, Raadmand Danchel anslaar det til. Og mon Præsterne selv havde væsentligt mere?

Mellem Præst og Degn havde der i Tidens Løb udviklet sig et spændt Forhold. Mange Degne var lige saa lærde som deres Præster og havde derfor svært ved at underordne sig disse, og adskillige Præster behandlede deres Degne med en saadan Arrogance, at det sikre Resultat var en fortsat Kæde af Chikanerier og Stridigheder til Forargelse for Menigheden.

At Bybefolkningen ligeledes saa ned paa Landsbydegnene, viser Holbergs „Erasmus Montanus“ os tydeligt, ja, Holberg maa bære sin Del af Ansvaret for, at Eftertiden har opfattet Degnene som naragtige Personer.

Men hvordan opfattede nu Bønderne deres Degn? Det er dog dem, der maa kende ham bedst. Herom tier Kilderne desværre, Bondestanden havde endnu ikke faaet Mæle. Men mon ikke Per Degns Svar til Erasmus Montanus (4. Akt, 2. Scene): „De troer, jeg er en god, ærlig Mand“, virkelig dækker Bondens Mening?

Vitterligt er det, at adskillige Degne var fordrukne, og hvad dermed følger; men dette var en Fejl, der var fælles for Tiden, og for hvilken Præstestanden ej heller kunde sige sig fri. Samtiden saa dog saadan paa det, at „en ærlig Rus skæmmer ingen“.

Naar man i gamle Dokumenter støder paa dette og hint Tilfælde, gør man ogsaa vel i at huske, at Histo-

riens Lys fortrinsvis rammer de fremtrædende Personligheder og de større og mindre Syndere. Den store Mængde af hæderlige Borgere, der trofast passer deres daglige Dont, lever, elsker og dør upaaagtet af Historiens Muse.

Vil man nu se nærmere paa de enkelte Indlæg, maa man erindre, at i Enevældens Tid, hvor hver Stand var indelukket bag sine egne Rettigheder og Privilegier, var det god Tone at jamre saa højlydt som muligt i sine Andragender. En Vane, som endnu ikke helt er aflagt.

Saa fattige som Degnene paa Lolland gør sig, var de nu ikke. Skifteprotokollerne viser, at der var mange velhavende Degne mellem dem, og de fleste klarede sig hæderligt gennem Livet. Ser man paa Forholdet mellem Lolland og det øvrige Land, viser det sig, at Sjællands Degne var de bedst stillede. Fyens og Lollands gav dem dog ikke meget efter. Værre var det i Jylland, ja, i de fattige Hedeegne maatte Degnen tillige være Haandværker eller gaa paa Dagleje for at bjærge sin Føde.

Egentlig er man tilbøjelig til at tro Degnene, naar de paastaar, at ingen Købmand vilde give Kapitelstakst for det urene Degnekorn. Undersøger man Nakskov Skoles Regnskaber, viser det sig ikke desto mindre, at Skolen fra 1760 hvert Aar har opnaaet Kapitelstaksten for Kornet. Raadmand Danchels Udtalelse om, at Købmændene gerne vilde give m e r e, maa dog vist regnes for en mild Overdrivelse.

Men selvfølgelig er det altid rart at slippe saa billigt som muligt, og i klar Erkendelse af, at Regeringen nok vilde gaa en Mellemvej, fremsætter de derfor Ønsket om at faa Degne-Kornet i Traven i Stedet for i Skæppen. Selve Kornmængden vilde ikke blive forøget herved, men Fidusen er den, at Degnene derved tillige vilde faa Halmen. Dette vilde betyde en stor Fordel, da der her paa Lolland, med det nødvendige store Hestehold og den ringe Græsning, altid var Knaphed paa Foder.

At Provst Dyssel er afvisende er kun, hvad man kan vente; han var kendt som en haard, tyrannisk Mand.

Derimod er det mærkeligt, at Provst Suhr er saa kølig, thi han havde selv tidligere været Degn i Østofte.

Den mest venligsindede og mest interessante Erklæring er Provst Rhodes. Hans Forslag om at gøre Degnene til Skoleholdere blev faktisk gennemført et Aarti senere — ganske vist med den Ændring, at det var Skolelærerne, der tillige blev Degne (Kirkesangere).

Hans Paavisning af, at Nakskov Latinskole med sine rigelige Stipendier kun havde saare faa Elever, synes at være et Stød, der ramte haardt. Alle Erklæringerne fra Skolens Side gaar fortrinsvis ud paa at bortforklare Rhodes Oplysning.

Raadmand Danchels Erklæring, hvor morsom den end er, bestyrker det Indtryk, andre Kilder giver af Manden. Han var en til det yderste ærekær, embedsstolt, eller for at bruge et lollandsk Udtryk, „skidtvigtig“ Person, med høje Tanker om sig selv og tilsvarende lave om andres Meninger. Det er derfor symptomatisk, at han og den „brave“ Dyssel er Meningsfæller.

Ellers indeholder hans Erklæring ikke mange Realiteter. Han angriber Provst Rhode for hans Overdrivelser, men vogter sig vel for selv at oplyse Skolens virkelige Indtægter.

Hvad Degnekornet angaar, synes Ivrigheden nu ogsaa at være løbet af med Provst Rhode. Ifølge Hofmans Fundationer beløb Degnekornet til Nakskov Skole sig i 1760 til 214 Tdr.¹⁶⁾ Herfra og til Rhodes 900 Tdr. er der jo et Spring.

Paa den anden Side maa man jo give Rhode Ret i, at der er et Misforhold mellem en Skole med rigelige Indtægter, Rektor, 3 Hørere og en Skrivemester, altsaa ialt 5 Lærere, og saa 7 eller 9 Elever, lad dem saa alle ni have været „Genier“. Hvis en saadan Skole ikke har kunnet taale en Indtægtsnedgang, maa Administrationen have været uduelig.

Hvad endelig Stiftsøvrighedens Erklæring angaar, er den typisk for den Træghed, der altid vil herske i et Land, hvor „Kontorius“ regerer. Al Forandring er uvel-

kommen. At Degnene ønsker Kornet i Traven „lader sig aldeles ikke gjøre“. Det minder komplet om 1736, da Regeringen bad om at faa anvist Midler til at hjælpe Bondestanden op af Fattigdommen, da hed det ogsaa: „lader sig aldeles ikke gøre“. De svundne Tiders Vidnesbyrd er ofte gode at have med paa Vejen fremover.

Til Slut skal der blot som et Kuriosum peges paa, at Bønderne, hvem Degnenes Ønske om at faa Kornet i Traven mest angik, overhovedet ikke blev spurgt om deres Mening.

Noter.

1) Schous Forordninger. — 2) Ansøgningen og Bilagene findes i Danske Cancellies Arkiv, Rigsarkivet. — 3) Dokumentets originale Retskrivning er bibeholdt. — 4) Hans Nicolai Spleth, Søn af Sgp. i Strøby og Varpelev Frederik Spleth og Anna Dorothea Weile, født 1749 i Lille Hedinge; Student Køge 1769; cand. theol. 1774; Skoleholder i Vesterborg 1775; Degn i Birket 1779; Capellan i Tirsted, Skørtinge og Vejleby 1785; død der 1805. Gift med Christiane Elisabeth Schade, død 1824 i Tirsted. — 5) Andreas Krogstrup, født ca. 1733, Student Odense 1755; Degn i Horslunde 1774; død sst. 11/7 1795. (Han nævnes i Aarbogen 7/81 som Degn i Hunseby, men dette er forkert). — 6) Niels Clausen; Søn af Skipper i Nakskov Klaus Nielsen; født ca. 1734; Student Nakskov 1759; Degn i Dannemarre 1761; tillige Degn i Tillitze 1772; Afsked 1797; levede 1801 i Stokkemark. Gift med Ursula Hedvig Nestius, Dtr. af Sg.Præst i Landet Mikkøl Nestius og 1. Hustru Elisabeth Innis. Født 6/2 1730 i Landet, død 1796 i Dannemarre. Hun var gift 1--12/3 1759 i Vestenskov med Degn sst. Hans Mandius Clamor. — 7) Peder Schydt (Schiøt), født ca. 1743; Degn i Tirsted, Skørtinge og Vejleby 1773; Degn i Vesterborg 1775; død 1787 sst. Var gift 2 Gange. Hustruernes Navne kendes ikke. 1. Hustru død 1776 i Vesterborg. — 8) Jacob Olsen, mulig ham, der 21 Aar gl. blev Student fra Nakskov 1767. Var Degn i Ø. Ulslev og Godsted 1772—1785; var Degn i Radsted 1785—1799. — 9) Morten Svendsen Bagger; Søn af Degnen i Glumsø Svend Andreasen Bagger. Født ca. 1724, Student Slagelse 1745; blev Degn i V. Ulslev 1754; død 1804. — 10) Jens Peter Bülow, født ca. 1745, Student Helsingør 1763; kaldet 1768 til Degn i Fuglsekrønge (Kollats 24/6 1773); død 1792. — 11) Axel Brinch, født ca. 1712, Student privat 1735; blev Degn i Holeby-Bursø ca. 1740; bgr. 15/10 1793. — 12) Poul Christian Danchel; Søn af Skipper og Købmand i Nykøbing F. Folkmar Danchel og Gundel Benzon. Født sst.

20/10 1747, Student Nyk. F. 1770; blev 1780 Amtsforsvalter over Halsted Kloster Amt; 1781 tillige Vice-Raadmand i Nakskov. Fra 1802 tillige Amtsforsvalter for Aalholm og Maribo Klosters Amter med Forpligtelse til at tage Bopæl i Maribo. Død der 26/5 1807. Se om ham C. C. Haugner: Nakskov Hist. 1/76, 2/87, 106 og 3/13. — ¹³⁾ d. v. s. fromt Ønske. — ¹⁴⁾ var alle tre Købmænd i Nakskov. — ¹⁵⁾ Schous Forordninger. — ¹⁶⁾ Hofmans Fundationer Bind 6. Side 99, 100, 105.

Lollandske Folkeminder i Svend Grundtvigs Samlinger i Dansk Folkemindesamling.

Af Hans Ellekilde.

Svend Grundtvig (9/9 1824—14/7 1883), næstældste Søn af N. F. S. Grundtvig (1783—1871) og Professor i dansk Sprog og Litteratur ved Københavns Universitet i Aarene 1863 til 1883, er den moderne danske Folkemindesamlings geniale Organisator, han er ved Udgivelsen af Storværket „Danmarks gamle Folkeviser“ I—V fra 1853—83 og „Gamle danske Minder i Folkemunde“ I—III 1854—61, vor ypperste Folkemindesamler. Han er sammen med sin gamle Fader Grundlæggeren af den nationale Tradition i dansk Folkemindesamling, videreført af hans geniale Elev Professor *Axel Olrik* (1864—1917), der i 1904 grundlagde *Dansk Folkemindesamling* med Grundtvigs Samlinger som dens Hovedhjørnesten og Tang Kristensens vældige Samlinger som dens Syld.

Svend Grundtvig begyndte sin Folkemindesamling den 8. December 1843 ved et Opraab i Dansk Folkeblad til danske Mænd og Kvinder om Indsamling af danske Kæmpeviser i Folkemunde. De første 10 Aar af hans Indsamling, Aarene 1843—53, gjaldt hans Indsamling fornemmelig Kæmpeviser, eller som vi nu plejer at kalde dem, Folkeviser, til Brug for hans Livsmaal, den samlede Udgave af Danmarks gamle Folkeviser, hvoraf det lykkedes ham i sin forholdsvis korte Levetid at faa udgivet 4½ Bind, Axel Olrik udgav i sin Levetid 3½ Bind, nu udgives de afsluttende Bind 9—11 af Axel Olriks Elev, min

Kollega, Arkivar i Dansk Folkemindesamling *H. Grüner-Nielsen*.

I 1854 udvidede Svend Grundtvig Indsamlingen fra Kæmpeviser til alle Arter af Folkeminder, først og fremmest dansk Folkedigtning, i mindre Grad dansk Folketro og dansk Folkeskik i Dagligliv og Festbrug ved Aarets Fester og Livets Højtider. Han begyndte i 1854 at udgive det store Værk „Gamle danske Minder“, hvoraf andet Bind udkom 1857 og tredje Bind i 1861, det klassiske Værk i den danske Folkemindelitteratur, hvor de bedste danske Folkeæventyr, Folkesagn, Skæmtesagn, Dyrefabler, Børnerim, Gaader o. s. v. er trykt. Gamle danske Minders Tid 1854—64 er den grundtvigske Indsamlings klassiske Tid, Danmarks Ulykke i 1864 og S. Grundtvigs Arbejde med sit Professur betød en Svækkelse af den tidligere saa storslaaede Indsamling, og der dukkede nye selvstændige Indsamlere og Udgivere op, først og fremmest *Evald Tang Kristensen* (1843—1929), der ved Svend Grundtvigs redebønne og uegennyttige Bistand i 1871 fik gennemført Udgivelsen af første Bind af sin storslaaede personlige Serie Jydske Folkeminder I—XIII. I anden Række kan nævnes Lærer *Jens Kamp*, der i 1877 udgav Danske Folkeminder. I den udførlige Indledning til min Udgave af Danske Folkesagn i Svend Grundtvigs Samlinger 1945 I, har jeg delt Tidsrummet 1864—83 i tre Af-snit, benævnt efter Svend Grundtvigs vigtigste Medarbejder for hvert af de tre Tidsrum: for Tiden 1864—69 hans langt yngre Halvbroder *Frederik Lange Grundtvig* (1854—1903), siden Skaberen af det ypperste danske Folkelivsarbejde Livet i Klokkergaarden i Systofte paa Falster, udgivet 1908—09 af Foreningen „Danmarks Folkeminder“, Jællingeseminaristen *Peder Kristian Madssen* (1851—76) for Tidsrummet 1870—76 og den dansk-amerikanske Præst *Jørgen Hansen* (1851—88), Friskolelærer først i Haraldsted, ved Ringsted, derefter i Værslev ved Kallundborg, for Tidsrummet 1877—83.

Ved Grundtvigs Død den 14de Juli 1883 blev hans ved egne private Midler skabte store Samlinger af hans Enke

Laura Grundtvig, født Bloch, solgt til den danske Stat for 12.500 Kr., efter hendes Død i 1891 skænket til Universitetet som Grundstamme i det Svend Grundtvigske Legat. Svend Grundtvigs Samlinger blev først overgivet til Det Kongelige Bibliotek, men ved Dansk Folkemindesamlings Oprettelse i 1904 overgik de takket være Overbibliotekar H. O. Langes Storsyn, til den nyoprettede *Dansk Folkemindesamling*, der i 1906 fik sin grundlæggende Organisation, og som 1917 blev udvidet med Axel Olriks, 1922 med H. F. Feilbergs og 1929 med Evald Tang Kristensens Samlinger for blot at nævne de allerstørste af de mange særskilte Samlinger, der nu udgør Dansk Folkemindesamling. Der findes ogsaa mange mindre Samlinger her, deriblandt f. Eks. *Frederik Lange Grundtvigs*, *Jens Kamps* og *Anders Uhrskovs* landsomfattende Samlinger, *Karen Toxværds* falsterske og *Mine Thorsens* lollandske Samlinger. Svend Grundtvigs Samlinger udgør 16 Originalkapsler i Kvart (Gr. I—XVI) og 2 Originalkapsler i Folio (Gr. Fol. I—XVI), men Originaloptegnelserne er afskrevet i specielle Samlinger indeholdende Folkeviser, Folkeæventyr, Folkesagn, Folketro, Festsik, Børnerim og Lege, Ordsprog og Gaader for blot at nævne de vigtigste Afskriftsrækker. Stoffet er i Originalrækken og i de fleste Afskriftsrækker ordnet efter Svend Grundtvigs Medarbejdere fra alle Landets Egne, anført i alfabetisk Orden. En Ordning efter Sted, som i Dansk Folkemindesamlings egne voksende Samlinger, er ikke gennemført af Svend Grundtvig, og det er derfor ikke saa lige en Sag at udfinde, hvad Svend Grundtvig besidder af Folkemindestof fra Landets forskellige Egne, som f. Eks. Vendsyssel eller Thy, Himmerland, Sønderjylland, Sydsjælland eller Sydfyn, Møn, Falster eller Lolland.

For Lollands Vedkommende kan vi dog sikkert straks sige, at Lolland desværre maa betragtes som Nr. sidst af alle danske Landskaber. Der findes mig bekendt intet dansk Amt eller Landskab, der er saa daarligt repræsenteret i Svend Grundtvigs Samlinger som netop Lolland. Spøgende kunde Sv. Grundtvig skrive til sin lollandske

Ven, Pastor *Harald Boisen* i Vignæs, at han snart vilde gøre Alvor af at slette Lolland af Danmarkskortet, hvis der ikke snart indfandt sig nogle udførlige lollandske Optegnelser. Det skete egentlig aldrig. Lolland fik ikke som Falster virkelig betydelige Folkemindeoptegnere som Præstedatteren *Elise Lindberg* fra Tingsted Præstegaard og hendes Broder *Niels Lindberg*, eller som Sydsjælland med Frk. *Franziska Carlsen*, Gl. Køgegaard, som Vestsjælland med Gaardmandssønnen *Chr. Rasmussen* i Ormslev og Lærer *Jørgen Hansen* i Haraldsted o. s. v. Den vel mest betydende lollandske Optegner, Digteren Poul Møllers Søster fra Købelev Præstegaard, Enkefru *Petrine Jacobine Bredsdorff* i Sorø optegnede kun lollandske Folkeviser i 1845. Det samme gælder Bondedatteren *Bodil Pedersdatter* i Radsted, der i 1864 overgav Jens Kamp sin Visebog. Den, der har gjort mest for det lollandske Indsamlingsarbejde, er nok Drengen *Frederik Lange Grundtvig*, hvis Hovedmeddeler er den lollandske Husmandsdatter *Hanne Larsen* fra Refshale, Maribo Landsogn, Nabosogn til Engestofte, hvis Meddelelser fra Egnen ved Maribo Sø alligevel ikke har et helt ubetydeligt Omfang, men som er saa spredt trykt i Tang Kristensens forskellige Arbejder, at det ikke er muligt for udenforstaaende at faa noget Overblik derover. Lige saa spredte, men langt mindre omfattende er de Meddelelser fra Vignæs, som Frederik L. Grundtvig har fra den unge Adelsmand *Niels Juel Reedtz*, vistnok Søn af Godsejer Holger Reedtz, Palsgaard, og i saa Fald født 30/6 1853 og død 11/4 1886. Ikke helt ubetydelige er *Jens Kamps* Samlinger af lollandske Folkeviser og Folkesagn. Mere spredt er Folkevisioptegnelser fra Pastor *Johannes Galskjøt*, Kapellan i Skovlænge 1830—34, fra Friskolelærer *Jørgen Hansen* i Vørslev, fra Fru Pastorinde *Anna Pouline Petersen* i Allerslev 1844, fra *Folmer Dyrhund* og Enkefru *Rousing*. Desuden har vi Sagnoptegnelser af *Folmer Dyrhund* fra Femø 1855, af Højskoleelev *J. L. Jessen* fra Vindeby 1854, af *Anton Boisen* fra Vesterborg 1860 og af Pastor *Harald Boisen* i Vignæs 1861. Sidst, men ikke mindst

Højskolelærer *Kr. Brix* i Rønnede, der 1877 indsendte Rim og Remser og Dyrefabler fra Nordvestlolland.

Jeg giver nu først en Registrant til det sparsomme lollandske Folkemindestof i Svend Grundtvigs Samlinger, ordnet efter Emne i tidsmæssig Rækkefølge, og derefter et Udvalg af Svend Grundtvigs lollandske Folkemindestof, ordnet i følgende Grupper: Folkeviser, Remser og Fabler, Folkesagn, Folketro og Gaader.

Folkeviser. Den ældste Samling stammer fra Fru Pastorinde *Anna Pouline Petersen* i Allerslev, Sydsjælland 1844, Svend Grundtvigs allerførste Folkevisesoptegnerske. Hun har i sin Samling 4 lollandske Folkeviser, nemlig Folkevisen „Per Svinedreng laa paa Bjerget og bad“ (tr. Danm. gl. Folkev. IX S. 164 Nr. 527 M*), den her trykte Efterklangsvise „Jeg ved mig en skøn Jomfru saa favr og saa fin“ (Type Utr. VI, saml. Jy. Folkem. II Nr. 72, XI S. 157 f. og den utrykte Efterklangsvise „Jeg stod paa højen Bjerge“ (Type Utr. XXXII „Den unge Greve“, sml. Jy. Folkem. I 81, XI 179 f). Endelig den her trykte Skæmteviser „Claus Fisker han havde en eneste Gaas“ (Type 46, sml. Tang Kristensen Skæmteviser S. 86 Nr. 17 og Gl. M. I S. 25, hvor Slutningsverset er trykt). Hvorfra paa Lolland Pastorinde Anna Petersens fire lollandske Viser 1844 stammer, har vi ingen Mulighed for at afgøre. Derimod er det ret sandsynligt, at Enkefru *Petrine Jacobine Bredsdorffs* Viseoptegnelser fra 1845 til B. S. Ingemann i Sorø stammer fra Købelev Sogn, hvor hun henlevede sin Barndom og Ungdom, til hun 1829 blev gift med Jacob Hornemann Bredsdorff (1790—1841), Lektor i Sorø. Hun er født den 16/3 1801 i Jælling og død 25/5 1859 i Sorø. Hendes Far var Præst i Købelev 1802—32. Hun er Søster til Digteren Poul Møller, Stedsøster til Digteren Chr. Winther, der i Tiden 1821—24 opholdt sig i Købelev Præstegaard, og som i September 1821 indsendte en Optegnelse af Folkevisen „Den talende Strengelig“ til K. L. Rahbek, „ganske skreven i den lollandske Dialekt, saaledes som Bønderne synge den“. Den er trykt i Rahbeks Tilskueren for 1821 Nr. 41 og 42, og siden benyttet i Danm. gl. Folkev. II S.

515 Nr. 95 E, ligesom den er trykt her som den første lollandske Folkeviser. En ganske nær beslægtet Variant af samme Vise (DgF. Nr. 95 E b.) har Fru Bredsdorff optegnet til Ingemann 24 Aar senere i 1845. Enkefru Bredsdorff har desuden optegnet følgende fire Folkeviseskrifter, alle anvendt i Danm. gl. Folkeviser. Det gælder følgende Viser: „Og hør du goden Ungersvend“ (DgF. IV 404 og 410 Nr. 238 A c); „Og Broder spurgte Søster ad“ (Danm. gl. Folkev. V 213 og 216 Nr. 304 A b, Visen De hurtige Svar); „Hertug Frydeborg han monne i Vinduet staa“ (DgF. V. 2, 224, Nr. 305 A. d, Visen Hertug Frydenborg) og endelig Visen „Udi Slesvig der boede en Frue“ (DgF. VII 460 Nr. 445 V a og b Visen „Esben og Malfred“). Hertil kommer den her trykte Skæmteviser: „Der det var ved Midnat“ (Type 54 Den onde Kone, sml. Tang Kristensen Skæmteviser S. 112 Nr. 23 a, Gld. M. II Nr. 438). Fra Enkefru *Johanne Rousing* (f. 1778, † 5/10 1868), Datter af Stiftamtmand Munthe af Morgenstjerne (1744—1811) modtager Pastor Peter Rørdam i Mern 1845 Folkevisen „Den Frue hun talte til Ternen sin“ (trykt DgF. V 1ste Halvbind. S. 132—33 Nr. 265 B b Jomfruens Harpeslæt og genoptrykt her som Nr. 2 i denne lollandske Samling). I 1844 optegner Student *P. Theil* (vistnok Kapellan Laur. Peter Sølling Theil i Landet, død 34 Aar gammel 23/8 1857, der var Søn af Pastor Jens Peter Theil, Præst i Fuglse 1810—55. Folkevisen „Og hør du lille Karen“ (DgF. II 547 Nr. 101 B a St. Katherinavisen), som han har „hørt synge adskillige Steder i Lolland blandt Bønderne“.

I 1845 afskriver Præstedatteren Frk. *Elise Galskjøt* fra Hyllested en Skæmteviser fra sin Broder Korsørpræsten Galskjøts Visebog, optegnet paa Lolland vistnok i hans Kapellantid i Skovlænge 1830—34: „Jeg engang saa ene gik“ (Type 87 Uglens Klage, sml. Tang Kristensens Skjæmteviser S. 83 Nr. 14). Fra Johannes Galskjøts til Grundtvig indsendte Visebog stammer endnu en lollandsk Skæmteviser „Bonden han kørte sit Tømmer ad Skov“ (Type 11 Den store Krage, sml. Tang Kristensen Skjæmteviser S. 41 Nr. 9) og den her trykte lyriske Strofe „O, hvor

skøn, hvor skøn er du Maj“, der vistnok stammer fra Lolland, og som ikke kendes andetsteds fra.

I 1865 indsender *Folmer Dyrlund* den her trykte lyriske Almuevise „Ja borte er du nu min yderste Glæde“ (sml. Gl. da. Minder II 285) opskrevet 1863 af Metropolitanskoleeleven Ivar Amnitzbøll (f. 20/9 1847 i Blokhus, siden Læge i Christianstad) efter Trine Jensen fra Lolland. *F. L. Grundtvig* optegner blot en Vise meddelt af Hanne Larsen i Refshale „Maanen sidder i sorten Sky“, en lollandsk Variant af Skoledirektør Withs fynske Rim-brev fra Maren Knudsdatter til hendes Ven Soldaten Hans Nielsen (sml. Dania IV S. 240—45, Grundtvig Danske Folkesagn ved H. Ellekilde 1944 I S. 214).

En lille Visesamling, skreven af *Bodil Pedersdatter* i Radsted paa Lolland, hvilken S. Grundtvig har haft til Laans af Jens Kamp, indeholder „mest gyselige nye Viser“, dog ogsaa de litterære Viser 1) Det var en Lørdag Aften 2) Elvira gaar til sin Broders Grav 3) Carsten Hauchs Digt „Jeg mindes vel et Sted, gid jeg var der igen“ 4) Nu skal vi nok atter med Prøjerne slaas og 5) Ingemanns Vift stol! paa Kodans Bølge. Men desuden fandtes der i Bodil Pedersdatters Visebog fra Radsted 1804 en Række egentlige Folkeviser, først Visen „Jeg gik mig da ud for at se mig lidt om“ (trykt med udførlig Kommentar af Sv. Grundtvig i Gl. da. Folkev. IV 743, sml. X S. 7—8 Nr. 18 D. Svend Vonved). Hertil kommer Viserne „Der kom et Skib fra Englands Land“ (Type Utr. LVIII Jomfruen i København, sml. Feilberg Fra Heden 77); „Jeg gik mig op paa højen Bjerg“ (Type Utr. XXXII Den unge Greve, sml. Jy. Folkem. I 81) samt de rene Efterklangsviser „Skøn Ungersvend var forlovet“ (Type Efterkl. B. 47, sml. Jy. F. I Nr. 15, XI Nr. 117), „God Aften, min Pige, er Kæresten borte“ (Type Efterkl. B. 61, sml. Jy. F. XI Nr. 120 og 92) og „Der boede en Købmand ved Hamborger Bro“ (Type Efterkl. B 64, trykt som Flyveblad), der er genoptrykt her. Endelig den lyriske moralske Almuevise „To Ting udi Verden, min elskede Ven“ (sml. f. Eks. Berggreen Da. Folkesange og Melodier 3die Udgave Nr. 156).

Fra Radsted paa Lolland stammer ogsaa nogle Viser, optegnet til *Jens Kamp* 1875 af Frk. *Laura Hansen* fra Gaarden Vestensborg ved Nykøbing F., sunget af en Pige fra Radsted, nemlig to af de Efterklangsviser, som ogsaa fandtes i Bodil Pedersdatters Visebog fra Radsted, nemlig „En Jomfru stander paa højeste Bjærg“ og „Der boede en Købmand ved Hamborger Bro“. Desuden Efterklangsvisen „To Piger, som ene ved Stranden monne gaa“ (Type Utr. 291, Jy. Folkem. I 75, XI S. 186,87) og den her trykte Skæmteviser „Nu kommer den første Frier, Morlille, ha, ha“ (Type 85 Bejlerne, sml. Tang Kristensens Skjæmteviser S. 128 Nr. 32).

Endelig har Drengen *Johannes Burchardi* fra Birkendegaard til Jørgen Hansen optegnet den enestaende Skæmteviser eller rettere Nidviser „En Skrædder, en Skrædder paa Sotteseng laa“. Den er meddelt af Skovfoged Søndergaard, Birkendegaard, som havde hørt Visen af sin Bedstefader fra Lolland, og den kendes ikke andetsteds fra. Den er trykt her, og det vil være særlig ønskeligt, om nogle af Læserne i Forvejen skulde kende denne Vise og sende os en ny Opskrift deraf.

Saa vidt jeg kan skønne, findes der ikke et eneste lollandsk *Folkeæventyr* i Svend Grundtvigs Samling, og hvad der er endnu mere underligt, intet *Skæmtesagn*. Der kendes to lollandske *Dyrefabler*, optegnet af Højskolelærer *Kr. Brix* i Rønnede 1877 fra det nordvestlige Lolland, den her trykte Fabel „Katten og Musen“ og den i Tang Kristensens *Dyrefabler* Nr. 504 trykte Fabelsamtale „Der sad to Krager“. De med *Dyrefablerne* nærbeslægtede *Kæderemser* anføres nedenfor S. 69 under *Børnerim* og *Remser*.

Folkesagn. Intet af Svend Grundtvigs lollandske *Folkesagn* fra Tiden 1854—61 er trykt i *Gamle Danske Minder* I—III. Der synes overhovedet intet fuldstændigt lollandsk Bidrag at findes i *Gamle Danske Minder*, mens Falster derimod er smukt repræsenteret, bl. a. med *Elise* og *Niels Lindbergs Tingsted-Optegnelser*. Grundtvigs lollandske *Sagn* fra dette og senere Tidsrum er næsten alle trykte, men meget spredt, i Tang Kristensens *Storværk Danske*

Sagn I—III (citeret i det følgende DS. med Bind og Sagnnummer. Bind II med Afsnit og Sagnnummer). En Del af Sagnene er trykte i min Udgave af Svend Grundtvigs Danske Folkesagn I—II 1944 ff, naar de enten i Forvejen var utrykte eller trykte paa utilfredsstillende Maade i Tang Kristensens Danske Sagn. Denne Udgave citeres: (Gr. med Bind, Afsnit og Sagnnummer). De af Jens Kamp optegnede lollandske Sagn fra 1875 er delvis trykt i Kamp Danske Folkeminder 1877 (cit. Kamp med Nr.). Grundtvigs lollandske Folkesagn opregnes nu i Tidsfølge ligesom Folkeviseoptegnelserne.

Fra 1854 stammer 1) Svend Grundtvigs eget lollandske Nissesagn, meddelt ham af Biskop Monrad (DS. II B. 221), genoptrykt her; 2) Varselssagn fra Vindeby optegnet af Røddingeeleven *J. L. Jessen* til Højskolelærer Jens Lassen Knudsen, trykt DS. II H 318 (Gr. II J 15) og DS. V 1009, genoptrykt her, foruden et lille utrykt Sagn fra Sandby Sogn. Endelig 3) Optegnelser fra den senere unge Historiker *Jens Paludan-Müller*, faldet ved Sankelmark, Rektor-søn fra Nykøbing, nemlig Sagnet om Frejlev Skalke (tr. DS. IV 1336) og Sagnet om Palle Rosenkrans paa Hardenberg, der aflagde falsk Ed (tr. DS. VI 110). Fra 1855 stammer *Folmer Dyrlunds* Optegnelser fra Femø (Tr. Gr. II Nr. L 4, DS. III 2179, 347 og VII 1459, alle fire genoptrykte her, samt en Optegnelse om Ligsten i Maribo Kirke (Tr. DS. III 629). Fra 1860 stammer Bispesønnen *Anton Boisens* her trykte Sagn om Provst Wulff i Vesterborg; fra 1861 stammer Pastor *Harald Boisens* Vignæs-Sagn om Guldstubbehøj (DS. I 810 = Gr. I B 72) og om Syvstykkehøj (DS. I Nr. 1098), begge fortalt af en gammel Veteran fra 1801.

Fra 1865 og flg. Aar stammer *Fr. Lange Grundtvigs* Optegnelser efter Meddelelse af den unge Husmandsdatter *Hanne Larsen* fra Refshale, Maribo Landsogn. Fra Nabo-sognet Engestofte stammer følgende Sagn: Kammerherre Wichfeld begaar Højbrud (Tr. DS. I 614), Spøgeri i Mejerigaarden paa Engestofte (Tr. DS. V 566); Lys paa en Bakke ved Engestofte (Tr. DS. I 1151); Ellefolk i en Skov

ved Engestofte (Tr. Gr. I E 11); Pige paa Engestofte har Mareridt (Tr. DS. II F 85); Heste paa en Gaard ved Engestofte rides af Maren (Tr. DS. II F. 105); Bjergfolkernes Pengekister (Tr. Gr. I B 71); Elvefruer og Ellepiger (Tr. DS. II A 86 = Gr. I E 10); Heste har Mareridt (Tr. DS. II F 88); Hekse forgør Smør (endnu utrykt); Lindormens Kamp med Tyren (Tr. Gr. I M 12). Fra Maribo Sogn stammer Sagnet om Fruerø (tr. DS. IV 801) og vel snarest Sagnet om Kong Bork og Kong Ræv (tr. DS. IV 2). Fra Hunseby Sogn stammer Sagnene om Troldstuen (tr. DS. I 1149), om Kong Hund (tr. DS. IV 5), og om Lysemose (tr. DS. IV 9). Fra Bursø et Sagn om den nedgravne Skat (tr. DS. III 2424, vistnok fra Pastor J. J. F. Friis: Fiskelars); fra Godsted Sogn Sagnet om Kong Kat og Kong Mus (tr. DS. IV 233); fra Slemminge Sogn Sagnet om Slemminge Kirkes Alterbæger (tr. Gr. I B 73) og endelig fra Krønge Sogn Sagnet om, at Søholts Ejer har redet Søholts Jorder ind paa et ottedagsgammelt Føl (tr. DS. VI 530). En Række af disse Sagn udgør Hovedstammen i vort Udvalg af lollandske Folkesagn. Mens Jens Paludan-Müllers Sagnoptegnelser stammer fra Østlolland, og Hanne Larsens Sagnmeddelelse stammer fra Midtlolland, stammer *Jens Kamps* Optegnelser til Svend Grundtvig 1875 væsenlig fra Vestlolland. Fra Halsted Sogn stammer Sagnet om Højfolkene, der stjæler Øl (Kamp 915), Kokkepigen paa Juellinge (Kamp 917) og Den hvide Frue paa Juellinge (Kamp 918). Fra Løjtofte og Herredskirke stammer Sagnene om disse Søgenes Kirker (Kamp 919), fra Utterslev stammer Sagnet om Skatten i en Høj paa Utterslev Mark (Gr. I B 70); fra Horslunde stammer et Sagn om Spøgeri i Horslunde (Kamp 916) og Sagnet om den paa Egholm levende begravede Hund (Kamp 595), fra Naskov stammer det her trykte Heksesagn. Ustedefæstet, men rimeligvis fra Nordvestlolland, er Sagnene om Højfolkernes Taknemmelighed (Gr. I B 69), og om den vilde Jagt, kaldet „Maren“ (Gr. I H 12). Fra Midtlolland, Østofte Sogn, stammer Sagnet om Eriksvolde (Kamp 920).

Folketro. Der findes ikke ret meget lollandsk Folketro i Grundtvigs Samlinger, og hvad der er, er for det meste trykt enten i Danske Sagn eller i Tang Kristensen Gamle Folks Fortællinger om det jydsk Almueliv med oplysende Sidestykker fra Øerne I—VI (cit. JA. Bind og Nummer) og Tillægshind I—VI (Cit. JAT. Bind og Nummer). Fra den senere Professor *V. Fausbøll* 1854 stammer Folketro om Marts og April fra Sandby Sogn (JAT. I 863). Fra Frk. *Anna Braase*, født i Nysted o. 1836, siden adopteret af Amtmand W. Moltke, Holbæk, stammer den lollandske Forskrivning imod Kolden (DS. VII 1593 = Ohrt Trylleformler II S. 125). Lærer ved Grundtvigs Højskole *P. L. Juhl* har 1861 efter en Elev fra Lolland optegnet et til Nytaarsaften knyttet Kærestevarsel (DS. VII 967) og det gængse til Helligtrekongersaften knyttede Kærestevarsel (DS. VII 978). I 1865 optegner *F. L. Grundtvig* efter Meddelelse fra Husmandsdatteren Hanne Larsen i Refshale, Maribo S., Vejrtro om Savfuglen (JAT. III 1292) og om Rørdrummen (JAT. III 1301) samt Drømmetro vedrørende Smør og Ost (JAT. III 1449). Endelig har *F. L. Grundtvig* 1865 optegnet efter Meddelelse af *Niels Juel Reedtz* Folketro fra Vignæs om Guldbroen eller Væselen (DS. II E 198 senere optrykt her), samt utrykt Meddelelse om Tordenstenen, i Vignæs kaldet Stjernesud.

Børnelege. *V. Fausbøll* har 1854 optegnet den lollandske Leg „N. N. staar paa Storstenshøj“. Selv har Grundtvig optegnet Tælleremsen „One Done tre Kanelje“ efter Frk. Nora Schebye (sml. Børnerim Nr. 1820). Halvbroderen *F. L. Grundtvig* har 1869 optegnet Tælleremsen „To om en Sølvknop“ efter Hanne Larsen, Refshale, og „Pindespil“ samt et Gækkevers efter Niels Juel Reedtz fra Vignæs, der afslutter vort Udvalg. Børnerim og Remser har *F. L. Grundtvig* optegnet efter Hanne Larsen i Refshale, nemlig „Han skød over alle tyve Kirkespir“ og „Han spændte to Lergrave for sin Vogn“ (Børnerim 2835 og 2840). Hovedsamlingen af Børnerim og Remser stammer fra Højskolelærer *K. Brix* paa Frederik den Syvendes Folkehøjskole

i Rønede. Hans Børnerim, Remser og Dyrefabler stammer fra det nordvestlige Lolland, men ingen af dem har trods deres gode Kvalitet været trykt i Tang Kristensens Danske Børnerim, Remser og Lege, hvor der naturligvis findes en Række Sidestykker til disse Rim og Remser som 1) „Kirsten Fiskers den trygge, hun kunde saa herlig brygge“; 2) „Jeg skulde til Mølle, til Brabæks Mølle“; 3) „Funken op ad Gaden red“; 4) „Ride ride Ræppe, i Morgen kommer Pappé“; 5) „Der var engang en Gaas, som vilde op at tække“; 6) „Ride, ride ranke fra Bys til Bys“ og 7) „Graa Gaas, graa Gaas laan din Vinge“. Hertil kommer den her trykte Kæderemse: „Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre“ og Kæderemsen „Der var engang en Hane og en Høne, der var ude at sanke Nødder“, som er trykt i Tang Kristensens Dyrefabler Nr. 163.

Af *Ordsprog* fra Lolland har F. L. Grundtvig 1865 optegnet nogle Stykker efter Hanne Larsen i Refshøle, hvoraf nogle vistnok er trykt i Tang Kristensens Danske Ordsprog og Mundheld, ligesom en Del af hendes her udgivne 11 *Gaader* kan være trykt i Tang Kristensens Danske Folkegaader. Et Par enkelte Mundheld fra Vigsnes har F. L. Grundtvig optegnet efter Niels Juel Reedtz.

Prøver vi nu til sidst at give en stedordnet Oversigt over det samlede lollandske Folkemindestof efter det af Dansk Folkemindesamling anvendte topografiske Ordningssystem (se Festskrift til Feilberg 1911 S. 480), saa viser det sig, at Lollands *Sønderherred* indtager samme Stilling i Svend Grundtvigs Folkemindeindsamling som i den danske Folkemindesamling overhovedet, nemlig at det er det daarligste og mest forsømte lollandske Herred. Fra Skovlænge Sogn stammer maaske nogle faa Viser i Korsørpræsten Johannes Galskjøts Visebog, optegnet i hans Kapellantid i Skovlænge 1830—34. Lollands Nørreherred er ganske anderledes vel repræsenteret end Sønderherred.

Fra *Nørreherred* som Helhed stammer vel K. Brix Børnerim og Remser, Dyrefabler og Kæderemser 1877. Fra

Nakskov har Jens Kamp optegnet et enkelt her optrykt Varselssagn.

Fra Sandby har vi Fausbølls Rim Thor med sit Skæg 1854, og et Varselssagn optegnet af Røddingleven J. L. Jessen i Vindeby 1854. Fra Købelev stammer sandsynligvis de Folkeviser, Biskop Rasmus Møllers Datter i Købelev Enkefru Bredsdorff i Sorø 1845 har optegnet til B. S. Inge-
mand, ligesom Chr. Winthers Folkevisioptegnelse fra 1821. Fra Vindeby har vi J. L. Jessens Varselssagn fra 1854, fra Utterslev har vi et Sagn optegnet af Kamp 1875, fra Hørsjunde ligeledes to Sagn af Kamp 1875, fra Herredskirke og Løjtofte et Sagn af Kamp 1875, fra Halsted tre Sagn af Kamp 1875, fra Vesterborg et her trykt Sagn ved Bispesønnen Anton Boisen. Fra Fuglse Herred stammer maaske Visen om Liden Karen, optegnet af P. Theil 1854; fra Krønge et Sagn optegnet af F. L. Grundtvig 1865; fra Bursø har F. L. Grundtvig ligeledes optegnet et Sagn 1865; fra Østofte har Kamp optegnet et Sagn 1875, fra Femø har Dyrlund optegnet 4 nær sammenhørende Smaasagn 1855.

Fra Musse Herred har F. L. Grundtvig optegnet Folke-
minder i 1865 ved Frk. Hanne Larsen. Fra Maribo Køb-
stadsogn har vi foruden Dyrlunds Sagn 1855 F. L. Grundtvigs to Sagn 1865; fra Engestofte 11 Sagn og en Række andre Folkeminder, Folketro, Børnerim, Lege, Ordsprog og Gaader ved Frk. Hanne Larsen, Refshale. Fra Vignæs har Pastor Harald Boisen optegnet to Sagn 1861, og F. L. Grundtvig har efter Niels Juel Reedtz 1865 optegnet Smaating vedrørende Folketro, Børneleg og Ordsprog. Fra Radsted stammer Bodil Pedersdatters Visebog 1864, som Kamp havde laant Grundtvig til at gøre Uddrag af, og ligesaa de Viser, Frk. Laura Hansen paa Gaarden Vestensborg ved Nykøbing har optegnet efter en Bondepige fra Radsted Sogn. Fra dette Sogn stammer ogsaa Paludan-Müllers Sagn om Palle Rosenkrans paa Hardenberg. Fra Slemminge har F. L. Grundtvig 1865 optegnet et enkelt Sagn efter Frk. Hanne Larsen og ligesaa

fra Godsted. Fra Kettinge Sogn har Paludan-Müller ligeledes optegnet et Sagn om Frejlev Skalke.

Hvorfra de ustedfæstede lollandske Optegnelser stammer, ved vi ikke, snarest vel fra Maribo og forholdsvis nære Omegn, men i det hele viser det sig, at Grundtvigs Optegnelser stammer hovedsagelig fra Lollands i Folke-mindehenseende bedste Herreder, Nørreherred og Musse Herred, mens Optegnelsen er langt svagere fra Fuglse og især fra Sønderherred. Jeg vil haabe, at denne Oversigt kan bidrage til, at vi fra alle de baade nævnte og unævnte lollandske Sogne faar Optegnelser ind til Dansk Folkemindesamling, saaledes at hvert enkelt lollandsk Sagn kan blive saa godt repræsenteret i Dansk Folkemindesamling som muligt med Hensyn til Sognets Folkedigtning, Folketro og almindelige Folkelivsskildring. Fra Nutiden har vi særlig gode og omfattende Optegnelser fra Thoreby Sogn, der jo ikke er repræsenteret i Svend Grundtvigs lollandske Indsamling, ved Sogneraadformand *Chr. Ringsing* i Nagelsti. Gid han maa faa mange Ligemænd rundt i de lollandske Sogne til Optegnelse af de som Helhed interessante og værdifulde lollandske Folkeminder, Lolland behøver ikke at blues for sine udmærkede Folkesagn og for sin fortrinlige Folkeskik, men bør sørge for, at Øens Folkeminder indsamles og opbevares for al Fremtid i Dansk Folkemindesamling. (Adr. Det Kongelige Bibliotek, København K.).

Jeg gaar herefter over til mit Udvalg af Svend Grundtvigs lollandske Optegnelser. Hensigten er at give Prøver paa de forskellige Arter af Folkedigtning, som findes i Svend Grundtvigs lollandske Samlinger. Jeg begynder med de alvorlige middelalderlige Folkeviser, indledt af den unge Chr. Winthers Købelev-Optegnelse fra 1821 „Den underfulde Strengelæg“, og den meget sjældne Vise „Signelilles Harpeslæt“, optegnet af Enkefru Rousing, født Munthe-Morgenstjerne. To Prøver gives af den saakaldte Efterklangsdigtning, Pastorinde Petersens Vise „Ridderen og Jomfruen“ og Bodil Pedersdatter fra Rad-

steds Vise om „Jægeren og Købmandsdatteren“. Saa kommer en lyrisk Almuevise fra temmelig sen Tid, og det ellers ukendte Fragment af en Majvise. Skæmtevisedigtningen er repræsenteret af „Frierens Besøg“, sunget af en Pige i Radsted; Den onde Kone, vistnok fra Købelev; Skrædderen paa Sottesengen; Fabelvisen om Rævens Arvegods og Parodivisen om Ølbrygningen. Kæderemsen er repræsenteret af „Manden ved vor Strand“, fra Nordvestlolland, Dyrefabelen af „Samtalen mellem Katten og Musen“. Saa kommer der en Samling lollandske Folkesagn, først et Udvalg af Hanne Larsens Meddelelser fra Midtlolland og Dyrlunds Optegnelser fra Femø. Der kommer saa nogle Enkeltoptegnelser fra Jens Kamp (Nakskov), J. L. Jessen (Vindeby), A. Boisen (Vesterborg) og Svend Grundtvig efter Biskop Monrad. Lollandsk Folketro er repræsenteret ved Meddelelser fra Niels Juel Reedtz om Guldbruden og fra Hanne Larsen om Mareridt. Endelig sluttet Udvalget med Hanne Larsens lollandske Gaader og Niels Juel Reedtz lollandske Gækkevers.

Nr. 1. Den underfulde Strengelig.

- 1) .: Der kom to Bejlere i vor Gaard, .:

De bejlede til den yngste Maar,

 .: Det er saa favert om Sommeren. .:
- 2) De bejlede til den yngste Mø,
Og dermed saa blev den ældste vred.
- 3) „O, Søsterlille! Du høre mit Raad,
Nu ville vi begge til Stranden gaa“.
- 4) „Og hvad skulle vi ved Stranden gøre?
Vi have jo hverken at vaske eller tørre“.
- 5) „Vi skulle to os begge snehvid,
Saa ere vi dog to Søstre lig“.
- 6) Den yngste tren forud med udslagent Haar,
Den ældste bag efter med falske Raad.

- 7) Den yngste tren forud paa en Sten,
Den ældste skød til foruden Men.
- 8) „Kær Søsterlille! Du redde mit Liv,
Saa giver jeg dig mit guldslagne Skrin“.
- 9) „Hvad skøtter jeg om Guldskrinet dit,
Naar jeg ej kan faa kær Fæstemand din“.
- 10) „Nej, før du skal min kær Fæstemand faa,
Saa vil jeg før sejle over Bølgen blaa“.
- 11) „Ja sejl! ja sejl! kom aldrig igen,
Saa kan jeg dog faa kær Fæstemand din“.
- 12) Ja, der kom Østenvej og Vind,
Som førte hende Øster og Vester ind.
- 13) Ja, der kom Østenvej og Vand,
Som førte hende op paa det hvide Sand.
- 14) Der kom to Spillemænd gaaende frem,
De skare af hende hendes Fingre fem.
- 15) Ja, de skar af det gullokkede Haar,
Det satte de paa deres Spillebuer.
- 16) Ja, de drog bort til den nærmeste By,
Og der var Gilde og Gæstebud.
- 17) De skulde til at spille paa ny,
Violen, hun havde saa ynkelig Lyd.
- 18) De skulde til at spille op,
Violen, hun regnte sine Sorger op.
- 19) .,: Den sagde: „Bruden er Søster min, .,:
Og Brudgommen er Allerkæresten min“,
.,: Det er saa favert om Sommeren. .,:

Optegnet af Student Chr. Winther, 1821, vistnok i Købelev, tidligere trykt i Rahbeks Tilskuer 2/10 1821 med Undertitel „Fragment af en gammel Folkesang, som den synges paa Lolland“. Danmarks gl. Folkeviser II Nr. 95 E a. Melodien er trykt DgF. XI, S. 125 Nr. 95, 10. Sml. her S. 62.

Nr. 2. **Signelilles Harpeslæt.**

- 1) Den Frue hun talte til Tærnen sin,
„Signelille, min Tærne!
Hvorfor har du saa bleg en Kind?“
∴ Men Sorgen tvinger saa saare. ∴∴
- 2) „Jeg har jo godt ved at være syg,
Malfred, min Frue!
Jeg har saa meget at skære og sy“.
- 3) „Men engang var du som Rosen rød,
Signelille, min Tærne!
Nu er du som den blege Død“.
- 4) „Jeg kan ej længer dølge for dig,
Malfred, min Frue!
Den unge Herre har lokket mig“.
- 5) „Har den ung Herre lokket dig,
Signelille, min Tærne!
Gav han dig vel ogsaa en Gave rig?“
- 6) „Ja, han gav mig en Silkesærk,
Malfred, min Frue!
Den har jeg slidt med saa stor en Værk.
- 7) Ja, han gav Guldspænder i Sko,
Malfred, min Frue!
Dem har jeg baaren med stor Uro.
- 8) Ja han gav mig en Guldring fin,
Malfred, min Frue!
Jeg væded den ofte med Taaren strid“.
- 9) „Hvad nytter dig hans Gave rig,
Signelille, min Tærne!
Han vil dog aldrig ægte dig“.
- 10) „Men han har lovet at ægte mig,
Malfred, min Frue!
Og dertil givet mig Gaven rig“.
- 11) „Hvad nytter dig hans Løfte i Løn?
Signelille, min Tærne!
Det har han givet hver Jomfru skøn“.

- 12) „Ja, jeg vil saa min Harpe slaa,
Malfred, min Frue!
Saa beder den Herre mig til sig at gaa“.
- 13) Da hun slog saa den første Streng,
Signelille, min Tærne!
Straks hørte den Herre det i sin Seng.
- 14) Den Herre kaldte paa Tjeneren sin:
Signelille, min Tærne.
„Bed Signelille til mig at gaa ind“.
- 15) Og hun gik til den Herre ind,
Malfred, min Frue!
Men Angest og Uro var i hendes Sind.
- 16) Da klappede han paa Sengestok:
„Signelille, min Tærne!
O sæt dig kuns, den bær' dig nok“.
- 17) „O nej saamænd, det jeg ej tør,
Malfred, min Frue!
Der har jeg aldrig siddet før“.
- 18) „Har du ikke siddet paa Sengen min,
Signelille, min Tærne!
Saa haver jeg hvilet i Armen din.
- 19) Og der jeg har hvilet i Armen din,
Signelille, min Tærne!
Skal du ogsaa blive Hustruen min“.
Og Sorgen skal tvinge dig saare.

Optegnet af Enkefru Rousing 1845, i. Munthe af Morgenstjerne.
Tidligere trykt Danmarks gamle Folkeviser V, S. 132 Nr. 265 B b.
Vers 8 sidste Linie synges ogsaa „Den findes ej bedre paa Fingren
din“. Sml. S. 63.

Nr. 3. Ridderen og Jomfruen.

- 1) „Jeg ved mig en skøn Jomfru, saa favr og saa fin,
Jeg ønskede til Gud, at den Jomfru hun var min.
Fordi jeg kunde blive her i Landet“.
- 2) Saa satte han hende paa Gangeren saa skøn,
Saa rede de tilsammen til Lunden saa grøn,
Hvorudi de lystede at hvile.

- 3) Den Ridder stod op, og saa han sig lidt om:
„Det dages fluks i Øster, det kan jeg vel fornem’.
Det lyser over Bjærg og Dale!“
- 4) „Det er ikke Dag, dig synes kun saa —
Det er en Morgenstjerne, der rinder op saa klar —
Den lyser over Bjærg og Dale!“
- 5) Den Jomfru hun stod op og redte ud sit Haar:
„Jeg er lige saa god en Jomfru i Dag som i Gaar,
Skønt jeg haver sovet hos en Ridder!“
- 6) Den Ridder han vendte sig saa vredelig om:
„Ret aldrig med Æren du fra mig skal kom’
For de Ord, som du her haver talet!“
- 7) Den Jomfru slog ud sit favr’ gule Haar, —
„Gud hjælpe mig arme Jomfru for de Ord,
jeg talte i Gaar,
Thi nu er al min Lykke forloren“.
- 8) „Og naar saa skal vi brygge, og naar saa skal vi bage,
Og naar saa skal vi Venner og Gæster til os tage.
Og naar skal vi Brylluppet holde?“
- 9) „Og selv saa maa du brygge, og selv saa maa du bage,
Og selv saa maa du Gæster og Venner til dig tage,
Og selv saa maa du Brylluppet holde!“
- 10) „Du lader mig vel vide, naar dit Bryllup skal staa!
Saa lader jeg min Hest med Guldsko beslaa,
Rider hen at beskue dine Gæster“.
- 11) „Mit Bryllup skal stande alt under en Bro,
Hvor ingen kan sejle og ingen kan ro,
Og ingen kan beskue mine Gæster!“

Optegnet 1844 af Fru Pastorinde Petersen i Kastellet, Sml. S. 62.

Nr. 4. Jægeren og Købmandsdatteren.

- 1) Der boede en Købmand ved Hamborger Bro,
Han havde en Datter, hun var ærlig og tro.
Saa kom der en Jæger og stillede sig an,
Og spurgte, om den Jomfru vil have ham til Mand.

- 2) „Den Jæger vil jeg elske, den Jæger vil jeg ha',
Den Jæger vil jeg elske, til jeg lægges i min Grav“.
„Du skal ham aldrig elske, du skal ham aldrig faa,
Thi i Morgen saa lader jeg hannem ihjel slaa“.
- 3) Om Aftenen saa sildig den Jæger han kom frem,
Han pikkede paa Døren med Fingrene fem:
„O hør min Hjærtens Jomfru, du lukker mig herind!
Thi du ved vel selv, at jeg er Kæresten din“.
- 4) Om Morgenen saa tidlig den Jæger vilde gaa,
Hendes Fader stod bag Døren og passede paa;
Saa trak han ud sin Sabel og stak den i hans Bryst,
Hun skreg, og hun raabte: „Nu mister jeg min Trøst!“
- 5) Den Jomfru hun bad nu sin Fader om Forlov,
I Morgen Klokken otte til Byen at gaa:
„For der vil jeg møde Musikanterne seks,
Og der vil jeg danse og holde mig saa frisk“.
- 6) „Ak jo, min kære Datter, det du jo gerne maa,
I Morgen Klokken otte til Byen at gaa;
Thi du kan nok selv vide, at du er af den Stand,
At du jo skulde have dig en Købmandssøn til Mand“.
- 7) Den Jomfru hun lod skænke et forgiftigt Glas Vin,
Og dette drak hun ud for Alkæresten sin:
„O læg mig i hans Kiste, o sæt mig i hans Grav,
Saa hviler jeg sødt i min Kærestes Arm“.
- 8) „Gud hjælpe og Gud trøste de Forældre især,
Som nægte deres Børn dem, som de have kær!
Thi det maa jeg beklage i denne Jammerstand,
Min Datter havde elsket en Jæger til Mand“.

Optegnet til Jens Kamp efter Bodil Pedersdatter i Radsted 1864,
sml. S. 64.

Nr. 5. Ungersvendens Kærlighedssorg.

- 1) Ja, borte er du nu, min yderste Glæde,
Du, som kan styre mit Sind udi Ro (til Behag),
Tusinde Taarer for din Uskyld jeg væder,
Hvor skal mit kummerfulde Hjerte finde Ro!
Der gives aldrig noget Sted,
Som din Lyst og Dejlighed,
Der kan tilfredsstillе al min Tungsindighed.

- 2) Gaar jeg i Skov og i Mark og i Enge,
 Synges for mit Øre en liden Sørgesang;
 De skønneste Blomster paa Træer monne hænge,
 Penge kan ej styre mit Sind til Behag.
 Fuglene de fornøje sig,
 Synge saa frydeligt,
 Jeg kun alene, jeg maa bekymre mig.
- 3) Alting i Skoven oplives af sin Stemme,
 Skoven giver Ekko af sin frydefulde Klang,
 Hvorfor skulde jeg mig vel harme og græmme,
 Hvorfor skulde Tiden altid falde mig saa lang?
 Ai min Bitterhed,
 Al min Tungsindighed,
 Alting kan forandres til Glæde og til Fryd.
- 4) Men kunde Tiden sig engang forandre,
 At jeg kunde tale med min Kæreste igen,
 Der vilde jeg uden Bekymring og Smerte,
 Søge at omfavne dig, min elskede Ven.
 Give Gud, du var saa nær,
 Som du nu langt borte er,
 Det er mit Ønske og al min Begær.
 (ell. Thi du er den eneste, mit Hjerte haver kær).
- 5) Tænk paa din Skaber, imedens du lever,
 Tænk paa din Kæreste, mens Hjertet det er godt,
 Tænk, at du lever i Velstand og i Glæde,
 Jeg gaar iblandt de ulykkelige Folk,
 Tænk paa din søde Ven,
 Den du gav dit Hjerte hen,
 Tænk, at med Tiden vi samles skal igen.
- 6) Nu da til Slutning, nu ender jeg min Vise,
 jeg vil ikke skrive mere herom,
 Det er om en Pige, som jeg haver elsket,
 Og som jeg af Hjertet haver haft saa kær.
 Du kan jo ikke nægte, at
 Du haver elsket mig,
 Men saa nu er det alt sammen forbi.

Opt. til Folmer Dyrhund af Gymnasiast Ivar Ammitzbøll, København, sunget af Trine Jensen fra Lolland, sml. her S. 64.

Nr. 6. Fragment af en Majvise.

O, hvor skøn! Hvor skøn er du Maj,
 Hvor Græs og Blomster pippe,
 Milde Vinde vifte,
 Glade Fugle kvindre,
 Kvæg og Heste græsse,
 Lam og Kalve hoppe,
 O, hvor skøn er du Maj!

Ai Pastor Johannes Galskjøts Visebog, vistnok fra Lolland,
 sml. her S. 63.

Nr. 7. Friernes Besøg.

- 1) ∴ Nu kommer den første Frier, Morlille ha, ha!“ ∴
 ∴ „Hvormange Penge haver han? Min Datter Julia“ ∴
- 2) „Et hundrede Rigsdaler, siger han, at han har!“
 „Lad ham gaa, lad ham gaa! Min Datter Julia“.
- 3) „Nu kommer den anden Frier, Morlille, ha, ha!“
 „Hvormange Penge haver han? Min Datter Julia!“
- 4) „Et tusinde Rigsdaler, siger han, at han har!“
 „Lad ham gaa, lad ham gaa! Min Datter Julia!“
- 5) „Nu kommer den tredie Frier, Morlille, ha, ha!“
 „Hvormange Penge haver han! Min Datter Julia!“
- 6) „Et Par Tusind, et Par Tusind, siger han, at han har“.
 „Spring omkring, luk ham ind! Min Datter Julia“.
- 7) „Hvor skal Frieren sidde? Morlille, ha, ha!“
 „Paa din Stol, ved dit Bord! Min Datter Julia!“
- 8) „Men hvad skal Frieren ha' at spise? Morlille, ha, ha!“
 „Søsterkage, Chokolade! Min Datter Julia“.
- 9) „Men hvad skal Frieren ha' at drikke? Morlille, ha, ha!“
 „Vin og Mjød, Vin og Mjød! Min Datter Julia!“
- 10) „Og hvor skal Frieren ligge? Morlille, ha, ha!“
 I Din Seng, hos Dig selv, min Datter Julia!“

Optegnet til Jens Kamp 1875 ai Frk. Laura Hansen, Vestensborg,
 eiter en Fige i Radsted, sml. S. 65.

Nr. 8. Den onde Kone.

- 1) Der det var ved Midnat,
Og Hanen begyndte at gale,
Bondekone talte til Manden sin:
„Nu skal du op at male!“
∴ Gud naade den fattige Bonde,
Naar Kvinderne de ere onde! ∴∴
- 2) Og der han havde malet
En Skæppe eller to,
Saa sendte hun hannem Bud paany:
„Nu skal du til Dammen og to“.
- 3) Og der han havde toet
Og spredt de Klæder omkring,
Saa sendte hun hannem Bud paany:
„Nu skal du ride til Ting.
- 4) Og først saa skal du malke,
Og siden skal du ride til Ting;
Lad mig se, du skynder dig snarlig hjem,
Du genner mig Hønsene ind.“
- 5) Og der han havde malket
Og strippet de Geder og Faar,
Saa kom han til den røde Ko,
Den spildte hver en Taar.
- 6) Manden gik i Gaarden,
Han vrælede som et Nød:
„Nu har jeg spildt al vor gode Mælk,
Vi skulde have til Vælling og Grød“.
- 7) Manden gik til Bagdør,
Han ringlede med en Ring:
„Min hjerte lille, søde Kone!
Jeg vil følge dig ud og ind“.
- 8) „Hvorfor vil du mig følge?
Du ved jo, jeg er ikke blind.
Har du spildt al min Morgenmælk,
Saa skal du faa Skam paa dit Skind.
- 9) Hønsene ere otte,
Men Æggene ere kun syv;
Det ene har du mig stjaalet fra
Som en forbandet Tyv!“

- 10) Konen sprang af Sengen,
 Hun snapped' sin Tappestang,
 Saa slog hun den fattige Bonde,
 Til hans Lemmer blev ømme og trange.
- 11) Manden gik i Gaarden,
 Han var baade sulten og saaret;
 „Krist give, jeg laa paa Kirkegaard,
 Alt hos de skabede Faar!“
 ∴ Gud naade den fattige Bonde,
 Naar Kvinderne de ere onde! ∴∴

Optegnet af Poul Møllers Søster, Enkefru P. Bredsdorff, Sorø,
 vistnok i Købelev, sml. her S. 62.

Nr. 9. Skrædderen paa Sottesengen.

- 1) En Skrædder, en Skrædder paa Sottesengen laa,
 Han Mester var og sad paa det tørre,
 Af Alderdom var han de femogfyrrer.
 O sørgeligt, o sørgeligt, at han nu skulde dø.
 Tralalalalala, tralalala, tralalala.
- 2) Hans Kone, hans Kone ved Sengen sad og græd,
 Holdt Kjolen for Øjet, græd over al Maade,
 Seks Lommetørklæder hun havde gjort vaade
 Og Forklædet og Forklædet i lige Maade med.
 Trala..... o. s. v.
- 3) (V. 3 glemt. Dets Indhold var, at Konen udtalte sin
 store Sorg over hans Bortgang).
- 4) „Naar min Sjæl, naar min Sjæl er i Himmerig,
 Du maa ikke længe være saa ene,
 Men dig med en anden Mand forene
 Og bliv ham og bliv ham en trofast Ægteviv.
 Trala..... o. s. v.
- 5) Se her er, se her er nu vor pæne Mestersvend,
 Han Værkstedet kan jo saa herligt bestyre,
 Og rørig og rask han er som en Myre,
 Se du at, se du at faa ham til Ægtemand!“
 Trala..... o. s. v.
- 6) „For Raadet, for Raadet hav Tak min søde Per,
 Jeg selv ret ofte har tænkt paa det samme“,

Saa sagde med grædende Røst hans Madamme.
 „I et Aar, i et Aar vi Kærester har væ't.“
 Trala..... o. s. v.

- 7) Den Skrædder, den Skrædder just vilde blive vred,
 Men saa fik han Forfald, og bort han jo maatte,
 Han fik ikke Tid til at skænde paa Lotte.
 Nu ender, nu ender, nu ender Historien dermed.
 Trala..... o. s. v.

Optegnet 1880 af Johannes Burchardi, Birkindegaard, eiter Skov-
 ioged Søndergaard eiter dennes Bedstejar paa Lolland, sml. S. 65.

Nr. 10. Rævens Sjælegaver.

- 1) Claus Fisker han havde en eneste Gaas,
 ∴ Fillelilelit! sagde Ræven. ∴
 Og den lukker han hver Aften i Laas.
 ∴ For de hit, for de her, fordi Ræven godt han slap,
 Fordi Bonden sætter Klø'er [= Kløver] i viden Stak,
 For den brogede Bondes Datter og en lillebitte Kind
 Lukked Ræven af Busken og ind. ∴

Der mangler en Række Vers om, hvorledes Claus
 Fisker fanger Ræven og giver den Frist, mens den
 uddeler sine Sjælegaver.

- 2) „Og Præsten giver jeg min Bel (dvs.: Bælg),
 Fordi han skal altid be' godt for min Sjæl.
- 3) Og Præstemadammen giver jeg min Svans,
 Fordi hun skal altid gaa nettest i en Dans.
- 4) Skovfog'den giver jeg mit Øre,
 Fordi han skal altid lytte og høre.
- 5) Skytten giver jeg mit Øje,
 Fordi han maa altid kikke saa nøje.
- 6) Skolemest'ren giver jeg min Tunge,
 Fordi han maa altid læse og sjunge.
- 7) Og Ræven giver jeg mine fire Ben,
 ∴ Fillelilelit!“ sagde Ræven. ∴

Kjittikjæt hed vor Gaas, Pladrivand hed vor And o. s. v.
Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre —
En So havde han; hvad mon Soen hedte?

Gryntfordør hed vor So, *Kjittikjæt* hed vor Gaas o. s. v.
Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre —
Et Faar havde han; hvad mon Faaret hedte?

Trippitrap hed vort Faar, *Gryntfordør* hed vor So o. s. v.
Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre —
En Ko havde han; hvad mon Koen hedte?

Krummihorn hed vor Ko, *Trippitrap* hed vort Faar o. s. v.
Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre —
En Hest havde han; hvad mon Hesten hedte?

Gnæggignæg hed vor Hest; *Krummihorn* hed vor Ko o. s. v.
Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre —
Et Barn havde han; hvad mon Barnet hedte?

Ragiaske hed vort Barn, *Gnæggignæg* hed vor Hest o. s. v.
Der boede en Mand ved vor Strand — vil I lidet høre —
En Kone havde han; hvad mon Konen hedte?

Sladritaske hed vor Kone, *Ragiaske* hed vort Barn o. s. v.

Optegnet af K. Brix i 1877 i det nordvestlige Lolland, sml. S. 69.

Nr. 13. **Katten og Musen.**

Katten og Musen sad ved hver sin Side af Husrygningen; saa vilde Katten tage Musen. Saa sagde Musen: „Nej, vent dog lidt, mens jeg fortæller dig en lille Historie!“ — „Naa, da!“ sagde Katten. — „Vi var engang saa mange smaabitte Mus i et lillebitte Musehul“. — „Naa, da!“ — „Saa fejede vi vort Gulv saa rent“. — „Des renere sad I!“ — „Saa hitted' vi os en lillebitte Skilling“. — „Des rigere var I!“ — „Saa købte vi os en lillebitte Flæsk“. — „Des federe aad I Jer!“ — „Saa stegte vi det paa Risten“. — „Des bedre smagte det!“ — „Saa lagde vi det ud paa Taget at svales“. — „Saa brændte I Jer ikke!“ — „Saa kom Kragen og tog'et“. — „Snap, saa ta'er jeg dig med!“ — Og saa aad han Musen.

Optegnet af Højskoleforstander K. Brix 1877 i det nordvestlige Lolland. Sml. S. 65.

Nr. 14. **Lysemose (Kong Lysin).**

I Lysemose, som er en stor Skov paa Holmen i Grimstrup Sø (som er en Del af Maribo Sø og er ikke andet end

Vandløb om Holme og mellem Holme), boede der efter Sagnet en Kong Lysing (Hanne Larsen udtalte Navnet som: Lysin) (som i Sakse er et af Kong Reinalds Sværd), af hvem Skoven skal have faaet Navn. (Paa en af Holmene findes der Levninger af en gammel Borg).

Optegnet af F. L. Grundtvig 1866, sml. S. 67.

Nr. 15. Kong Bork og Kong Ræv.

Paa Borgø boede Kong Bork, og paa Rævshale (Refs-hale) Grund (Maribo Sogn) boede Kong Ræv, de var gode Venner og Fostbrødre, saa naar den ene døde, skulde den anden med. Men Bork troede dog ikke rigtig Kong Ræv og sendte ham saa Bud, at han var død, hvorefter Ræv straks hængte sig, og saa maatte Bork jo ogsaa dø; de er begge begravne paa Borgø. — Paa Borgø findes endnu store Levninger af Kong Borks Borg, og paa Rævs-hale Grund (som har faaet Navn af Ræv) findes ogsaa Levninger af Borgen, og fra Grunden er der optrukket stærke Planker, som har baaret Broen.

Optegnet 1866 af F. L. Grundtvig, sml. S. 67.

Nr. 16. Troldstuen i Hunseby.

I Nærheden af Hunseby ligger en Høj, kaldet „Troldstuen“, som man siger, rejser sig hver Juleaften paa gloende Støtter, men det er ikke sandt, da den er helt gennemskaaret, men Lys brænder der dog over. Husene der omkring kaldes derfor „Troldstuhusene“.

Optegnet af F. L. Grundtvig 1866, sml. S. 67.

Nr. 17. Kammerherre Wichfeld begaar Højbrud.

Kammerherre Wichfeld paa Engestofte lod engang en Kæmpehøj gennemgrave, og der fandtes iblandt andet ogsaa en Del Ben, som blev lagt op i det Kammer, hvor Kammerherren havde sine Oldsager. Men om Natten hørte de alle baade oppe og nede en farlig Støj derinde, og det lød, som om alle Oldsagerne blev smidt hen ad Gulvet.

Men om Morgenen var der ingenting i Vejen. Benene blev dog samme Dag sendt ind til København.

Optegnet 1866 af F. L. Grundtvig, sml. S. 66.

Nr. 18. Spøgeri i Mejerigaarden paa Engestofte.

Paa Mejerigaarden, som var ganske nyopført, spøgede det, for den var bygget paa et galt Sted, den var bygget, hvor der før havde været Alfarvej. Dørene smækkede op og i, langs henad, hvor Vejen havde gaaet, Mælkebøtterne blev kastet hid og did, Kærnen gik, og der var en forfærdelig Tummel. (Hanne Larsen, som tjente der, har selv hørt det engang om Vinteren og engang om Sommeren).

Opt. af F. L. Grundtvig 1866, sml. S. 66.

Nr. 19. Smaasagn fra Femø.

At Femø oprindeligt skal være bebygget af 3 Personer (Kæmper), findes formodentlig omtalt hos Thiele.

Flere nulevende Personer har set den lyse Flamme staa op af „Kattehullet“ paa Købmand Hilflings Mark (i Sønderby). Der ligger nemlig skjult en Skat.

I „Vrangagerhøj“ er en gammel (hedensk) Begravelse, som man kun kan komme ind i, naar man har Sildegarns-Hoser paa.

Paa Galgenbjærg blev „den norske Dreng“ brændt for Trolddom. Da han lige havde nydt Sakramentet, brændte Maven ikke, og den gemtes i lang Tid.

Opt. 1855 af Folmer Dyrhønd, sml. S. 66. Det første Sagn er ukendt hos Thiele.

Nr. 20. Heksens Død.

„I samme Øjeblik som en gammel Kone døde der paa Gaarden ved Nakskov, hvor jeg tjente, saa gav det som et forfærdeligt Brøl ned igennem Skorstenen. Ingen forstod, hvad det kunde betyde. Havde hun været en Heks, kunde man have troet, det var Djævelen, som kaldte paa hende, men det var der aldrig nogen, som havde hørt noget om“.

Optegnet af Jens Kamp 1875, sml. S. 67.

Nr. 21. Provst Wulff i Vesterborg.

Min Faders Formands Formand var den gamle Provst Wulff i Vesterborg, en Mand, som endnu for faa Aar siden var meget bekendt i Sognene Vesterborg og Birket. Han var en stolt og mægtig Mand, og gamle Jens Bødker har ofte fortalt mig, at Provsten altid kørte med fire sorte Heste for en stor Chaise til Sogns. Om denne Provst troede man, at han kunde mane Fanden. Jens Bødker har fortalt mig en Historie derom, som jeg her vil fortælle. Provsten kørte en Aften fra Nakskov. Da han kom til Rudbjærgmark, kunde Hestene ikke slæbe Vognen. Da Provsten mærkede det, befalede han Karlen at staa af og tage det ene Baghjul af og lægge det op i Vognen. Da dette var gjort, satte Karlen sig igen paa sin Plads, og nu løb Vognen let. Da Provsten var kommen hjem og var staaet af ved Døren, og Karlen vilde spænde fra, sagde Provsten: „Nej, før du spænder fra, kunde du nok køre Vognen ud i Søen, og saa spænde Hestene fra og lade Vognen staa der til i Morgen“. Dette gjorde nu Karlen, og Fanden, som efter at Hjulet var taget af, havde maattet bære den ene Aksel, maatte nu ud i Søen, og der staa hele Natten og bære paa Vognakselen.

Optegnet 1860 af Anton Boisen, sml. S. 66. Frands G. Wulff (1709—1779) var Præst i Vesterborg i Aarene 1737 til 1779.

Nr. 22. Den gemte Skat.

For nogle Aar siden tjente der hos min Fader i Vindeby en Karl, som pludselig blev syg og døde. Efter hans Død blev der holdt Auktion over alt hans Efterladenskab. Blandt andet blev der ogsaa solgt et Klædeskab, som blev købt af en Tjenestedreng der fra Byen. Den afdøde Karl havde i sin Levetid været flittig og arbejdsom og havde derfor faaet samlet sig en Del Penge. Disse Penge gemte han altid paa mange forskellige Steder og altid paa saadanne, hvor han troede, det var umuligt for Folk at finde dem, for han var meget mistroisk og var altid bange for, at hans Penge skulde blive stjålet. I det før omtalte Skab havde han saaledes gemt omtrent 20 Rbd., hvilke han havde stukken ind i en Aabning, der fandtes imellem Skabets Sidefjælle, og som han før sin Død havde glemt at gøre nogen opmærksom paa. Da Drengen, som havde købt Skabet, en Nat laa og sov i sit Kammer, blev han pludselig vaagen, og han

syntes at bemærke en hvid Skikkelse, der bevægede sig i Kammeret og navnlig opholdt sig ved bemeldte Skab, som stod i Kammeret. Da han om Morgenen vaagnede og fortalte det forunderlige Syn, han havde set om Natten, blev det af en gammel Kone forklaret saaledes, at det havde været den afdøde Karl, som var gaaet igen efter sin Død og formodentlig havde været inde i Kammeret for at ville have de Penge, som han før sin Død havde glemt at sige, der fandtes i Skabet.

Optegne 1854 af Højskoleelev J. L. Jessen i Vindeby, sml. her S. 66.

Nr. 23. Nisserne fordrives.

En Gaard paa Lolland var svært besat med Nisser. En Karl paa Gaarden lovede at skaffe dem bort og bad, at Bryggerkedlen maatte fyldes og hedes. Da det var sket, kom 5 Nisser frem, krøb op paa Kanten af Kedlen og skulde da titte ned for at se, hvad der var. Karlen havde imidlertid indbundet sig i et stort Halmknippe og kom saaledes ind i Bryggerset. Nisserne saa paa ham og sagde: „Straa gaar, Straa gaar!“ men ventede sig ingen Fare, inden Karlen var ved dem og styrtede dem ned i Kedlen. Siden saa man ingen Nisser paa Gaarden.

Optegnet 1854 af Sv. Grundtvig, sml. S. 66.

Nr. 24. Folketro om Væselen i Vignæs.

Guldbroen (Guldbrud) er en Væsel, som er meget hyppig i Vignæs, hvor den antages for at være forgiftet. Engang fortæller de, var der en Kone, der havde ladet sin Ovn staa aaben om Natten, og da hun næste Dag skulde bage i Ovnen, for der en stor Guldbro ud af Ovnen og op paa Konen og spyede Forgift paa hende og bed hende, saa hun døde Trediedagen derefter.

Opt. 1865 af F. L. Grundtvig, se S. 68.

Nr. 25. Den mareedne Pige.

En Pige, som tjente paa Engestofte, havde tit „Mare-ridt“, og saa kunde hun ikke tale, for hun (Maren) holdt hende for Munden. Hun svedte og svedte og kunde godt mærke, naar Maren kom, og naar hun sprang op paa Dy-

nen, og hun gik først op ved Siden af hendes Seng. Det nyttede ikke, at hun hver Aften vendte sine Træsko udenfor Sengen, og først da hun fandt paa at slaa Kors for sig, før hun lagde sig, blev hun fri for Riddet.

Opt. 1866 af F. L. Grundtvig, sml. S. 67.

Nr. 26. Heste har Mareridt.

Hestene bliver tit redne af Marer, og om Morgenen er de ganske svedte og har da to Marehanke i deres Manker; der, hvor Hænderne har siddet, er der noget Straa indflettet.

Optegnet 1866 af F. L. Grundtvig. Sml. S. 67.

Nr. 27. Hest levende begravet.

Paa en Gaard i Nærheden af Engestofte blev alle Hestene saadan plaget om Natten, saa de om Morgenen var halvt døde eller havde Øjnene halvt udkradsede og kunde ikke bruges, men da man efter en klog Kones Raad gravede en levende Hest ned midt i Stalden, saa holdt det ganske op.

Optegnet 1866 af F. L. Grundtvig. Sml. S. 67.

Nr. 28. Lollandske Gaader.

- 1) Jeg kom ind, hvor ingen var inde, ingen aad, og ingen drak, og dog blev det altsammen gjort.
(Det var en Kone, som hed Ingen).
- 2) Hvad er det, som staar paa Sten,
Og badsker Ben,
Og tuder i et kløjet (kløvet) Horn?
(En Hane).
- 3) Naar er Manden uden Hovede i sit Hus?
(Naar han rækker det ud af Vinduet).
- 4) Lille Hoppe Lente,
Hop over en Stente,
Saa hvid som et Faar,
Men der var aldrig et Haar.
(Sneen).

- 5) Hvad er det, som de Unge forkaster, men som de Gamle holder mere af end den lækreste Ret?
(Snus).
- 6) Hvad for en Sten er højest?
(Skorstenen).
- 7) En Møller gik i sin Mølle, som var firkantet, i hver Kant var der en Sæk, og paa hver Sæk sad der en Kat, hver med 4 Ben, hvor mange Fødder var der saa?
(Der var ikke mere end to, for Kattene har Poter).
- 8) Naar gør Harens Tænder mest ondt?
(Naar Hundene er efter den).
- 9) Hvad er det, som kommer langt fra og rejser langt hen, bringer Nyt fra Mand til Mand, og som dog ingen Ting siger?
(Et Brev).
- 10) Hvad er det, der gaar igennem smaa Huller med en lang Hale slæbende bag efter sig?
(En Stoppenaal med Traad i).
- 11) Hvad er det, som i Græsset stikker og staar med en laadden Kabudse (en Slags Rejselhætte) paa?
(En Tidsel).

Optegnet af F. L. Grundtvig 1866, sml. S. 69.

Nr. 29. Lollandsk Gækkevers.

Jeg sender Dig en Gave,
 En Blomst ud af min Have,
 Den første, der fremtræder,
 Den er i hvide Klæder,
 Dens Kappe den er grøn,
 Selv er den meget skøn,
 Ja, min Sommer-Nar er du, og det skal du være,
 Til du beviser mig den samme Ære.

Opt. af F. L. Grundtvig 1866, sml. S. 72.

Pederstrup ca. 1890 med det nu nedrevne gule Hus.

Slægten Lützen paa Lolland.

Minder fra Christianssæde og Pederstrup.

Uddrag af Anna Drewes f. Lützen's utrykte Slægsbog.

Slægten Lützen, der gennem 150 Aar fik sit Virke paa Christianssæde og Pederstrup Godser, stammer antagelig fra Byen Lützen i Tyskland, hvor Gustav Adolf faldt 1632 under Trediveaarskrigen.

Den Gren af Slægten, der fandt Vej til Lolland, var oprindelig Kandestøbere. Den første, *Moritz Lützen*, bosatte sig i Saxkøbing, men var tillige Organist og spillede Orglet i Maribo Kirke fra 1714 til 1732 for en Løn af 6 Rdlr. halvaarlig. Han døde som Organist i Saxkøbing den 6. Maj 1756.

Hans Søn *Morten Lützen* var Kandestøber og Organist i Rødby. Han var gift med *Bolette Kølle*, Datter af Birke-dommer Kølle paa Nielstrup. De havde 6 Børn, af hvilke en Datter *Christiane Dorthea* blev gift med Forpagter

Hansen, Knapstrupgaard paa Sjælland. Da de ingen Børn havde, oprettede de et Legat paa 4000 Rdlr., hvoraf Renterne endnu uddeles til kvindelige Slægtninge. En af Sønerne, *Niels Lützen*, f. 1767, nedsatte sig som Købmand i Rødby og giftede sig den 24. August 1794 med *Palline Kirstine Margrethe Saaby*. De blev viede i Errindlev

Hans Pedersen Halsen, 1665—1691 Sognepræst i Stokkemærke, med Familie.
Efter Maleri i Stokkemærke Kirke.

Kirke af Pastor Niels Saaby, i hvis Hjem hun var opvokset, da begge hendes Forældre var døde, inden hun blev voksen. Hun var af gammel lollandsk Præsteslægt og nedstammede i lige Linie fra den bekendte Provst Hans Pedersen Halsen, der 1665—1691 var Præst i Stokkemærke, og hans Hustru Barbara Olufsdatter († 1688). I Stokkemærke Kirke findes et stort Maleri af Provst Halsen og Hustru med 7 Børn, og skønt over 200 Aar er gaaet hen, synes man endnu at kunne spore Familieligheden.

Niels Lützen og Hustru levede et lykkeligt Ægteskab. Vel sad de i smaa Kaar, og han havde selv kun et svagt Helbred, men hun var ham en trofast Medhjælp, og hun havde et lyst og mildt Sind, som bar hende over Livets Besværligheder. De fik ialt 9 Børn -- 5 Sønner og 4 Døtre.

De to ældste Sønner hed *Johan Martin Lützen* (født 19.

Godsforvalter Johan Martin Lützen, Christianssæde.
Tegning af N. A. Lützen 1848.

Maj 1795) og *Hans Erhard Saaby Lützen* (født 19. Januar 1801).

Johan Martin kom efter sin Konfirmation paa Birkekoret paa Christianssæde hos Birkedommer Dahl. Birkedommerens Bolig hed Aaserup og laa ved Rubbeløkke Præstegaard. Her blev han, til han skulde til København for at læse til dansk juridisk Eksamen. Han kom meget i Præstegaarden hos Pastor Nielsen og forlovede sig i al Hemmelighed med Datteren Jacobine. Dette skete

i 1813, inden han rejste til København. Han var da 17 og hun kun 16 $\frac{1}{2}$ Aar.

Efter sin Eksamen blev Johan Martin Lützen 1817 Fuldmægtig hos Birkedommer Møller paa Skelstøfte, og de to unges Forlovelse blev saa deklareret, men først 1824, da Lützen var blevet Godsforvalter efter Godsforvalter Kirkegaard, blev de gift. Brylluppet stod i Tirsted

Jacobine Lützen, f. Nielsen, Christianssæde.
Tegning af N. A. Lützen 1848.

Kirke den 22. September 1824, og Vielsen forrettedes af Brudens Fader. I Ægteskabet var der 3 Døtre: Thora (f. 1828), Palline (f. 1830) og Alfrida (f. 1836).

Johan Martin Lützen tog sin Afsked som Godsforvalter 1845 og flyttede til en større Bondegaard, som han havde erhvervet i Vejleby, og her levede han et lykkeligt Familieliv. Som den ældste af Søkendeflokken, der voksede op i Købmandshjemmet i Rødby, blev han efter Faderens tidlige Død paa en Maade Familiens Overhoved og hjalp

saavel sin Moder som sine yngre Søskende med Raad og Daad, og hans Hjem paa Christianssæde saavel som det senere Hjem i Vejleby var et kært Samlingssted for baade hans og Hustruens Slægt.

Broderen, Hans Erhard Saaby Lützen, tog ogsaa dansk juridisk Eksamen, efter at han forinden havde været nogle Aar paa Christianssæde Godskontor hos Godsforvalter

Johan Martin Lützen som ældre.

Kirkegaard. Her lærte han sin Hustru at kende. Hun hed Frederikke Møller og var Datter af Skovrider Møller paa Christianssæde, der senere kom til Vemmetofte. Da Skovrider Møllers havde mange Børn, og Forpagter Aagaards var barnløse, blev Frederikke Møller antaget som Plejebarn af disse. Her fik hun en udmærket Opdragelse, og da hun var meget begavet og af en sjælden ædel Karakter, saa blev hun

min Farbroder en elskelig Hustru. De havde Bryllup 1824 og fik tre Sønner og en Datter.

Farbroder Erhard blev senere Fuldmægtig paa Pederstrup Godskontor og boede i Vesterborg, der hvor den nuværende Lægebolig er. Efter nogle Aars Forløb tog han sin Afsked som Fuldmægtig og købte en Bondegaard i Bønned — Charlottenlund. Senere købte han en Nabo-gaard, som han lagde sammen med den anden Gaard, og her boede han til sin Død. Da han købte den første Gaard, maatte han forpligte sig til at tage den forrige Ejer paa Aftægt. Han var Enkemand og boede som Aftægtsmand

paa Gaarden til sin Død sammen med sin Søn, der senere betragtede Lützens Hjem som sit andet Hjem. Han hed Hans Rasmussen og blev senere Seminarist fra Seminariet i Vesterborg og døde som Lærer i Karleby paa Falster.

Faa Aar efter at Johan Martin og Erhard havde taget deres Eksamener, døde min Farfader Niels Lützen i Rødby den 5. November 1821 efter 7 Aars tiltagende Svaghed og efterlod sin Enke i smaa Kaar. Gode Venner skaffede hende en lille Bolig, „Spletsminde“ i Tirsted, hvortil hun flyttede med de yngre Børn, der derved kom til at gaa i Skole hos den dygtige Lærer Rasmussen i Tirsted. Blandt disse yngre Børn var en Søn, min Fader, *Palle Christian Lützen* (født 7. December 1811).

Min Farmor nød stor Venlighed og Gæstfrihed hos Pastor Nielsens og andre Familier paa Egnen, og min Fader har fortalt mig, at han ikke kendte bedre Fornøjelse som

Dreng end at komme paa Besøg i Rubbeløkke Præstegaard og sidde oppe i Præstens Stue og høre ham fortælle Historier og saa faa Lov til at ryge sig en lille Pibe, rigtignok kun stoppet med tørrede Kløverblomster.

Min Fader kom, efter at han var blevet konfirmeret den 2. April 1826, allerede den 13. April samme Aar paa sin Broder Erhards Kontor i Vesterborg, og havde han i sin Svigerinde Rikke en udmærket Plejemoder, for hvilket han var hende taknemmelig, saa længe han levede. Efter at min Fader havde været i Vesterborg i nogle Aar, kom han som Fuldmægtig paa sin Broder Johans Kontor paa Christianssæde.

Medens han var Fuldmægtig her, hændte det den 10. November 1836, at Grev Ferdinand Reventlow, som i de

Erhard Lützen, Bønned.

Aar opholdt sig meget paa Augustenborg, kom rejsende hjem og medbragte en ung Pige, som han havde antaget som Lærerinde for sin Onkels Døtre, Annie og Charlotte Reventlow paa Frihedsminde. Da han, forinden han kørte til Frihedsminde, vilde op paa Hovedbygningen paa Chri-

Overinspektør Palle Christian Lützen, Pederstrup.

stianssæde for at hilse paa sin Fader, som opholdt sig der paa den Tid, bad han den unge Pige — *Louise Augusta Besser* — om at gaa ind hos Godsforvalter Lützen og opholde sig der, til han kom tilbage. Hun gik nu af en Fejltagelse ind paa Skrivestuen, hvor Fuldmægtigen — min Fader — i sit Værelse ved Siden af var ved at barbere sig for at pudse sig til Højtidsaftenen (Mortensaften). Da han gennem en Rude i Døren opdagede den

unge fremmede Jomfru, gik han ind til Broderen og Svi-gerinden og bad dem tage sig af hende. Hun blev da ogsaa gæstfrit modtaget af Godsforvalteren og hans Hustru, og da Greven besluttede at blive paa Hovedbygningen, blev der sendt Bud, om Godsforvalteren vilde beholde den unge Pige til næste Dag.

Det blev en hyggelig Mortensaften, og den unge Pige blev straks gode Venner med hele Familien, ja blev en stadig Husven der, og næste Aar den 17. Januar 1837 blev hun forlovet med min Fader.

Den 9. April 1839 blev min Fader af Kammerherre Greve Chr. Ditlev Reventlow, der da endnu beboede Christianssædes Hovedbygning, antaget som Godsforvalter paa Pederstrup. Han havde Kontor i Kælderen i „det blaa Hus“ — den nuværende Hovedbygning — hvor han ogsaa boede, og i de første 6 Aar, indtil han blev gift og fik egen Bolig, spiste han sammen med Herskabet.

Den 10. November 1844 stod mine Forældres Bryllup i Vesterborg Kirke, hvor de viedes af Sognepræsten Dr. theol. Lars Nannestad Boisen. Moder fulgtes til Kirken af Farbroder Erhard og hans Hustru, i hvis Hjem hun havde opholdt sig for at vejledes i Husholdning. Efter Vielsen samledes Slægten i Brudeparrets tilkommende Hjem, den daværende Godsforvalterbolig, der laa der, hvor nu Smedien ved Avlsbygningerne ligger. Kontorerne vedblev dog at være i Kælderen i „det blaa Hus“.

Bryllupsfesten var meget fornøjelig, og blev der sendt Brudeparret mange smukke Gaver fra den grevelige Familie, af hvilke flere Ting endnu er opbevarede i Familien.

En Fortegnelse over, hvad Brylluppet har kostet, nedskrevet af min Fader, og som fandtes imellem min Moders efterladte Papirer, sætter jeg herved en Afskrift af:

Udgifter ved Brylluppet.

Præst og Degn	16	Rdlr.	0	Mk.	0	Sk.	
2 Lpd. Oxekjød	2	—	0	-	0	-	
Ænder og Gjæs.....	6	—	0	-	0	-	
4 Pd. Kaffe.....	0	—	5	-	4	-	

12 Pd. Melis.....	2	Rdlr.	4	Mk.	0	Sk.
1 Pd. Puddersukker, 2 Pd. Kandis	0	—	4	-	0	-
Thee 2 Mk. 8 Sk., Chokolade						
1 Rdlr. 2 Mk.....	1	—	4	-	8	-
Peber 5 Sk., Sennep 1 Mk. 8 Sk.,						
Mandler 11 Sk.	0	—	2	-	8	-
1 Pt. Eddike.....	0	—	1	-	6	-
6 Pd. Formlys, 2 Pd. Spedelys..	2	—	0	-	12	-
5 Pt. Brændeviin.....	0	—	5	-	5	-
½ Cicorie 6 Sk., 2 Pd. Svedsker						
1 Mk. 12 Sk., Husblas 1 Mk...	0	—	3	-	2	-
6 Fl. St. Julien.....	3	—	3	-	0	-
6 Fl. Medoc.....	0	—	5	-	4	-
3 Fl. Portviin.....	3	—	3	-	0	-
2 Fl. Madeira.....	2	—	2	-	0	-
2 Fl. Sauterne.....	1	—	0	-	12	-
Cigarer	1	—	0	-	8	-
2 Fl. Cognac	1	—	0	-	0	-
Vanille og Smaating.....	0	—	4	-	0	-
Kagen	2	—	2	-	0	-
Hvedebrød	2	—	3	-	8	-
1 Lpd. Smør.....	4	—	4	-	0	-
Æg 4 Mk. 8 Sk.; Hvedemel 2 Mk.	1	—	0	-	8	-
Drikkepenge til Kudskene	2	—	0	-	0	-
Do. til Pigerne.....	3	—	4	-	0	-
Konen	0	—	2	-	0	-
Øl	1	—	0	-	0	-
Adskilligt	1	—	0	-	0	-

67 Rdlr. 3 Mk. 5 Sk.

Den 9. Juli 1846 blev jeg født. Moder har den Gang skrevet: „Gud give, at hun maa blive from og god, ligesom jeg beder Herrens Velsignelse over hende“. Ja, som min kære Moder alt som ung var en kristelig Kvinde, der lagde alt i Herrens Haand og tog alt af ham som en Naadegave, saaledes vedblev hun at være til sin Død, og som hun lærte os Børn at elske vor Gud og vor Frelser, saaledes øvede hun os fra ganske smaa i Kærlighedsgerninger imod Næsten, idet hun selv viste os Vejen ved at komme syge og fattige hjælpende i Møde. Hertil blev hun maaske ogsaa særlig tilskyndet af den gamle Kammerherre Grev Chr. Ditlev Reventlow med

Louise Augusta Lützen, f. Besser, Pederstrup.

Familie, som jo alle var prægede af Guds frygt og Gavnildhed.

Ved Grev Edvard Reventlovs Død skrev min Kusine Ovidia Lützen et Digt, hvoraf følgende Vers staar indhugget paa hans Gravmæle i Theophili Skoven:

Det vide vi alle store og smaa,
 Som daglig hans Færd og hans Vandel saa,
 Han havde det kjærligste Hjerter;
 Og kunde han lette en Broders Nød,
 Saa delte han gerne med ham sit Brød
 Og følte og led ved hans Smerte.

1845 tog Johan Lützen sin Afsked som Godsforvalter paa Christianssæde og flyttede til sin Gaard i Vejleby.

Det var en stor, smuk Bondegaard, min Farbroder

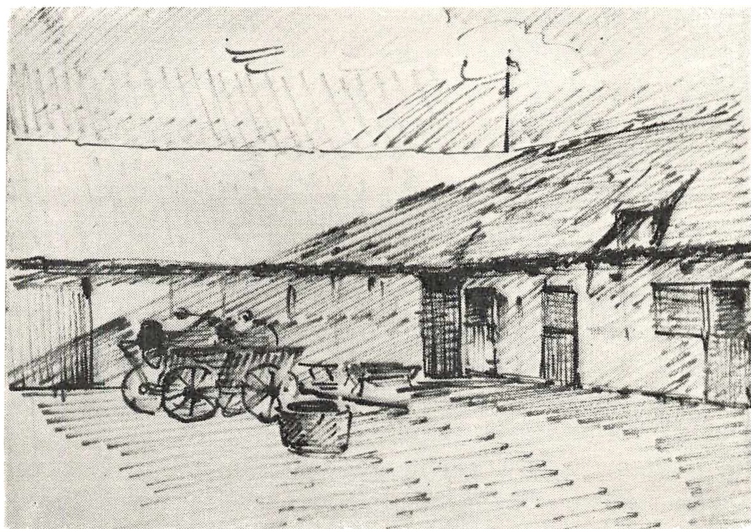
havde købt sig. Der var mange Værelser, men tydeligst husker jeg dog Salen med de store Mahogni-Empiremøbler indlagt med lyst Træ og med blaa Emailliplader paa Skufferne. Ogsaa de smaa ovale Skamler paa fire Ben, husker jeg, var yndede Siddepladser for mig og min Søster Palline. Bag Salen var to store Gæsteværelser med Himmelsenge og Masser af Dynner. Det var en Begivenhed for os Børn, naar mine Forældre tog derhen og tog os med; først den lange Køretur og saa den gode Modtagelse af den gæstfri Farbroder. Mine første Erintringer om Hjemmet der kan dog næppe være tidligere end fra 1849.

Johan Lützen solgte senere Gaarden i Vejleby og boede derefter i flere Aar i et lille Hus ved Landevejen tæt ved Christianssæde sammen med sin Datter Alfrida. Han døde 26. Juli 1866. Alfrida blev senere gift med Lærer Emil Bøgh, Rødby.

Til vore bedste Glæder hørte ogsaa Besøgene i Farbroder Erhards Hjem, Gaarden Charlottenlund i Bønned. Det var en hyggelig, gammel Gaard. Stuerne var lave med smaa Ruder i Vinduerne. I hele min Barndom var der kun en stor Dagligstue, to Soveværelser og et Gæsteværelse, hvor der altid dansedes ved de fornøjelige Høstgilder. I Dagligstuen bestod Møblementet af en haard Sofa med Hynder, et Klapbord med Skuffe, et meget stort Egetræs-Chatol med utrolig mange Skuffer og hemmelige Gemmer, et Bornholmer-Stueur og en Lænestol ved den gamle Bilæggerovn. I Soveværelset og i Gæsteværelset var der brede, gamle Himmelsenge med blaaternede Bomuldsomhæng. I hele min Barndom havde de kun aaben Skorsten i Køkkenet (senere fik de Komfur, samtidig med at Storstuen blev sat i Stand og møbleret), men desuagtet bagte Tante Rikke den dejligste Søsterkage i Tærtepanden, og naar de bagte Rugbrød i den store Bageovn, saa bagte hun ogsaa Boller og Tvebakker til lange Tider.

Hvert Aar efter Høst, i Reglen til Høstgildet, maatte hun bage en Mikmoskage (det er en rund, flad Hvede-

kage, smurt med Æg og bestrøet med Annis) til hver af deres egne Folk, til Høstfolkene og til alle os Børn. Jeg fik som den ældste den største, og saa blev de efterhaanden mindre ned til den yngste. Saasnart Kagerne var kolde, blev de puttede i en Pose, der blev hængt paa en Kæp paa Farbroder Erhards Skulder, og saaledes

Erhard Lützens Gaard i Bønned.
Tegning af Svend Bagger efter Maleri af N. A. Lützen.

vandrede han gennem Skovene til Pederstrup med dem til os for at være Vidne til vor Glæde.

Ja, bedre og forstandigere Børnevenner end Farbroder Erhard og hans Hustru findes næppe. De satte sig ind i vore Ønsker og vore Glæder, beskæftigede os paa mange nyttige Maader, hvad der udviklede vor Forstand og Interesse. De lærte os at omgaas alle Dyr med Omhu og Varsomhed. Tante Rikke fortalte os Eventyr i Mørkningen, og om Aftenen viste Farbroder Erhard os Billeder i sine historiske Bøger, hvorved han med sine varme patriotiske Følelser tidligt aabnede vore Hjerter for Kærlighed til vor Konge og vort Land.

Ofte gjorde han Køreture for os omkring til forskellige

Kirker og til gamle Kæmpehøje, og med barnlig Højtidelighed betraadte vi da de gamle Steder og hørte hans Beskrivelser af Forfædres Bedrifter. Han samlede selvfølgelig ogsaa paa Oldsager og har fundet mange Ting i sine Tørvemoser.

Intet Under, at hans eneste Datter *Ovidia* under Forældrenes gensidige gode Paavirkning udviklede sig til en sjælden begavet ung Kvinde; hendes Interesser gik ud over det daglige, hendes Øjne var tidligt aabne for alt skønt i Naturen, og hendes Kærlighed til det Land, og den Nation, hun tilhørte, gav sig særlig tilkende under Krigen 1864, hvor hun skrev flere smukke Digte, der blev optaget i forskellige Blade. Hun var en højsindet, ædel Karakter med et sundt og forstandigt Omdømme i alle Datidens brændende Spørgsmaal, hvad tilfulde fremgaar af nedenstaaende Digt, som hun skrev i 1865.

Kjendte Du det danske Land,
som det fordem stod?
hørte Du den danske
roses for sit Mod.

Kjendte Du det Sejrens Haab,
som i Brystet slog,
naar vi Sværdet førte
under Dannebrog.

Minderne vi dvæled ved
om hver Storbedrift,
tro vi dem bevared'
Gennem Sagn og Skrift.

Kjendte Du den Broderaand,
som vort Folk forbandt,
og som højt i Norden
ogsaa Genklang fandt.

Kjendte Du vort Modersmaal
med dets bløde Klang
smukt det tidt sig bøjed'
under Skjaldens Sang.

Haabets lyse Farver veg,
 endt er Ærens Glans,
 Dannebrog er falmet,
 visnet Ærens Krans.

Frihedstanken højt og frit
 susede paa Vang,
 Kærlighed og Troskab
 stemte os til Sang.

Skjalden bliver mørk og tavs,
 Strengens bedste Lyd
 knækkedes i Danmark
 med vor Stoltheds Fryd.

Hvor er Broderaanden nu?
 Splid og Tvedragtsaand
 huses nu i Danmark
 rækker Sorgen Haand.

Gamle Minder har vi dog,
 som ej skændet blev!
 Lad os ømt dem frede
 som vort Adelsbrev.

Farbroder Erhards ældste Søn *Niels Aagaard Lützen* (1826—1890), som var Kunstmaler, kom ikke sjældent hjem paa Besøg og malede da forskellige Partier af den gamle Gaard, og vi Børn fulgte da med stor Interesse Maleriets Fremskridt og saa med Glæde de kære Steder gengivet paa Lærredet.

Om Krigsaarene 1848—50 har jeg kun dunkle Erin-
 dirnger. Ingen af vor nære Slægt deltog i Krigen. At
 min Faders Kusk, Ole Rytter, blev indkaldt, saaret og
 kom hjem som Invalid, husker jeg dog som noget, der
 gjorde stærkt Indtryk paa mig. Min Mand, som er 9 Aar
 ældre end jeg, husker selvfølgelig mere fra Krigsaarene,
 og han har fortalt, hvorledes alle Mand paa Pederstrup
 — som over hele Landet — øvede sig i Skydning og
 Exercits, og han husker saaledes, at han ved en saadan
 Vaabenøvelse paa Pederstrup sammen med Skovriderens
 Dreng blev sendt op til min Fader for at hente Kugler.

Muligvis er disse Kugler blevet støbt under min Faders Tilsyn, thi jeg husker godt, at jeg, medens vi boede i mine Forældres første Bolig, har set min Fader smelte Bly i en lang Smelteske for deraf at støbe Kugler i Kugleform.

I Aaret 1845 døde min Farbroder *Henrik Lützen* (1816—1845), der var Fuldmægtig paa Christianssæde Gods-

Godsforvalter, Kammerraad
Søren Peter Ottosen, Christianssæde.
Fotografi fra 1864.

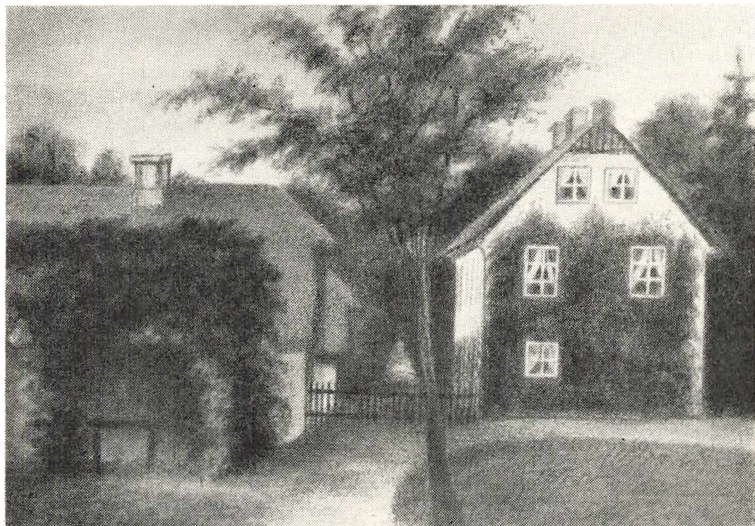
Palline Ottosen, f. Lützen,
Christianssæde.
Fotografi fra 1864.

kontor og kun blev 28 Aar. Han var forlovet med Farbroder Johans Svigerinde Wigandine Nielsen fra Rubbeløkke Præstegaard; hun blev senere gift med Lærer Bückmann i Dannemarre. De fik kun eet Barn — en Søn — som blev døbt Josias Bückmann. Han blev senere Lærer ved Langesø Skole i Vesterborg Sogn.

Hos Farbroder Johan blev begge de to ældste Døtre gift i Efteraaret 1853. Den ældste Datter Thora med Fuldmægtig i Finansministeriet C. F. Rievers; han havde deltaget i Krigen 1848—50 som Frivillig, var blevet haardt saaret af en Kugle, som var gaaet igennem Kinden ud i Nakken; dette hindrede dog ikke den behjertede Thora i at blive sin Ungdomskærlighed tro. Vielsen foretoges i Vejleby Kirke den 15de Oktober 1853, og den 22de De-

cember samme Aar blev den næstældste Datter Palline gift med Godsforvalter *Søren Peter Ottosen* paa Christianssæde.

Den 10de November 1853 flyttede mine Forældre fra deres første Bolig til et smukkere og større Hus, som laa i Bøgeskoven paa den anden Side af Pederstrup Sø; det havde været beboet af Birkedommer Agerup, som havde

Den gamle Godsforvalterbolig paa Pederstrup, tidl. Birkedommerbolig, nedrevet 1863.
Efter samtidig Tegning

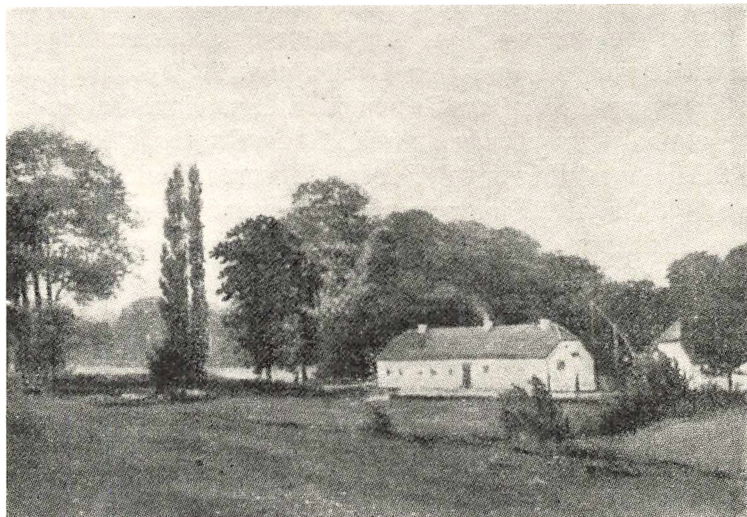
haft Birkekontor der i en Sidebygning, hvor der nu blev indrettet Godskontorer. Det var en smuk to Etages Bygning, hvortil hørte en dejlig Have med mange sjældne Buske og Træer og flere Lysthuse i forskellig Stil. Det store murede Lysthus med aaben Facade til den ene Side bevokset med Klematis og Roser og med malede Landskaber paa Væggene og Fliser til Gulv var vort Yndlingsopholdssted om Sommeren, og min Fader satte særlig Pris paa at nyde Morgenkaffen der. Fader var en Morgenmand; han var altid gladest om Morgen, inden han blev optaget af Kontorets ofte anspændende Arbejde, og vilde nogen dele hans Morgenglæde med ham i hans smukke Have ved det hyggelige Kaffebord, saa var de

velkomne, og det var derfor ikke sjældent, at Gartner Vøthz eller Avlsforvaltrene eller andre unge Mennesker aflagde os en Visit ved 7-Tiden. Huset var ogsaa ejendommeligt indrettet. Ovenpaa var der en stor Sal med Paneler til Vindueshøjde. Paa Væggene var der franske Tapeter, hele Landskaber med ridende Herrer og Damer og elegante Ekvipager. Hvert Aar, i Reglen paa min Fødselsdag (9. Juli), havde vi Bal i den store Sal for hele Egnens Ungdom og Børn. At fornøje Ungdommen engang imellem var min Fader en Glæde, men til daglig var han stille og optaget af sin Gerning. Til et saadant Bal havde vi almindeligvis 3 Musikanter. Naar Gæsterne kom, fik de The med Kager; til Bordet serveredes aldrig andet end fint skaaret Smørrebrød og Dessert, afbrændt Rødvin, „Biskop“ eller Mælkepunch; imellem Dansene blev ombudt forskellige Forfriskninger, som oftest Limonade lavet af tørrede Kirsebær serveret i smaa Fajancekrus, som man dengang havde til samme Brug: bajersk Øl og Sodavand kendte man ikke. Kl. 2 holdt som oftest Ballet op, hvorefter der serveredes Kaffe, inden man tog hjem. Saadanne Baller som dette, der her er beskrevet, afholdtes saa godt som hvert Aar hos Grevens, i de forskellige Præstegaarde og hos mine Forældre.

I Aaret 1850 var gamle Kammerherre Greve Chr. Ditlev Reventlow afgaaet ved Døden, hvorefter hans Søn Grev Ferdinand blev Besidder af Grevskabet, og da han 1854 arvede Baroniet Brahetrolleborg, saa gav dette selvfølgelig min Fader meget at varetage, og han maatte idelig rejse frem og tilbage mellem Pederstrup og Brahetrolleborg.

Hvor var vi glade, naar Fader efter flere Ugers Ophold paa Brahetrolleborg kom hjem for at blive nogen Tid hos os. Vi Børn elskede Fader, hans Ønsker var os en Lov, og til dem hørte, at vi skulde stille til Morgenkaffen, ligesom det fulgte af sig selv, at alle vi Børn skulde op for at sige ham Farvel, naar han rejste, selv om han skulde køre hjemmefra Kl. 6 om Morgenen for at naa til Nakskov, til Dampskibet gik. Han vænnede os tidligt til

Hjælpsomhed og Tænksomhed og taalte ikke et ubetænksomt Svar, ja, som han selv var tænksom og arbejdsom, ønskede han sikkert, at alle hans Børn skulde blive. Har ingen af os naaet det til saa stor Fuldkommenhed som han, saa har han i sit Eksempel dog givet os en stor Arv. Jeg vedføjer her et Brev fra Justitsraad Clausevitz, dengang Kasserer ved Dr. Anna Sophies Stiftelse, som han

Den gamle Skovridergaard ved Pederstrup, der i Frantz Lützens Tid var Godsforvalterbolig.

skrev til Fader 1861, hvilket i et og alt karakteriserer Fader, som han var i sine dygtigste Arbejdsaar.

Et Portræt.

En rastløs Arbejdslyst, en utrættelig Virksomhed i Bestyrelsen af store Midler; en Duelighed og Nidkjerhed i alle Forretninger. En, der savnes af den, hvis højre Haand han er. Vistnok en kjærlig, trofast og omhyggelig Ægtefælle og Familiefader! Kjender *De* ham?

Jeg kjender ham!

Glædelig Nytaar! ønskes Dem og Deres af
Deres hengivne

Clausewitz.

Kjøbenhavn d. 1. Jan. 1861

S. T.

Herr. Overinspektør Lützen.

Fader kunde nu paa Grund af, at han var saa meget fraværende, ikke passe de egentlige Godsforretninger; det blev da indrettet saaledes, at han skulde være Overinspektør paa Grevskaberne Christianssæde og Sandbjerg i Slesvig og Baroniet Brahetrolleborg, men blive boende paa Pederstrup; og hans Brodersøn *Frantz Lützen* (1830—1903), Søn af Erhard Lützen, Bønned, blev saa ansat

Godstforvalter Frantz Møller Lützen,
Pederstrup, senere Christianssæde.
Fotograf fra 1883.

Oline Lützen, f. Egebeck,
Pederstrup,
senere Christianssæde.

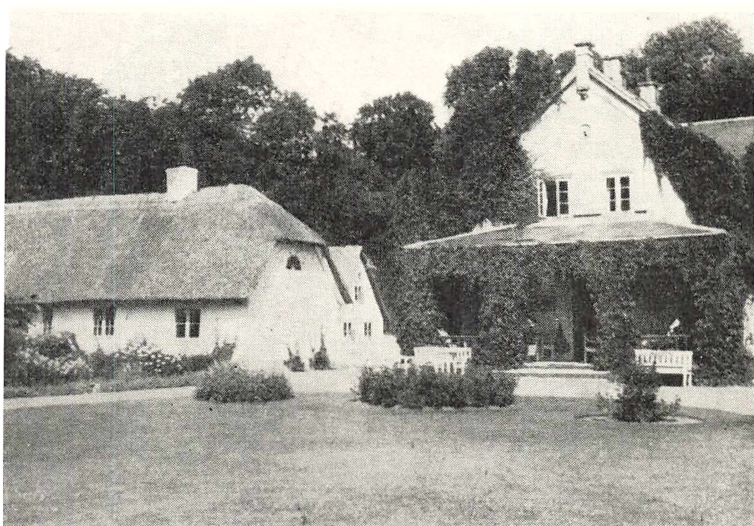
som Godstforvalter paa Pederstrup med Bolig i den gamle Skovridergaard. Skovrideren var forinden flyttet til Søgaard ved Rosningen, som tidligere havde været beboet af gamle Landinspektør *Møller* og hans Søstre.

Samtidig med at vi var flyttet ind i det nye Hus, kom *Oline Egebeck*, en Datter af Toldforvalter Niels Chr. Egebeck i Nykøbing F., til os som Lærerinde for mig og min Søster Palline samt for Ovidia fra Bønned, som var i Huset hos os, til hun blev konfirmeret. Oline Egebeck blev hos os i tre Aar, og i Foraaret 1857 blev hun forlovet med Frantz Lützen, som da var Fuldmægtig hos Fader.

Deres Bryllup stod i Nykøbing hos Oline Egebecks

Forældre den 28. Juli 1858. Næste Aar blev deres første lille Søn født den 14. Juni, og den 14. September blev han døbt Julius, i hvilken Anledning der var et festligt Gilde i Godsforvalterboligen for Slægten og de nærmeste Venner.

Omkring 1863 kunde mine Forældres smukke, gamle Hus desværre ikke staa længere. Hver Gang der var Bal

Pederstrup Godsforvalterbolig, opført 1863.

Fot. A. Blume.

eller større Selskabelighed i den store Sal, maatte der forinden sættes Støtter op under Loftet i Soveværelserne underneden, der var Svamp i Fodstykkerne, og det blev derfor besluttet at bygge et nyt Hus paa samme Sted. Fader lavede selv Tegningerne, og medens det nye Hus blev bygget, tilbød Lensgreven, at mine Forældre maatte bebo den midterste Etage paa Christianssæde Hovedbygning. Den 8. Marts 1863 flyttede de derhen, og da jeg dengang var paa Christianssæde, blev det overdraget mig at tage mod Flyttegodset. Den 10. November 1863 paa deres Bryllupsdag flyttede de ind i deres smukke nye Hus — den nuværende Godsforvalterbolig — som, hvor smukt og godt det end var, aldrig blev det for os

Børn, hvad det gamle havde været, hvor vi havde tilbragt en sorgløs og lykkelig Barndom.

I Sommeren 1863 var jeg blevet forlovet med *Carl Drewes*, som dengang var Fuldmægtig paa Knuthenborg, efter at han i flere Aar havde været paa Christianssæde og Pederstrup Godskontorer. Min Mands Fader var Skovfoged Drewes i Taareby ved Christianssæde Skove. Han og hans Hustru samt vore nærmeste Slægtninge var indbudt til en større Familiefest hos mine Forældre den 17. Juli paa Christianssæde Hovedbygning, hvor Forlovelsen blev deklareret; og i November faa Dage efter at mine Forældre var flyttede tilbage til Pederstrup, blev min Søster Palline forlovet med Avlsforvalter David Birch Bagger.

Vort lykkelige og glade Barndomsliv var nu afsluttet, og Livet med dets Alvor og Krav gjorde sig snart gældende. Den 15. November 1863 døde Kong Frederik den Syvende; hele Landet sørgede, alle Kvinder klædte sig i Sorg, og med Bekymring saa man Fremtiden i Møde, da en Krig med Preussen syntes uundgaaelig; og da saa Krigen udbrød i Begyndelsen af 1864 med Tabet af Dannevirke og senere Tab af Dybbøl og Als og det meste af Slesvig, da vedblev Sorgen, og skønt ingen af vore nærmeste Slægtninge var berørt af Krigen, saa kom der samtidig megen Sorg ind i vores ellers saa lykkelige Slægt.

I Efteraaret 1864 mistede Frantz og Oline deres dejlige lille Julius, 5½ Aar gammel, tilligemed to mindre Søskende af Difteritis; den ene Tjenestepige samt en Pige, som havde hjulpet at pleje Børnene, døde samtidig af denne ondartede Sygdom, som Lægerne dengang knap havde Kendskab til. Ovidia fra Bønned, som var der for at pleje Børnene, blev ogsaa angrebet af Sygdommen; hun kom sig vel deraf, men hendes Helbred havde dog fra den Tid faaet et Knæk.

Det var en forfærdelig Sorg for Frantz og Oline, især for Frantz, der ligesom sine Forældre elskede Børn. Julius var et ualmindelig opvakt Barn, han lærte Vers udenad ved blot at høre dem et Par Gange, og i sin lille Have

havde han, saa lille han end var, allerede plantet mange Blomster, som han havde faaet forærende, naar han kørte ud med Faderen hos Bønderne, om hvilken Have hans Forældre kærlig fredede til Minde om den kære Dreng.

Paa samme Tid, som al den Sorg var hos Frantz og Oline, en Sorg, hvori alle deltog saa inderlig, begyndte min Søster Palline, som jo altid havde været saa svag, at faa Hoste, hvilken snart udviklede sig til en Brystsyge. Hun laa hele Vinteren, mer end hun var oppe, og skønt hun og vi alle til det sidste haabede paa en Bedring, saa maatte hun dog til sidst bukke under for Sygdommen og døde den 17. Juni 1865. Hun var en elskelig og troende ung Pige, som med sjælden Frimodighed gik Døden i Møde, læggende alt i sin Frelsers Haand og bedende for alle sine kære, som hun skulde forlade. Hendes Død var en stor Sorg for os alle, og lang Tid maatte der gaa, inden vi kunde komme over den.

I Efteraaret 1866 forlovede Ovidia Lützen sig med David Birch Bagger, som nu var Forpagter paa Aalstrup, og den 12. April 1867 stod deres Bryllup i Bønned.

De første Aar efter min Søster Pallines Død gik hen i stor Stilhed. Min Fader var optaget af sine Forretninger med deraf følgende Rejser, og begge mine Brødre Louis og Christian var i Nykøbing Latinskole. Moder begyndte saa smaat at tænke paa Udstyr til mig og min Søster Henriette, der var blevet forlovet med Avlsforvalter Carl Schrøder, Søn af Forpagter Peter Schrøder, Frihedsminde. Deres Bryllup stod den 19. Maj 1876 i mit gamle Hjem i det skønneste Foraarsvejr. Den festlige Hjemtur gik forbi de 4 Herregaarde Pederstrup, Skelstoft, Sølstedgaard og Aalstrup, alle illuminerede og med Æresporte.

Den 13. April 1876 fejrede min Fader 50 Aars Jubilæum. Saa mange Aar var forløbet, siden han 13. April 1826 som Skriverdreng kom i Grevskabets Tjeneste. Paa Grund af tiltagende Svaghed maatte han i Foraaret 1878 tage sin Afsked med Tilladelse til at blive boende paa Pederstrup i det gamle Hjem. Hans Søn, *Louis Palle Lüt-*

zen, (f. 1852), som havde været Fuldmægtig hos ham, blev 17. Okt. 1877, 25 Aar gl., Godsforvalter hos Grev Holstein-Holsteinborg. Samme Aar blev exam. jur. *Sophus Blume* antaget som Fuldmægtig paa Pederstrup. — Blume blev nu Sekretær hos Lensgrevinden, men da Godsforvalter Ottosen paa Grund af Svagelighed maatte tage sin Afsked som Godsforvalter paa Christianssæde, blev det

Charlotte Blume, f. Lützen,
Pederstrup.

Godsforvalter Sophus Blume, Pederstrup.
Fotografi fra 1878.

ordnet saaledes, at Frantz Lützen blev Godsforvalter paa Christianssæde fra 1. Maj 1879, og Blume blev da Godsforvalter paa Pederstrup samtidig med, at han var Sekretær hos Lensgrevinden, som nu havde taget Ophold paa Pederstrup.

Min Fader døde 2. August 1879 og blev begravet paa Vesterborg Kirkegaard. Aaret forud var Blume blevet forlovet med min yngre Søster Charlotte (f. 1855). De holdt nu Bryllup den 7. November 1879 og kom til at bo i Godsforvalterboligen paa Pederstrup.

Paa den Maade kom Slægten til at fortsætte sit Virke saavel her som paa Christianssæde, hvis gamle, hyggelige Godsforvalterbolig stedse var et kært Samlingssted ogsaa for de yngre indenfor Slægten. I et Brev af 19.

Januar 1896 beskriver min Datter Hilda den sidste saaledes:

„Der var gennem hele den lange, lave Bygning en gammeldags Tarvelighed, der harmonerede med dens Beboeres jævne Optræden. Hvor var der hyggeligt i den store Havestue om Vinteren. Omkring Kakkellovnen, der var opvarmet med lange Stykker Favnebrænde, laa Hun-

Christianssæde Godsförvalterbolig.
Fotografi fra 1943.

dene og Kattene i kærlig Enighed. Ved det ene Vindue sad Tante Oline ved sit rummelige Sybord, udenfor Vinduet hang Kødben, der mest lignede brogede Fjerklumper, saa tæt sad Mejerne og pillede Kød. Gamle Bedstemoder sad i Lænestolen ved det andet Vindue. Fødderne stak i den lave Fodpose. Paa Bordet stod den morsomme Mahognisyæske med saa mange spraglede Silkevindsler, at et Barnehjerte maatte frydes. Gulvet derinde var skinnende hvidt. Fra de stegte Æbler i Kakkellovnen spredtes en fristende Duft. I Havestuen var altid stille, men kom man ind i Skriverstuen med dens sandstrøede Gulv og voksdugsbetrukne Bænke, saa var der Liv nok. Der kom hele Egnens Landbefolkning, baade ham, der altid tørrede

sig under Næsen med Haanden, inden han rakte den frem, og den gamle Husmand, der sendte en lang brun Langspyt hen ad Gulvet, inden han aabnede Munden til sit drævende Goddavn. Gik man ud i Køkken og Bryggers, hvor der paa gammel Vis var Murstensgulv, saa blev der Lystighed blandt Pigerne. Før Middag fik man Lov at hjælpe til, og om Eftermiddagen kunde man faa en Dans

Frederikke Lützen,
Datter af Godsforvalter
Frantz Lützen, Christianssæde.

med dem, saa Sandet hvirvlede om Ørene. Paa Komfuret var der altid Ild, og en stor Kobberkedel snurrede hele Dagen. Haven var en sand Paradishave med alt, hvad et Barn kan begære: tætte Buskadser, Frugt i uoverkommelig Mængde, Kirkegaard for døde Fugleunger, Muldvarpe og lignende. Gik man ud af Haven, var man i den store, øde Herregaardshave, hvor Lindeallè'erne spejler sig i Slotsgravene omkring Slottet, der laa saa stille og gemte paa Minderne om svundne Slægter.

— Den øverste Etage kunde man kun betræde med Livsfare, saa møre og ormædte var Trapperne og Gulvet; men naaede man derop, saa nød man Udsigten dobbelt henrykt og stirrede efter Femern, som man skulde kunne se, hvis ens Øjne var gode nok“.

Frantz Lützen havde 1889 den tunge Sorg at miste en voksen Datter, Frederikke. Hun var en meget livlig, smuk og kunstnerisk begavet Pige, der var Elev af Maleren Vilhelm Kyhn, og som har malet mange smukke Malerier, bl. a. et smukt lille Billede af den kære gamle Bedstemoder. Under et Besøg hos Bedstefaderen i Nykøbing F. blev hun angrebet af Tyfus og døde her. Det tog haardt paa Frantz Lützens Helbred, der i Forvejen

var svagt, og i 1890 maatte han tage sin Afsked. De flyttede først til Bukkehavegaard, hvor de boede til Leje. Den kære gamle Bedstemoder (Frederikke Møller, 1824—1890) flyttede med, men døde her. Efter et Aars Forløb købte de en Villa i Rødby. Her døde Frantz Lützen 2.

Frederikke Lützen, f. Møller, g. m. Erhard Lützen, Bønved.
Efter Maleri af hendes Sønnedatter Frederikke Lützen. Interiøret fra et Hjørne
af Havestuen i Christianssæde Godsforvalterbolig ca. 1886.

Marts 1903 efter i flere Aar at have været legemlig og aandelig svag*).

Godsforvalter Sophus Blume paa Pederstrup døde i Efteraaret 1885 efter et strengt Sygeleje, og min Søster Charlotte sad nu tilbage med tre smaa Børn: Niels 5 Aar, Else 4 Aar og Adzer 2 Aar, og fire Maaneder efter sin

*) Hans Hustru blev boende i Rødby og døde her 16. Dec. 1910. Red.

Mands Død fik hun endnu en lille Dreng, som blev kaldt Sophus efter Faderen, men allerede døde samme Aar i Sommeren 1886. De maatte nu forlade det kære gamle Hjem og se dette gaa over paa fremmede Hænder. Min Moder bestemte sig efter Faders Død til at flytte sammen med sine to yngste Børn, Agnes, der søgte Uddannelse af sin smukke Sangstemme hos Fru Keller, og Christian, der havde nedsat sig som Overretssagfører i København. Agnes blev dog allerede 1887 gift med den senere Kommandør i Flaaden Albert Vøhtz, Søn af Gartner Vøhtz, Pederstrup, men døde efter 14 Maaneders lykkeligt Ægteskab. Sine sidste Aar tilbragte Moder hos Carl og Henriette Schrøder paa en Forpagtergaard under Grevskabet Holsteinborg, hvor hun døde den 16. Maj 1896. Hendes Lig blev ført til Vesterborg, hvor hun blev jordet ved Siden af min kære Fader.

Efter Begravelsen tog alle vi Søskende og de nærmeste Slægtninge til Pederstrup, hvor Lensgreve Christian Einar Reventlow gæstmildt havde indbudt os til Middag. Det var og bliver vel sidste Gang, at vi i Forening kunne være samlede paa det for os alle saa kære Pederstrup.

Som det vil ses af disse Familie-Optegnelser om den Lützenske Slægt, som tildels spænder over et helt Aarhundrede, har der været et godt Sammenhold mellem de forskellige Slægtled, og ligesom mine Farbrødre var en god Støtte for deres Moder og deres Søskende, saaledes har senere mine Brødre været det for Moder og os Søstre.

Maatte de yngre i Slægten gaa i de ældres Fodspor.
Maglemer i Maj 1904.

Anna Drewes, født Lützen.

Etterskrift.

Nærværende Artikel er et Uddrag af en utrykt Slægtsbog „Familien Lützen paa Lolland“. Den er skrevet omkring Aarhundredskiftet af Anna Drewes, f. Lützen, Datter af den bekendte Overinspektør ved de Reventlowske Godser Palle Lützen (1811—1879), Pederstrup. Hun var

født 9. Juli 1846, konfirmeret 6. Oktober 1861 i Vesterborg Kirke af Dr. Lars Nannestad Boisen og kom Aaret efter sin Konfirmation i Huset hos Godsforvalter Kammeraad Søren Peter Ottosen (1822—1899) paa Christianssæde som Lærerinde for dennes Børn. Under sit Ophold her blev hun 1863 forlovet med Fuldmægtig paa Knuthenborg Godskontor Carl Drewes (1837—1911), der var Søn af den gamle Skovfoged Drewes i Toreby (Ryde

Anna Drewes, f. Lützen,
Slægtsbogens Forfatter.

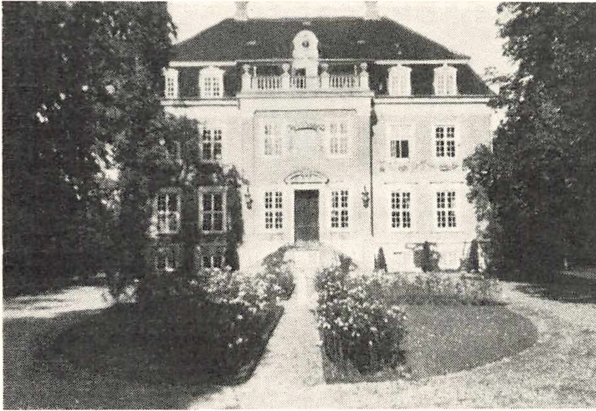
Inspektør Carl Drewes,
g. m. Anna Lützen.

Sogn), og som tidligere havde været ansat paa Christianssæde og Pederstrup Godskontorer. Grev Eggert Knuth skaffede ham 1869 Plads som Inspektør ved den nyanlagte Bane mellem Maribo og Bandholm, der blev aabnet for Driften 2. Novbr. 1869. 10. Novbr. samme Aar blev det unge Par viet i Vesterborg Kirke, og samme Dag fejrede Brudens Forældre deres Sølvbryllup. 1872 forflyttedes Drewes til Nykøbing F., hvor han blev Stationsforstander og Inspektør ved Banen Nykøbing F.—Orehoved. I 1874 aabnedes Banerne Nykøbing F.—Nakskov og Maribo—Rødby for Driften, og Drewes blev da Kasserer og Driftsinspektør for samtlige Lolland-Falsters Jernbaner. Denne Stilling blev imidlertid inddraget 1878, og Drewes blev da Regnskabsfører ved Banerne. 1888

flyttede han og hans Hustru til Maglemer, hvor han døde i 1911. Hustruen overlevede ham til 3. Februar 1933.

Deres Datter, Fru Ovidia Schrøder, f. Drewes, Lille-rød, skriver paa vor Anmodning følgende smukke Mindeord om sin Moder:

„Min Moder Anna Drewes' Liv formede sig som en Fortsættelse af Slægtens Traditioner. Hendes varme Følelser for dem i Samfundet, der kunde tiltrænge Hjælp,

Christianssæde. Fot. Aage Jørgensen 1945.

førte hende ind i mangt og meget. I de unge Aar var hun saaledes Lærerinde i Søndagsskolen, senere Tilsynsførende med Plejebørn og Forstanderinde for „Værneforeningen“s Maribo Kreds. — Ved sin utrættelige Energi opnaaede min Moder, som Formand for „Hvilehjemmet“s Bestyrelse at faa opbygget dette, til Gavn for de gamle Kvinder, som har tjent længe og tro i samme Familie“.

I den glade Ungdomstid paa Pederstrup komponerede min Moder mange velklingende og harmoniske Danse, som spillede ved de før nævnte Ungdomsballer.

Min Moder havde en eminent Hukommelse, kunde huske Navn og Opholdssted for de mange „Piger“ i „Pigeforeningen“. Hun var en glimrende Taler, en meget livfuld Personlighed, som sammen med min elskelige, noble, rettænkende Fader skabte et Hjem aabent for Slægt og

Venner i Sorg og Glæde. Det var her som i Farbrødrenes Hjem, Kaarene var ikke store, men dog blev Hjemmet det Sted, hvor Unge og Gamle elskede at ty hen. Lykkelig den, der vokser op i saadanne Hjem“.

Hele sit Liv igennem bevarede Anna Drewes stor Kærlighed til de Steder, hvor hun havde tilbragt en lykkelig Barndom og Ungdom, og hvor hendes Slægt fandt sit Virke i hende ved 150 Aar.

Godsforsvalter Niels Blume,
den sidste Godsforsvalter paa Pederstrup
og Christianssæde.

Da dette Virke nu ved Godsforsvalter Niels Blumes Død — Godsforsvalter Blume var en Dattersøn af Overinspektør Palle Lützen — i 1944 uigenkaldeligt er afsluttet og derved gaaet over i Historien, finder vi Anledning til — i Hundredaaret for Forfatterindens Fødsel — med Slægtens Tilladelse at offentliggøre et Uddrag af denne højst interessante og velskrevne Slægtshistorie.

For en Fuldstændigheds Skyld hidsættes sluttelig en Skildring af Godsforsvalter Niels Blume. Den skyldes en af hans Venner:

„Niels Blume blev som ganske ung Kontorist paa Pederstrup Godskontor hos Godsforsvalter Jespersen. Han havde altid følt sig meget knyttet til Lolland og særlig til sin Barndomsegn ved Pederstrup; det var derfor en stor Glæde for ham og hans Slægt, da han senere som Godsforsvalter rykkede ind i sit gamle Barndomshjem.

Han og hans udmærkede og elskværdige Hustru Inge-

borg, f. Mathiesen, fortsatte paa den smukkeste Maade Traditionerne fra de gamle Hjem i den Lützenske Slægt ved deres store og hjertelige Gæstfrihed.

Hans djærve og usnobbede Væsen vandt ham mange Venner, og han havde altid en hjælpende Haand rede for de smaa i Samfundet. Hans udprægede Nationalfølelse gav sig ikke mindst til Kende paa hans Fødselsdag, den 25. Juli, Isteddagen, hvor han Aar efter Aar samlede en stor Skare Venner til festligt Samvær, hvor de nationale Sange lød, og Honnør for Flaget ikke blev glemt.

Han blev den sidste af den Lützenske Slægt, som fik sit Arbejde ved Godsadministrationen, og det faldt — om man saa maa sige — i hans Lod at følge den gamle Tid til Graven, idet Lensafløsningen nu for stedse har overflødiggjort den gamle Type paa Godsforvaltere“.

Red.

Stamtavle for Slægten Lützen (Uddrag).

Moritz Lützen, Saxkøbing, † $\frac{0}{5}$ 1756, Organist ved Maribo Kirke.

Morten Lützen, Kandestøber og Organist i Rødby, g. m. *Bolette Kølle*, † 1783, 61 Aar gl.

Niels Lützen, Købmand i Rødby, f. 1767, † $\frac{11}{5}$ 1821, g. m. *Palline Saaby*, f. 1776, † 1846.

Johan Martin Lützen,
Godsforvalter paa Christians-
sæde, f. $\frac{19}{5}$ 1795, † $\frac{26}{7}$ 1866,
g. m. *Jacobine Nielsen* 1796—
1848.

Hans Erhard Saaby Lützen,
Godsfuldmægtig paa Peder-
strup, Gaardejer i Bønned,
f. $\frac{19}{1}$ 1801, † $\frac{16}{12}$ 1870, g. m.
Frederikke Møller 1802—1890.

Palle Christian Lützen,
Overinspektør paa Pederstrup,
f. $\frac{7}{12}$ 1811, † $\frac{3}{8}$ 1879, g. m.
Louise Augusta Besser,
† $\frac{10}{5}$ 1896.

Henrik Lützen,
Godsfuldmægtig paa Christi-
anssæde, f. 1816, † 1845.

¹⁾ *Thora*, f. $\frac{3}{11}$ 1828, g. m.
Fuldmægtig *C. F. Rievers*,
† 1890.

²⁾ *Palline*, f. $\frac{9}{2}$ 1830, g. m.
Godsforvalter *Søren Peter*
Ottosen, Christianssæde
(1822—99).

³⁾ *Alfrida*, f. $\frac{9}{6}$ 1836, g. m.
Lærer *Emil Bøgh*, Rødby.

Frantz Lützen, Godsforvalter
paa Pederstrup, senere paa
Christianssæde, f. $\frac{23}{3}$ 1830,
† $\frac{2}{3}$ 1903, g. m. *Oline Ege-
bæk*, f. 1835, † $\frac{16}{12}$ 1910.

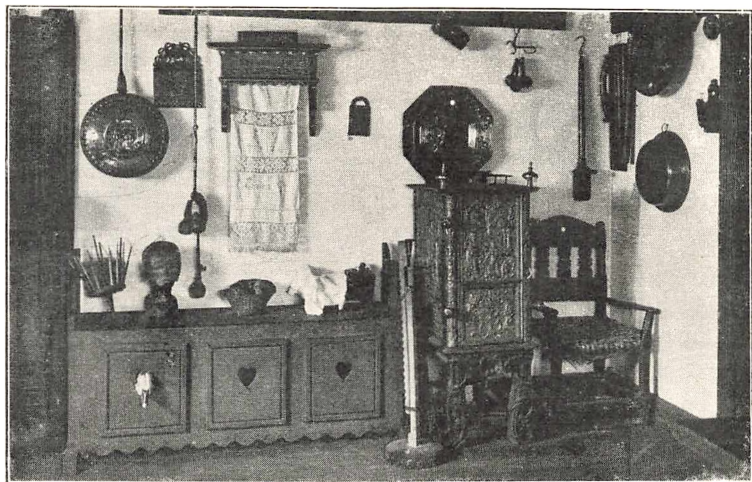
¹⁾ *Anna*, f. $\frac{9}{7}$ 1846,
† $\frac{3}{2}$ 1933, g. m. *Carl*
Drewes, f. 1837, †
1911.
Slægtsbogens
Forfatter.

²⁾ *Louis Palle*, Gods-
fuldmægtig paa Pe-
derstrup, Godsforval-
ter paa Holsteinborg,
f. 1852.

³⁾ *Charlotte*, f. 1854,
g. m. *Sophus Blume*.
Godsforvalter paa
Pederstrup, † 1885.

Julius, f. 1864, † af *Frederikke*, f. 1873,
Difteritis $5\frac{1}{2}$ Aar gl. † 1889.

Niels Blume, Gods-
forvalter paa Peder-
strup og Christians-
stianssæde, f. 1880,
† 1944.

Lollandsk Bondestue med Gaasebænk og Bilæggerovn.

Et Bidrag til Belysning af Bondeinventariet paa Lolland i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede.

Af Poul Halkjær Kristensen.

Hvorledes var en Bondestue indrettet, og hvilke Møbler, Husgeraad og andet Løsøre vilde man finde i en Bondegaard i ældre Tid? Disse og lignende Spørgsmaal bliver man ofte stillet over for, navnlig naar man som Museumsmand har til Opgave i et af vore Museer at medvirke ved Opstillingen af en for en bestemt Egn typisk Bondestue. At Svaret ikke bliver det samme paa Bornholm og i Vendsyssel, vil ikke forbavse nogen, heller ikke vil man undres over, at der er afgørende Forskel paa et vestjysk og et fynsk Bondeinteriør. Derimod vil det sikkert for mange synes noget mere mærkeligt, om der er eller har været større Afvigelser i Møbleringen af to lollandske Bondestuer. Selvfølgelig har end ikke to

Nabogaarde været nøjagtig ens, hvad Indbo og meget andet angaar, men det er ikke disse Afvigelser, der her tænkes paa; de kan skyldes rent personlige eller økonomiske Forhold. Den Slags vil forekomme overalt og siger intet om Egnsejendommeligheder eller Kulturskel, lige saa lidt som en vis Lighed i Interiør, Møbler, Redskaber o. lign. i to tilfældige Gaarde i hver sin Egn af Landet kan sige os noget om en indbyrdes eller fælles Kulturpaavirkning i de to Egne. Man maa have fat i noget alment gældende for større Omraader for at kunne drage den Slags Sammenligninger og faa et nogenlunde rigtigt Billede af de virkelige Forhold frem. Men finder man f. Eks. i en bestemt Egn, at visse Møbler, Redskaber o. lign. forekommer almindeligt, medens de i et tilgrænsende Omraade kun meget sjældent kan opdrives eller endog helt mangler, saa staar man sikkert her over for en Egnsejendommelighed eller et Kulturskel, som man i høj Grad maa være opmærksom paa. Deraf kan der muligvis unddrages noget om vedkommende Egnes Forbindelser med forskellige Dele af Omverdenen, hvad enten de nu er sket gennem Handel, Indvandring eller paa anden Maade. Naturforhold eller andet kan have hindret eller vanskeliggjort et Samkvem mellem de to Naboomraader og derved skabt et Kulturskel imellem dem. Selv om det oprindeligt adskillende forlængst er overvundet, kan man ofte i vore Dage svagt spore enkelte af disse Kulturskel fra ældre Tider, fordi de gennem Traditionens Magt over Folk er blevet mere eller mindre fastholdt helt op til den nyeste Tid¹⁾.

Ved Dansk Folkemuseums Bondegaardsundersøgelser paa Bornholm og Sjælland i Sommeren 1944 fik man i høj Grad et Indtryk af, at saadanne Egnsforskelle fandtes inden for de enkelte Landsdele²⁾. I de sidste 100 Aar er der imidlertid — takket være Trafikmidlernes og Pengeøkonomiens Udvikling — sket en afgørende Ændring i de forskellige Egnes kulturelle Paavirkning. Omflytninger inden for Befolkningen har været stadig stigende, ensartede Fabriksvarer har fra Byerne bredt sig over

hele Landet og har i stigende Grad fortrængt de ældre egnsprægede Møbler og Redskaber. Derved er de gamle Kulturskel ofte blevet saa stærkt udviskede, at det i Nutiden kan være meget vanskeligt at konstatere dem ved en Undersøgelse i Marken. Hertil kommer ogsaa, at de gamle Ting ikke mere findes i større Mængder, saa Sammenligningsmaterialet bliver for lille til, at man alene paa det Grundlag med tilstrækkelig Sikkerhed kan trække Grænserne op for de enkelte Omraader. Undersøgelserne i Marken maa derfor suppleres med Studier af andre Kilder, som ikke er berørt af de sidste 100—150 Aars Udvikling. Et saadant velegnet Kildemateriale har man i de Skifteprotokoller, der i stort Antal findes blandt Arkivalier, som fra de fleste Godser er blevet afleveret til Landsarkiverne. Til Undersøgelsen maa man fortrinsvis vælge Skifter fra Tiden før 1800, d. v. s. før Stavnsbaandsløsningen, Udskiftningen og Udflytningen begynder at paavirke Befolkningens Bosættelse og Levevis.

Skifteprotokollerne indeholder en ret detaljeret Registrering og Vurdering af de enkelte Dødsboers Effekter. Her nævnes Stykke for Stykke, hvad der har været i Gaardens enkelte Rum baade ude og inde. Alt synes at være taget med, stort og smaat, og man har derfor i Skifteprotokollernes Indhold et udmærket Materiale til Belysning af de forskellige Egnes Gaardinventar og de kulturelle Forhold, som direkte eller indirekte kan udledes heraf. Det maa indrømmes, at Materialet kan være behæftet med visse Mangler, som man maa tage Hensyn til ved Benyttelsen³). Saaledes maa de Skifter, der stammer fra Gaardforsidderses og andres stærkt forringede Boer, selvfølgelig undgaas, ligesom man maa se bort fra de Tilfælde, hvor en Del af Boets Effekter kun er nævnt summarisk. Mere almindelig synes der at være en Tendens til at faa Boets Aktiver sat saa lavt som muligt, medens Passiverne derimod sættes højt. Baade Godsejeren og den nye Fæster, der i de fleste Tilfælde var en af Arvingerne i Boet, kunde være interesserede i en saadan Vurderingsmaade, fordi man derigennem til en

vis Grad hindrede, at alt for store Værdier ved Arv blev draget bort fra Gaarden. Denne Tendens har dog sikkert gjort sig mere gældende ved Vurderingen af de enkelte Ting end ved Udeladelse af Genstande. I en Del Tilfælde har Arvingerne vel nok stukket enkelte Ting til Side før Skifteforretningens Afholdelse, men det har næppe fundet Sted i større Stil, og i al Fald ikke af almindeligt Bohave, Husgeraad og andre Redskaber.

Da Dansk Folkemuseum havde Planer om at udvide Bondegaardundersøgelsen til ogsaa at omfatte Lolland og Falster, og jeg samtidig stod overfor i den nærmeste Fremtid at skulle foretage en Omordning af Lolland-Falsters Stiftsmuseums Bondesamlinger, vilde det for begge Arbejders Tilrettelæggelse være af Betydning at faa et Overblik over, hvilke Ting der hørte med til et typisk lollandsk Bondeinteriør i ældre Tid. Til dette Formaal foreslog jeg en Undersøgelse af et Par lollandske Skifteprotokoller fra Tiden omkring 1700, idet jeg ønskede at gaa saa langt tilbage i Tid som muligt, bl. a. for derved muligvis at finde noget Stof til Belysning af Spørgsmaalet angaaende Bordets Anbringelse i Stuen. Det er velkendt, at man paa Lolland særlig længe har bevaret den middelalderlige Skik at anbringe Bordet langs Stuens ene Endevæg; men i hvor stor Udstrækning har det været brugt efter 1700, og har det været almindeligt over hele Lolland eller kun i bestemte Egne? Ligeledes var det af Betydning at se, hvor righoldigt Inventariet gennemsnitlig var i de forskellige Egne. En tilsvarende Undersøgelse for Tiden omkring 1750 eller 1800 vilde klarlægge en eventuel Udvikling paa Inventariets Omraade. Endnu har min Tid ikke tilladt andet end en mindre Prøveundersøgelse i et Par Omraader i Tidsrummet omkring 1700. Det er klart, at man paa disse Spørgsmaal ikke ud fra et enkelt Skifte kan give noget alment gældende Svar for en hel Egn, end ikke for en enkel Landsby; hertil kræves Gennemsnittet af et ret stort Antal Skifter. De 2 Gange 20 Skifter, som jeg har gennemgaaet og i efterfølgende Liste giver Optællings-

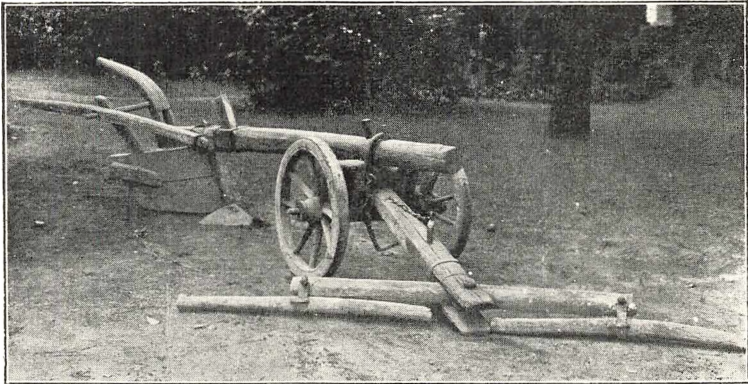
resultatet af, er saaledes ikke et tilstrækkeligt stort Antal til at give et fuldstændigt Billede af Forholdene i de to Omraader. De kan kun give en Antydning af, hvorvidt det gennem en Undersøgelse af denne Art er muligt at løse de nævnte Problemer.

Geografisk omfatter Undersøgelsen: 1. Det nordlige Grænseomraade mellem Musse og Fuglse Herreder, hvor Herregaarden Aarsmarke (det nuværende Knuthenborg) er beliggende. 2. Det nordøstlige af Nørre Herred og en Del af Grænseomraadet mellem Nørre og Sønder Herreder, i hvilket Omraade Herregaarden Juellinge ligger. I Aarsmarke-Omraadet er Skifterne fra følgende Sogne (og Byer): Hunseby (Hunseby 2, Anderstrup 1), Hillested (Hillested 3, Raae 3, Haared 3) og Østofte (Rersnæs 4, Østofte 1, Nørreballe 1, Paarup 1, Bandholm 1). Fra Juellinge-Omraadet: Utterslev (Kastager 2), Horslunde (Nøbbølle 2, Nøbbet 1, Tved 1), Birket (Torrig 4, Birket 1, Hejringe 2), Halsted (Halsted 1, Hellinge 3, Højfjælde 1), Avnede (Ullerslev 1) og Arninge (Embs 1).

For hvert af de to Godsomraader er der gennemgaaet en Skifteprotokol, der for Aarsmarke omfatter Tiden 1696—1705, for Juellinge 1719—1728. Af hver Protokol er udvalgt 20 Skifter af Mellestørrelse fra almindelige Fæstegaarde. 16 af Skifterne (7 fra Aarsmarke og 9 fra Juellinge) stammer fra Sommerhalvaaret, men i øvrigt fordeler Skifterne sig jævnt over hele Aaret. Jeg har undladt at medtage de helt smaa Gaardmandsskifter, da man nemlig maa regne med, at et forholdsvis stort Antal af disse kan stamme fra mere eller mindre afklædte Gaarde. Ligeledes er de faatallige meget store Gaardmandsskifter forbigaaet, fordi de ligger langt over det almindelige, og der heri forekommer Ting, som man ellers aldrig træffer i Bondeskifterne. I Juellinge-Omraadet fandtes for øvrigt ogsaa en Skovrider og en Tingskriver som Fæstere og Beboere af et Par af disse større Gaarde. Materialet skulde saaledes kunne give et ret troværdigt Billede af, hvor righoldigt Inventariet gennemsnitlig var paa en almindelig Fæstegaard i de to Omraader. Tids-

forskellen paa de to Skifteprotokoller er ogsaa saa ringe, at der næppe af den Grund kan være noget afgørende forkert i at sammenligne Materialet fra de to Omraader, for derigennem at paavise eventuelle Egnsforskelle.

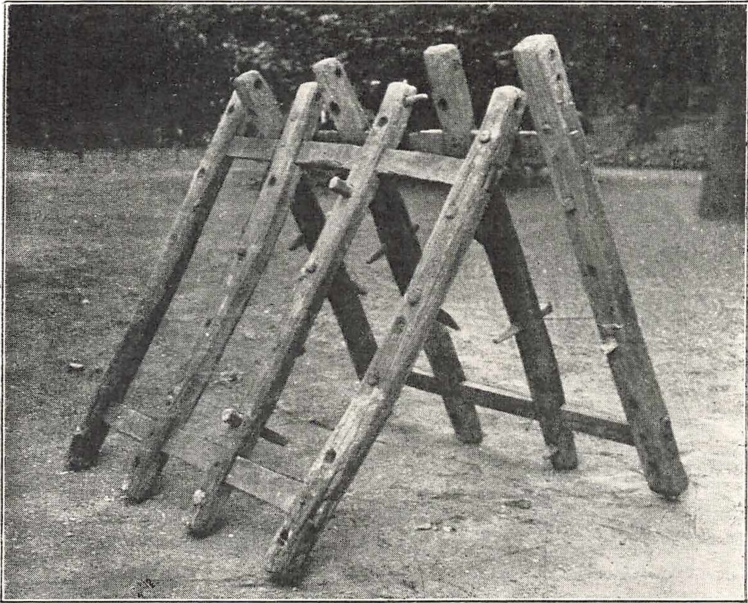
I den efterfølgende Liste har jeg noget summarisk medtaget Besætningen, for derigennem at give et Indtryk af Gaardenes gennemsnitlige Størrelse. Opgivelserne angaaende Udsæden har jeg maattet udelade, da de ikke

Hjulplov.

findes anført i alle Skifterne; det samme gælder Kornbeholdningerne. Af Tekstiler har jeg kun medtaget Bænke- og Stolehynder, da de øvrige (Gangklæder, Sengetøj m. m.) i en stor Del af Skifterne kun findes opført summarisk. Ellers er alt taget med, og Listens to Talkolonner giver det samlede Antal Genstande i de 20 Skifter for hvert Omraade. Genstandenes Plads veksler en hel Del i de forskellige Skifter, saaledes kan f. Eks. visse Ting, som i det ene Skifte findes i Køkkenet, i det næste være nævnt under Bryggers eller Ølkammer. Jeg har derfor i Listen maattet give Afkald paa at give en nøjagtig Bestemmelse af, hvilket Inventar de enkelte Rum har haft, og nøjes med en grovere Gruppeinddeling med Angivelse af de Rum, hvori Genstandene oftest findes anført.

Besætning:	Aarsmarke	Juellinge
Heste	140	178
Føl og Plage.....	19	8
Hornkvæg*)	126**)	181
*) Ungkvæg indbefattet. **) Heraf 65 Køer.		
Faar og Lam	209*)	187**)
*) Heraf 1 Væder. **) Heraf 3 Vædre.		

Ledharve med Træbulle og Trætænder.

Svin, Søer og Grise.....	226*)	189*)
*) Heraf 12 Søer.		
Gæs med Grøde og Gaser.....	62	111*)
*) Heraf 34 i eet Skifte.		
Bistader	7	4

Redskaber i Gaarden:

Vogne*)	42	54
*) Heribl. Høstvogne, Læt- og Ferritzsvogne og Vogne med Stik- og Kurvehauger.		
Pløve med Tilbehør	25	28
Harver (uden nærmere Betegnelse*).....	0	14
*) Det er sikkert Træharver.		

	Aarsmarke	Juellinge
Træharver	27	6*)
*) Deraf 3 med Jernbul.		
Jernharver	5*)	6
*) Deraf 2 med Træbul.		
Harrekælke	1	0
Tromler	6	7
Slæder*)	6	7
*) Heribl. Ferritzslæder og Knopslæder.		
Hjulbør	2	4
Stiger	9	1
Svinetrug	0	6
Slibesten	7	11
Tjæretønder, -bøtter og -fjerdinger.....	0	3

Redskaber i Udhus og paa Loft:

Skærekister	18	22
Jerntyve	25	22
Jernforke	0	8
Jernspader	1	4
Jernskovle	2	0
Mejejern med Redskab.....	31	26
Græsleer	26	20*)
*) Heraf 3 nævnt som „Leer“.		
Ærteleer	5	30
Skæpper	0	2
Saakurve	2	1
Bærekurve	0	1
Høkroge	2	0
Bagreb	0	10
Forreb	0	2
Haartøjr	4	0
Klokkebøjler	3	0
Brager	2	3
Hegler	4*)	0
*) heraf 1 Hampehegle.		
Hørrevler	1	0
Sække	26*)	28*)
*) heraf 1 Pøes.		
Bidsler	2	0
Ridetøj (Sæt)	1	0
Hestebrænder (Brændejern!).....	0	1

Redskaber i Huggehuset:

Tjørneøkser	32	30
Tælleøkser	13	7
Staverøkser	9	1

	Aarsmarke	Juellinge
Bombøkser (el. Bompøkser)*)	0	7
*) vistnok lig Staverøkser.		
Syldøkser	2	0
Buløkser	19	21
Bindøkser	0	1
Huggeøkser	0	2
Skarøkser	1	0
Tængsler	5	4
Haandøkser	0	4
Buesave	7	3
Skiørtesave	0	1
Save (u. nærmere Betegn.).....	0	6
Lettenavere	14	14
Settenavere	2	9
Lange (el. store) Navere*).....	13	3
*) vistnok lig Settenavere.		
Egenavere	0	1
Træskonavere	3	0
Navere (u. nærm. Betegn.).....	0	5
Spigerbor	9	5
Vimler	0	1
Baandknive	9	10
Huggejern	6	7
Huggestokke	0	9
Huggestole	0	1
Skærelad	0	11
Jernvægger	17	16
Jernnødder	2	5
Lerhakker	0	1
Husgeraad i Køkken, Bryggers, Ølkammer m. v.:		
Kærner	16	17
Flødespande	10	12
Malkekander	11	21
Mælkebøtter	0	44
Stripper	1	5
Siebøtter	82	88
Sier	0	4
Mælkehækker	0	2
Mælketrapper	0	1
Smørspande	0	6*)
*) heraf 1 Smørbøtte.		
Smørtruge	1	1
Kværne (m. Hus, Sejl m. m.).....	18	21
Dejgtrug	20*)	20**)
*) 4 med Stol. **) 3 med Stol.		

	Aarsmarke	Juellinge
Melkar	3*)	1**)
*) 1 med Maatte. **) Melbing.		
Vinfade (brugt til Mel).....	2	2
Melsolde	5	3
Haarsolde	4	10
Kornsolde	5	22
Ærtcsolde	3	2
Grynsolde	4	1

Suleolde og Kværn.

Grynkurve	2	1*)
*) Grynkube.		
Grynbøtter	2	0
Gryntønder	2	5
Drøftetrug	6	8
Standertønder	24	42*)
*) Heraf 14 i eet Skifte.		
Standerhalvtønder	6	0
Standerfjerding	6	1*)
*) Kornfjerding.		
Tønder (uden nærmere Betegnelse).....	0	4
Retterbænke (og -borde).....	3	3
Skavltræer	0	2

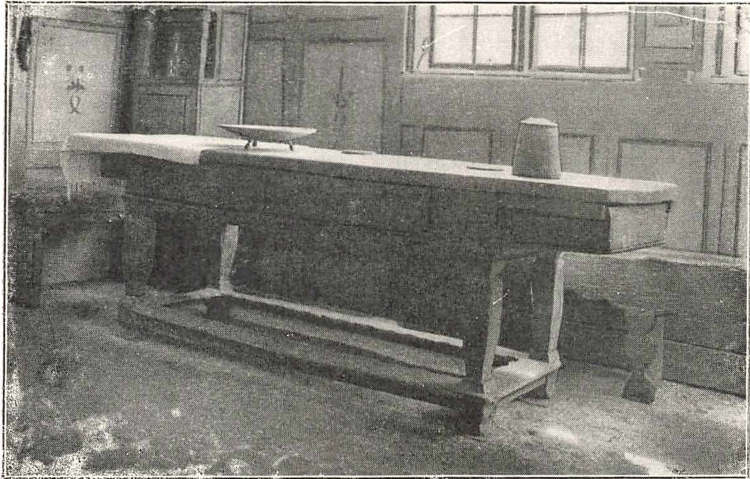
	Aarsmarke	Juellinge
Older	14*)	14**)
*) heraf 8 Flæskeolder. **) Heraf 10 Flæskeol- der, 1 Saltolde og 1 Saltkar.		
Salttønder	0	2
Sildeballer	0	1
Sildefjerdinger	6	15
Brændevinskedler med Hat og Piber.....	3	5*)
*) Brændevinspander med Hat og Piber.		
Bremmertønder	4	5
Bryggekedler	8	5
Bryggetønder	8*)	5
*) Heraf 1 Halvbryggetønde. 5 af Fyr, 2 af Eg.		
Bryggekar	3	2
Rostolder	4	4*)
*) Rostetrug.		
Rostbaljer	1	1*)
*) Rostetrug.		
Kar (uden nærmere Betegnelse)	10*)	34**)
*) 6 af Eg. 4 af Fyr. **) Heraf 25 af Eg, 1 af Fyr.		
Karstole	2	5
Selletræer	0	1
Skamler	0	4*)
*) Heraf 1 Bænk.		
Ølkar	8	3
Ølfade	4*)	0
*) Heraf eet paa 2 Td. og eet paa 3 Td.		
Øltønder	52*)	63*)
*) Heraf Ølhalvtønder: 17 og 20.		
Ølfjerdinger	4	22*)
*) Heraf 7 i eet Skifte.		
Ankere	3	6
Ottinger og Halvottinger	4*)	0
*) Heraf 3 Halvottinger.		
Øltragte	4	9
Spøl-, Bye- og Masketønder	0	4*)
*) Heraf 1 Maskekar.		
Baljer	2	10*)
*) Heraf 1 Vadskebalje.		
Ørebaljer	9	7
Vandspande	6*)	8**)
*) Heraf 4 Saae el. Vandsaae. **) 1 Øresaae.		
Tvette- eller Toebænke (og -borde).....	2	10
Mostpersere	3	0
Mostolder	2	0

	Aarsmarke	Juellinge
Lejler	9*)	23**)
*) Heraf 1 Ølflaske. **) Heraf 1 Bimpel.		
Tejner (og Madkurve)	5	8
Brødhække	2	3
Brødkurve	1	0
Kaalkurve	2	4
Hakkebrætter	0	1
Kobberkedler	15	22
Messingkedler	45	34
Halvtønde- og Fjerdingskedler.....	0	4*)
*) Heraf 1 Halvtøndekedel.		
Kobbergryder	2	3
Malmgryder	14	6
Jerngryder	10	32
Gryder (uden nærmere Betegnelse).....	0	1
Kobberpotter	0	4
Pander	8*)	19
*) 1 af Kobber, 1 af Tin og 6 af Jern.		
Bradspid	1	3
Bradbukke	0	1
Kedelskroge	13	37
Riste	10*)	13
*) Heraf 2 Trefødder.		
Ildtænger	7	19
Ildskuffer	1	0
Bækkener (Sengevarmere!)	4*)	7
*) Messing Vandbækkener.		
Vandfade	0	1
Rivejern	3*)	1
*) Af Messing.		
Mortere	2*)	1
*) Af Kobber.		
Peberkværne	0	1
Lysebænke	0	1
Lyseforme	0	1
Lygter	2	6
Lamper	2	3
Sækkebænke (og -borde)*).	4	0
*) Findes mest i Forstue eller Fremmers.		

Møbler i Køkken og Stuer:

Bilæggerovne	5	17*)
*) De fleste nævnt som Kakkellovne af Jern.		
Skabe (uden nærmere Betegnelse).....	13*)	16**)
*) 5 af Eg, 8 af Fyr. **) 4 af Eg, 8 af Fyr.		

	Aarsmarke	Juellinge
Kandeskabe	6*)	8
*) Deraf 1 af Eg og 1 af Fyr.		
Madskabe	0	3
Potteskabe	0	2
Pottefjæl	0	2
Hylde*)	0	5
*) Sikkert Mælkehylder.		
Vraaskabe	1*)	14
*) Af Eg.		

Langbord med Saltmadsfad og Ølstub, i Baggrunden et Vraaskab
(Friandsmuseet i Maribo). Lundbo fot.

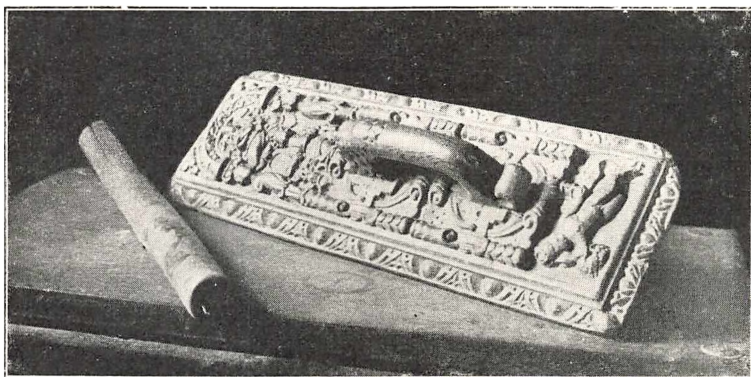
Borde med lugt Fod.....	14*)	4**)
*) Eg :6, Ask: 4, Fyr: 4. **) Eg: 2, Fyr: 2.		
Borde med aaben Fod.....	16*)	5**)
*) Eg: 3, Ask: 1, Fyr: 12. **) Eg: 4, Fyr: 1.		
Borde (uden nærmere Betegnelse).....	0	18*)
*) heraf Eg: 9, Fyr: 2.		
Skiver	0	8
Skabsborde	2	11
Slagborde	0	1
Bænke (Langbænke og Bænkefjæl).....	32*)	41
*) Heraf 2 „Stickere Bænke“.		
Bordendebænke	7	14
Slagbænke	2	3
Skamler	0	6*)
*) Heraf 1 „— bag Kakkelovn“.		

	Aarsmarke	Juellinge
Bagstole	11 *)	9 **)
*) „svarede“, 6 høje og 5 lave. **) 2 høje.		
Læderstole	3	2
Lænestole	0	2
Lave Skinnestole	9	0
Fjællestole	0	8
Træstole med Halmsæde.....	17	0
Halmstole	0	3
Fod (og Trin-)skamler (og -stole).....	0	4
Stole (uden nærmere Betegnelse).....	0	8
Natskrin	1 *)	0
*) Sikkert en Natstol.		
Bænkekister	3	2 *)
*) Heraf 1 „—bag Bordet“.		
Bænkedyner	14 *)	29 **)
*) 6 flamske og 5 uldne. **) 2 flamske, 3 af Skind, 9 farvede: tærnet, sribet, grøn, blaa.		
Hynder	43 *)	66 **)
*) 23 flamske, 8 af Skind og 1 af Fløjl. **) 10 flamske, 15 af Skind og 13 farvede: blaa, grøn, brunstribet, luet, broget.		
Stolehynder	4	8 *)
*) 1 af Skind.		
Pøes (graa)*)	1	0
*) Simpel halmstøppet Dyne eller Hynde.		
Agehynder	0	5 *)
*) 3 grønne, 1 blaa og 1 flammet.		
Helkister	36 *)	22 **)
*) Eg: 16 (heraf 2 sorte), Fyr: 2. **) Eg: 16, Fyr: 4.		
Halvkister	8 *)	13 **)
*) Eg: 6, Fyr: 2. **) Eg: 6, Fyr: 1.		
Ørker	1	4
Skrin	7 *)	19 **)
*) Jernbundne, af Eg. **) 8 jernbundne.		
Sengesteder (uden nærmere Betegnelse)	55 *)	25 **)
*) Eg: 1, Fyr: 7. **) Eg: 6, Fyr: 7.		
Standsege	0	11 *)
*) Eg: 6, Fyr: 5.		
Himmelsege med Omhæng	4	22 *)
*) Eg: 10, Fyr: 4.		
Hulsenge	3	3 *)
*) Heraf 2 med Omhæng.		
Hyttesenge	1	4
Bud (og Bod-) senge.....	0	4

	Aarsmarke	Juellinge
Sengefjæl	0	2
Kurvesenge	0	1
Børnesenge	0	1
Vugger	0	4

Mindre Bohave i Stuerne:

Spinderokke	6	29
Hasper	2	17
Garnvinder	0	9
Spindestole	0	7

Manglefjæl og Mangleholt.

Spolestole	0	18
Karter, Par	0	1
Manglefjæl	0	2*)
*) 1 med Stok.		
Messinglysestager	14	28
Malmlysestager	0	7
Tinlysestager	0	4
Lysestager med Staaltraad	0	1
Trælysestager	0	1
Fyrfade	2*)	8**)
*) 1 af Kobber og 1 af Messing. **) Messing.		
Kobberfade	1	0
Bøstefade	0	4
Tinfade	10	36
Tintallerkener	12	51
Stentallerkener	0	6
Tallerkener (u. nærm. Betegn.)	0	4
Tinsmørbrikker	0	3

	Aarsmarke	Juellinge
Tinskaale	2	0
Tinsalschener	1	7
Tinsmørfade	3	0
Stensmørkander	0	1
Tinkander	3	0
Tinflasker	3	0
Tinpotter	0	3
Træpotter	0	1
Trækander	1	0
Tudekander	0	4
Krus	1*)	2
*) med Tinlaag.		
Bægere	3*)	0
*) 2 af Sølv og 1 af Tin.		
Studsglas*)	0	1
*) d. v. s. Glas uden Stilk.		
Sølvskeer	5	0
Bordkranse	1*)	0
*) af Messing.		
Billeder (Contrafey)	5*)	0
*) i samme Skifte.		
Flinte	0	7
Kaarder	0	2

En saadan Optælling af det samlede Inventarium fra en Række Skifter giver først og fremmest Oplysning om, hvor almindelig de enkelte Genstande har været i en bestemt Tids Bondehjem. Medens man ved Undersøgelser i Marken i vore Dage kun kan faa fat paa de mere eller mindre tilfældigt bevarede Ting fra ældre Tider, kan man gennem en Række Undersøgelser af Skifteprotokollerne naa til en ganske anderledes dybtgaaende Forstaaelse af vore Bønders materielle og kulturelle Standpunkt i en svunden Tid, og jo større Antal Skifter, der drages ind i Undersøgelsen, desto større Sikkerhed har man for, at Billedet bliver rigtigt.

Det fremgaar tydeligt af Listen, at mange af de nævnte Genstande forekommer langt mere sjælden, end man uvilkaarligt vil være tilbøjelig til at mene efter det Antal, der af disse Ting er bevaret til vore Dage, hvad enten de saa staar i Museerne eller endnu findes rundt om i Hjem-

mene. Det gælder bl. a. saadanne Ting som Stripper, Smørtruge, Mortere, Mangletoj, Sengevarmere, Bilæggere og Vraaskabe. Andre Ting mangler helt i Listen, f. Eks. Gaosebænke, Ure, Væve og Strygejern. Paa den anden Side findes der ogsaa Ting, som i Listen er nævnt i stort Antal, men som det i vore Dage er meget vanskeligt at finde Eksemplarer af; man behøver blot at nævne de forskellige større Landbrugsredskaber, Tjørneøkser, Stavreøkser, Buløkser, Navere, de forskellige Slags Senge og Borde m. m. Grunden til det sidstnævnte Forhold er selvfølgelig den, at disse Ting efter at være kasseret kun i meget faa Tilfælde er blevet gemt hen og har undgaaet fuldstændig Ødelæggelse. Det modsatte gør sig sikkert gældende for Mangletojets Vedkommende. Manglebrætter er i Listen kun nævnt meget sjælden, medens de findes bevaret i et forholdsvis stort Antal. Paa Grund af deres Udsmykning, der ofte er udført med stor Dygtighed, er de af Eftertiden blevet værdsat særlig højt, og hertil kommer, at mange af dem oprindelig er Kærestegaver, og derfor vel ogsaa er blevet omfattet med en vis Pietetsfølelse. Begge Dele kan have medvirket til, at der i særlig Grad er blevet værnet om dem, og at de mere end andre Ting er blevet bevaret gennem flere Slægtled.

At Bilæggerovne er saa faatallige i Aarsmarke-Omraadet, skyldes vel nok det, at de paa det Tidspunkt har været „nymodens“ og først noget senere bliver almindelige. Herpaa tyder ogsaa deres hyppigere Forekomst i Skifterne fra Juellinge. Det samme Forhold gør sig sikkert gældende med Hensyn til Ure og Strygejern. I et Par af de store Gaardmandsskifter er der nævnt et Strygejern af Messing og et Sejerværk, men i almindelige Bondehjem har de ikke været at finde paa den Tid.

Mangelen paa Væve kan sikkert forklares ved, at det alleréde paa det Tidspunkt i disse Egne er gaaet af Brug at væve i Hjemmene. Vævningen er blevet et Haandværk, hvilket ogsaa bekræftes derigennem, at de to Protokoller indeholder en Del Skifter efter Vævere.

De tre sidste Eksempler viser tydeligt, hvorledes man

gennem Skifterne kan faa en temmelig nøjagtig Bestemmelse af, hvornaar et eller andet Møbel eller Redskab begynder at optræde i eller glider ud af de gamle Bøndergaardes Inventarium.

Men hvorfor findes Gaasebænke ikke nævnt i Skifterne? Har de ikke været brugt i disse Egne, hvor Gaasehold dog ikke er noget ukendt? Dette og lignende Spørgsmaal, som man paa Grundlag af Listen kan stille, maa indtil en mere omfattende Undersøgelse er foretaget, forblive ubesvaret.

Hvorvidt man har haft Bordet anbragt langs Stuens ene Endevæg, eller det har staaet langs Vinduesvæggen, kan der ikke ud fra Skifterne siges noget bestemt om. Visse Ting tyder imidlertid paa, at begge Opstillingsmaader har været i Brug omkring 1700 i disse Egne.

En Sammenligning af Optællingsresultatet fra de to Omraader synes paa enkelte Punkter at afsløre visse mindre Egnsejendommeligheder. Skifterne fra Juellinge er saaledes gennemgaaende mere righoldige end de fra Aarsmarke. Besætningerne er størst i Juellinge, skønt Gaardenes Hartkorn i de to Omraader gennemsnitlig er af omtrent samme Størrelse (Juellinge: 5,03, Aarsmarke: 5,13).⁴⁾ Hvad Grunden til denne Forskel er, kan man vanskeligt sige noget om ud fra Skifterne. Juellinge-Bønderne kan have haft bedre Kaar at arbejde under, været flittigere og følgelig mere velhavende end deres Standsfæller paa Aarsmarke Gods, men noget bestemt herom tør man dog ikke udlede af et saa lille Materiale, saa meget mere, som man i denne Forbindelse ikke helt kan se bort fra den Indflydelse, Tidsforskellen kan have paa Materialet. Endelig kan Forskellen ogsaa skyldes, at de udvalgte Gaardmandsskifter fra Juellinge trods alt er lidt større end de fra Aarsmarke. Denne Forklaring bliver endnu mere sandsynlig, naar man ser, at Antallet af Sengesteder er størst i Juellinge-Omraadet, og man følgelig maa formode, at der her har været flest Folk pr. Gaard. Betragtet som Helhed giver Listen saaledes

ikke noget Grundlag for en Formodning om et Kulturskel mellem de to Omraader, men der er dog enkelte Ting, i. Eks. Antallet af Vraaskabe, som tyder paa, at Omraaderne ikke helt følges ad.

I Aarsmarke findes kun nævnt 1 Vraaskab i de 20 Skifter (d. v. s. i 5 pCt. af Gaardene), medens dette Møbel er ret almindeligt i Juellinge (70 pCt. af Gaardene). En Gennemgang af alle Skifterne i de to Protokoller gav det samme Resultat. De 20 Skifter giver altsaa her et sandfærdigt Billede af de virkelige Forhold, og Forskellen er saa stor, at man ikke her kan give Protokollernes Tidsforskel Skylden, navnlig ikke hvor det drejer sig om et Møbel, der siden Renaissancens Begyndelse har været saa velkendt inden for Bondestanden i mange Egne af Landet. Der kan næppe være nogen Tvivl om, at der her er Tale om en Forskel, der maa skyldes en forskellig Kulturpaavirkning i de to Omraader. Selv om jeg er tilbøjelig til at mene, at min ovenfor givne Forklaring paa Forskellen i Bilæggerovnenes Antal er den mest sandsynlige, saa kan man vel heller ikke helt se bort fra, at en forskellig Kulturpaavirkning ogsaa i det Tilfælde kan have haft en vis Indflydelse paa Udviklingen. Hvorfra disse Paavirkninger er sket, er et Spørgsmaal, som jeg ikke her skal forsøge at klarlægge.

Med Hensyn til det sproglige kan Listen maaske ogsaa give Oplysninger om Forskelle mellem de to Omraader. F. Eks. er Bompølse i Juellinge vistnok lig Staverøkse i Aarsmarke, ligesom Settenaver og lange Naver sikkert er forskellige Navne paa samme Redskab.

Der er saaledes en Del, som tyder paa, at der imellem de to Omraader findes et af de i Indledningen nævnte Kulturskel, men det gennemgaaede Materiale er, som før nævnt, for lille til, at man ud fra det kan føre noget afgørende Bevis herfor, hertil kræves en Gennemgang af et meget større Antal Skifter. Denne Undersøgelse maa kun opfattes som et beskedent Forsøg paa at vise, hvor righoldigt Inventariet gennemsnitlig har været paa en almindelig Fæstegaard i et Par lollandske Omraader

omkring Aar 1700, idet jeg dog samtidig har villet henlede Opmærksomheden paa Skifteprotokollernes righoldige Materiale, der hidtil i alt for ringe Grad er blevet systematisk udnyttet til Belysning af vor Bondeinventars Historie.

Kilder og Henvisninger:

- Skifteprotokol for Aarsmarke Gods 1696—1705 }
 „ „ Juellinge „ 1719—1728 } begge i Landsarkivet.
- 1) Axel Steensberg: Bondegaarden. (Den danske Bonde, Bd. 1, Kbh. 1946, pag. 6).
 - 2) Axel Steensberg: Gamle danske Bønderbygninger og deres Inventar. (Nordisk Tidsskrift, 1945, pag. 369—85).
 H. Rasmussen og H. H. Engqvist: Nationalmuseets Bondegaardsundersøgelser. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark, 1945, pag. 35—47).
 - 3) Sig. Jensen: Det 18. Aarhundredes Bondeskifter og deres Kildeværdi. (Fortid og Nutid, XII, pag. 159—72).
 F. Skrubbelttrang: Nogle Kilder til ældre dansk Landbrugsstatistik. (Hist. Tidsskr. 11. R. I. pag. 245—86).
 - 4) udregnet efter Henrik Pedersen: De danske Landbrug, Kbh. 1928.

Stavrekølle (støttet til et Talgkar).

Af Bedstefaders Dag- og Regnskabsbog.

Af *Karl P. Andersen.*

Min Bedstefader, Peder Andersen, var født den 22. Maj 1834 som ældste Søn af Anders Jørgensen Børsen (Brun) og Bodil Hansdatter. Anders Børsen fæstede 1839 et Hus i Toreby paa ca. 3 Tdr. Land under Fuglsang Gods, og foruden at passe dette lille Landbrug virkede min Oldefader tillige som Landsbyhaandværker (Murer, Tømrer, Snedker og Maler). Huset var beliggende lige overfor den nuværende Genforeningsplads i Toreby, hvor to store Kastanjetræer endnu markerer Stedet. Min Bedstefader, der senere overtog Stedet, førte ogsaa Haandværkertraditionerne videre, dog kun for Snedkerfagets Vedkommende. Hans yngre Broder, Hans Jørgen Andersen, arbejdede derimod i sine helt unge Dage som Murer, indtil han efter sit Giftermaal 1862 fæstede Bryggergaarden i Toreby. Min Bedstefader har fra 1863 til sin Død 1877 ført en ret udførlig Dag- og Regnskabsbog, der ikke alene fortæller mange interessante Ting om hine Tidens Snedkerarbejde og Priserne derpaa, men ogsaa beretter om Befolkningens Sorger og Glæder: Ligfærd, Barselsgilde og Høstgilder.

	1863	Rd.	Mk.	Sk.
Sept. 29. Paa Fuglsang			5	
Okt. 4. Til Høstgilde hos Peder Olsen, Grænge ...				
6. Til Nykøbing Marked				
Malet en Klædekisie til Jens Brænders Pige Kirsten		1	4	
Malet en dito Hans Bruuns Kone Ane		1		
Okt. 1.—17. Arbejdet i Dagløn med at omgjøre og opsætte Jørgen Kaars Døre (13½ Dg).....		13	3	
21. Til Auktion i Præstegaarden				

	Rd.	Mk.	Sk.
22. At udpakke Møbler hos Professoren ¹⁾ 1/2 Dag		2	8
Til Høstgilde hos Broders			
27. At udpakke Møbler		5	
Til Høstgilde til Kristen Ammes.....			
28. Afhøvet og istandsat Kjøkkenbord hos Professoren 1/2 Dag	2	8	
Nov. 2. En Ligkiste til Jens Friis's Kone, Nagelsti..	12		
3. Indsat 16 Tagvinduesruder a 12 Sk. Skovrider Hansen	3	2	
6. En Ligkiste til Hans Vognsvends Kone.....	4		
7. Poleret en Seng for Professoren rep. samme 1/2 Dag med Paahængning af Tagsten, Kirken....	1	4	
2 Bænke til Professoren	2		8
14. Repareret og Poleret en Servande, dito.....	1	4	
En Ligkiste til Hans Vognsvend (hængt sig)....	2		
Arbejdet til Jørgen Kaares Gaard i Thoreby.			
En Hovedindgangsdør, Vindue over m. Beslag..	4		
En Bryggersdør	15		
15 Fag Vinduer med Glas og Beslag	12		
2 Stk. Kjældervinduer	100		
For at omgjøre og indsætte de indvendige Døre, tillagt Træ til Karme og Gerikter.....	4		
97 Alen Fodlister a 8 Sk.....	25		
Indsat 4 Stk. Tagvinduesruder a 12 Sk.	8		8
Arbejdet til Skovrider Hansens Stuehus.		3	
Thoreby			
En Hovedindgangsdør med Beslag.....	18		
En Hovedgangdør med udvendige glatte Døre. Beslag	10		
En Udgangsdør i vestre Gavl, Vindue over. Beslag	14		
16 1/2 Fag Vinduer med Glas og Beslag, samt paasat Solbænke a 7 Rd, 2 Mk.....	121		
Indsat 16 Stk. Tagvinduesruder a 12 Sk.....	2		
Ialt ...	165	Rgd.	

Det indvendige Arbejde til Skovriderboligen gik tabt for mig paa Grund af Krigen; thi den 28. November rejste jeg som indkaldt i Tjenesten. Efter at have gennemgaaet hele Vinterfelttogets Besværligheder, blev jeg taget til Fange den 17. Marts 1864 i Dybbøl By i en stor Forpostfægtning, hensad som Krigsfange i en Fæstning, Neisse i øvre Schlesien i Prøjsen, til 21. August samme Aar. ankom til det kjære Hjem 26. August sund og rask og skal nu saa smaat til at varetage Professionen igen og da takke Gud, at man slap derfra med hele Lemmer²⁾

	Rd.	Mk.	Sk.
Første Arbejde efter min Hjemkomst var et Tagvindue til os selv.			
En lang Stige til Thoreby Kirke	2		
Repareret og poleret et Bord til Peder Hjuulmand Suhr i Thoreby.....	2		
Istandsæt og malet et Gravkors til Kristen Madsens Datter i Flintinge.....	1	2	
Et dito til Niels Friis's Datter, Nagelsti.....	1		
En lille Æske til Kludesamler Klaus i Grænge..			4
Okt. 3. Til Udstillingen i Nysted			
4. Til Saxkjøbings Marked			
5.—6. Arbejdet paa Kirken	1	4	
7. Til Nykøbings Marked			
8. 1/2 Dag paa Kirken. Til Høstgilde hos Hans Buxbom i Grænge		2	8
10. Paa Kirken		5	
11. En Fattigligkiste til Ole Eriks Kone, Rykkerup	3		
12. En dito til Vognmandens Pige, Fattighuset..	2	3	
En lille Ligkiste til Jeppe Holses Barn, Krungerup	2		
13.—15. I Krungerup hos Jeppe Holse at male..			
18. Til Høstgilde Peder Olsen, Grænge			
19.—20. Hos Jeppe Holse.....			
21. Til Bryllup i Freilev, Moders Søsterdatter..			
22.—24. Hos Jeppe Holse			
84 Kv-Alen Loft malet a 10 Sk.....	8	4	8
7 Fag Vinduer ud- og indvendig a 3 Mark.....	3	3	
3 Fag blot udvendig a 1 Mark.....			3
Før at tapetsere en Stue.....	1	3	
26. Arbejdet paa Kirken		5	
Forfærdiget 2 Stk. Kjældervinduer, Skovrider Hansen	3	4	
30. Til Barselgilde, Jeppe Holse, Krungerup			
Repareret og poleret et Bord til samme.....	1	4	
Nov. 2. Til Nysted Marked.....			
En Ligkiste til Hans Møllers Barn i Thoreby....	2	4	
Et Gravkors til gamle Niels Suhr, Flintinge....	2	3	
Malet et Klædeskab til Hendrik Rasmus.....	1	3	
8. Indsat 10 Stk. Vinduesruder a 10 Sk. Skovrider Hansen			3
10.—11. Arbejdet paa Kirken	1	4	
En lille Ligkiste til Rasmus Kurvemagers Barn	1		
En Skilderiramme til Christen Ringsing, Nagelsti	1	2	
17. Arbejdet paa Kirken		5	
26. Til Høstgilde hos Kristen Amme, Thoreby..			
En Skrivepult til Professoren.....	8		

	Rd.	Mk.	Sk.
En lille poleret Lænestol til Skolelærer Hansen, Flintinge	2		
En Seng til Skolelærer Rasmussen, Thoreby....	6		
Dec. 3. Til Høstgilde hos Jens Brænder, Thoreby..			
En Dør til Skolelærer Rasmussen.....	2		
10. Indsat 11 Stk. Vinduesruder a 10 Sk., 4 Stk. a 2 M. Skovrider Hansen.....	2	2	15
2 Stk. Borde til Forpagter Rützau a 15 Mark..	5		
En Ligkiste til Rasmus Skovfogeds Enke, Sundby	4		
Et dobbelt Klædeskab til Peder Kanges Datter	18		

1865.

Glædeligt Nytaar.

Med dette Ønske og Haab gaar vi Aaret i Møde haabende paa at det nye Aar maa blive et ligesaa Fredens og Lykkens Aar, som det svundne var et Sorgens og Prøvelsens Aar.

	Rd.	Mk.	Sk.
Jan. 3 Bænke til Mølleren i Grænge.....	3	3	
Et Fyrretræs Bord, egetræsmalet til Skolelærer Lindhardt, Flintinge.....	3		
En Udtræksseng fra Siden til samme.....	5	3	
4 Stk. polerede Stole til samme.....	8		
28. En Ligkiste til Kristen Hildts Kone, Thoreby	10		
Forfærdiget og indsat en Dør.....	1	4	
Den 28. var jeg i Nykøbing, maatte overnatte der, da Farvandet blev fyldt med Drivis.			
Feb. 4 Stk. polerede Stole til Mølleren i Grænge....	8		
Et lille poleret Bord, Skolelærer Lindhardt, Flintinge	3		
21. En Ligkiste til Kristen Suhr, Fattighuset....	3		
22. En dito til Kathrine Suhrs, Fattighuset.....	3		
23. En dito Marqvor Slagters Kone, Flintinge....	6		
26. En dito til Mads Hilts Barn, Thoreby.....	2	3	

Har været syg fra d. 19. Februar til d. 10. Marts af en stærk Forkølelse, stedse sengeliggende, er nu rask og skal til at varetage Professionen igen.

Den 5. Marts var der Soldaterbal hos min Broder, Hans Jørgen Andersen i Thoreby, men med den Forskel, at denengang betalte de selv. Soldaten havde i denne Krig formodentlig ikke gjort sin Pligt, thi Hjemkomsten var kold fremfor forrige Krig. Det kostede 2 Rigsdaler Parret; man mødte Kl. 2, blev beværtet med koldt Kjøkken, derpaa Kaffe, dandsede til Kl. 10, hvorpaa der spistes, først Flæskeskinke, saa Flæske- og Kalvesteg med Syltetøj, 1/2 Flaske Viin pr. Par; ud paa Natten Punsch. om Morgenen atter dækket

Bord, derpaa Kaffe; havde fire Musikantere; holdt ud til Mandag Morgen Kl. 9, hele Tiden herskede den gemytligste Stemning....

	Rd.	Mk.	Sk.
Marts 11. Repareret en Stol til Madam Muus		1	8
En dito til Skolelærer Lindhardt, Flintinge.....		1	
3 Stk. dito til Mølleren i Grænge.....	1		
Gjort en Sofa højere, Skolelærer Lindhardt			
Repareret et Klædeskab til samme, ialt.....		3	
Et Klædeskab til Jens Hilt Datter Else, Thoreby	15		
Et Gravkors til Peder Kyllings Broder, Hydesby	2	3	
Et dito til Jens Anders Datters Barn, Grænge..	1		
Et dito til Rasmus Kurvemagers Kone, Thoreby..	1	2	
Et dito til Marqvor Slagters Kone, Flintinge....	1		
April. En Seng til Forpagter Rützau, Priorskov....	7		
Et Bord 1½ Al. langt til samme.....	2	3	
Et Vaskerbord til dito.....	2		
En ny Vindueskarm og omgjort Vinduerne til			
Hans Pedersen Kurvemager i Thoreby	1		
Indsat 4 Stk. Vinduesruder a 5 Sk.....		1	4
Et Bord til Karen Suhrs, Thoreby.....	1		
En Ligkiste til Fattiglem Kirsten Langs i Flin-			
tinge	3		
Malet Vinduer og Døre samt limfarvet et Værelse			
hos Professor Nielsen, Flintinge.....	4	4	
En Ligkiste til Peder Klausens Søn, Grænge....	4		
Repareret og poleret en Dragkiste til Karen			
Suhrs Thoreby	3		
En ny Vinduesramme med Glas til Hans Peder-			
sen Kurvemager, Thoreby.			

Noter.

1) Sognepræsten, Professor Nielsen, Flintinge. — 2) Om min Bedstefaders Deltagelse i Krigen 1864 se Loll. Falsters historiske Samfunds Aarvog 1938 Side 115.

Østofto Kirke.

Østofto Kirkes 600-Aars Jubilæum.

Af *L. Brøndum.*

I Traps „Danmark“ er om Østofto Kirke anført, at den „efter Sigende“ er indviet 1325. Men i Troiel: „Gamle Efterretninger fra Fuglse Herred“ (Odense 1811) læser man en Afskrift af et Pavebrev angaaende Kirken, som, oversat fra den latinske Tekst, lyder: „... medens Clemens 6. var Pave, blev den af Ærkebiskop Johannes og 11 andre Biskopper indviet og helliget til St. Peder i det Herrens Aar 1345, 4. Juli . . ., som et stort Pergaments-Pavebrev med 12 Biskoppers Navne og underhængende Beseglinger, givet og skrevet samme Aar og Dag, udviser“. En Afskrift af dette Dokument maa dengang have foreligget, og dette maa anses for at være en betydeligt bedre Kilde end Traps „efter Sigende“.

Derfor forhandlede Sognets Præst og Menighedsraad nogle Maaneder forud om Afholdelse af en Festlighed paa

600-Aars Dagen, 4. Juli i Aar, og henvendte sig om Sagen til Stiftets Biskop, Dr. theol. Plum, som viste Planen stor Velvilje. Kun var det umuligt at afholde Festen paa selve Dagen, da 4. Juli var Dagen for det aarlige Landemode; det bestemtes derfor at henlægge Jubilæumshøjtideligheden til den følgende Søndag, den 8. Juli.

Dagen før saa det ikke lovende ud, for det øsregnede, og en stor Del af Programmet var henlagt til Præstegaardens Have, som man gjorde forgæves Forsøg paa at give „den sidste Omgang“, mens Regnvandet flød i Strømme om Skuffejern og Rive. Imidlertid indtraadte den længselsfuldt ventede Vejrforandring i sidste Øjeblik: Søndag baade oprandt og forløb i straalende Sol, hvilket paa Regnvejrslugens nære Baggrund gjorde sit til at give Dagen et festligt Præg.

Den i Forhold til Sognets Størrelse ualmindeligt store Kirke var, da Præsteprocessionen Kl. 14 ankom, lige saa stuvende fuld som ved Fredsgudstjenesten efter 5. Maj, (hvilket ellers var Rekorden for mange Aar). Processionen anførtes af Biskoppen og Stiftamtmanden, efterfulgt af Stiftsprovst Olivarius og afgaaede Stiftsprovst Drejøe, Professor, Dr. theol. Skydsgaard, Provsterne Agger og Odsbjerg samt de fleste af Herredets Præster. Ungdomsforeningens, F.D.F.s og K.F.U.K-Spejdernes Faner smykkede Kirkerummet; endnu mere smykkedes det skønne Rum dog af de unge selv i to lange Rækker langs Midtergangen. — Biskoppen prædikede med Salme 90 som Tekst:

Vi samles i dette gamle Hus ikke for at dyrke Evighedsmytisk, men om Gud, som er og bliver, om det evige „Ord“, som er bag alt forgængeligt. Er Gud saa her? Ja, Huset er ikke helligt i sig selv, men kun fordi der *leves* i det, og i Dag mærker vi, hvordan der udspringer Liv af Minderne, af det, der er handlet, talt og lidt paa dette Sted.

Folkeligt bringer Sognets ældste Hus Bud fra henfarne Slægter, der her levede af det samme som vi. Kirken er bygget paa Valdemar Atterdags Tid, da Danmark rejste

sig af dyb Fornedrelse. Siden har Storhed og Afmagt skiftet; her i Kirken har Angsten givet sig Udtryk, og her har man jublet over Fred og Frihed.

Kristeligt er her Minderne om de rent personlige Oplevelser: Daab, Konfirmation, Nadver, Vielser, — og Kisterne, som herfra fulgtes til Graven. — Her mødes Fortid og Nutid, Nutiden faar først sin Værdi ved at grundlægge Fremtiden: Ved Gudstjenesten virkes og skabes.

Vi kan ikke tænke os Danmark uden Kirken, og vi beder Gud „til Verdens Ende Kirken at bevare“; men at bevare den er ogsaa vor Opgave. Det er ikke nok, den bliver hæget og pyntet, heller ikke, at I strømmer til den ved Jul, Paaske, Pinse. Kirken skal ikke være en Museumsgenstand.

I sin store Trængsel bad Israel Gud: „At tælle vore Dage lære du os, saa vi kan faa Visdom i Hjertet.“ „Tælle“ er ikke Regnestykke, men at „bruge den kostbare Tid,“ og Visdom er ikke Klogskab, men Sandheden om Verdens Fald og Guds Frelse. — Op og ned gaar Slægtens og Landets Gang; men „i evig Guddomsvælde, Gud, din Trone staar.“ — — —

Domkirkens udvidede Kor medvirkede under Domorganist Ringbergs Ledelse og ydede et smukt Bidrag til den højtidelige Gudstjeneste.

Kl. 16 fortsattes Festprogrammet paa Præstegaardshavens Plæne, ogsaa med stor Tilslutning. Efter en Prolog („Stig op af Graven, du Slægt, som døde“) kom en Procession af Børn og unge, forestillende Præst, Kordrenge, Munke, Nonner, Adel og Bønder paa Vej til Kirke 1345 (i datidige Dragter), medens en „Kirkeklokke“, op hængt i en „för tilfallet“ opført Klokkestabel, ringede sammen. Omgivet af denne Fortid holdt Stedets Præst et Foredrag om „Dengang og nu“:

Hvad mon de talte om ved Festen her i Sognet 4. Juli 1345? Nogle har maaske drøftet Fremtidsønsker: Et rigtigt Klokketaarn, foreløbig havde man kun en Klokkestabel af Træ, — eller et Vaabenhus, ogsaa det byggedes senere (det nuværende Ligkapel): men mest har de været op-

taget af det skønne Gudshus, de havde bygget. Vi skal tænke os Taarnet, Ligkapellet og „Bandholmskirken“ borte, saa har vi det, de den Dag saa for deres glade Øjne. Noget af det havde nok staaet i mange Aar: Koret og dets halvrunde „Apsis“ med de ualmindeligt smukke Friser og rundbuede Vinduer; men først nu var „Skibet“ færdigt. Helt som nu saa det ikke ud; der var ingen Hvælvinger, men et højtsiddende Bjælkeloft, og Vinduerne, som vi endnu ser Spor af, sad næsten helt oppe under Loftet og var meget mindre end nu. Rummet har været mørkt i Forhold til nu, og Alterets Kerter har draget alles Øjne. — Men saa har det sikkert ogsaa givet Samtalestof, at man dengang som nu levede i en Befrielsestid: Hvordan gik det med det, som begyndtes med Niels Ebbesens Bedrift 5 Aar før: at faa Holstenerne smidt ud af Danmark? For 2 Aar siden havde Kong Valdemar København, Søborg og Kallundborg, og i Fjor tog han Næstved; nu maa han vel snart komme til Lolland? Saadan har Snakken gaaet paa Vej fra Kirke, og maaske har der været fremmede, som Østofte kunde høre Nyt af.

Situationen lignede altsaa vor Situation nu: Man levede i en Befrielsestid, kun tog Befrielsen dengang betydeligt længere Tid: Først 1347 tog Kongen Johan den Mildes Borg paa Lolland, Ravensborg.

Videre skildrede Foredragsholderen, hvordan Rigets Stormænd, som havde indkaldt de fremmede Herrer, fordi de mente, de skulde have Fordel deraf, selv blev plaget af dem, og fortalte grelle Eksempler paa Tidens Lovløshed. Under alt dette var der et samlende Baand: Kirken. Den var eet Ærkestift, og det holdt, da alt andet gik i Stykker. 9. Maj 1345 holdtes i Helsingborg et Kirke-møde, hvor man vedtog forskellige Love til Beskyttelse af Kirkens Mænd og Huse i den lovløse Tid, men hvor det ogsaa blev klart, at Kirkens ledende Mænd forstod, at Folkets og Landets Nød var ogsaa Kirkens Nød, og at Kirken maatte bære Landets utrygge Kaar frem for Gud i Bøn. Det bestemtes nemlig, at efter hver Højmesse

skulde i alle Landets Kirker holdes en Bedetjeneste med tændte Lys og Fakler og under Salmesang, hvor der skulde bedes for Landefred og for Kirkens Udløsning af dens Trængsel. Saadan Bedetjeneste kan godt tænkes at være holdt her allerede efter Indvielsen, i alt Fald er det sikkert sket de følgende Søndage. Det er en skøn Tanke, at saadan har der været bedt om Fred, bedt for Land, Folk og Kirke i vort Gudshus lige fra først af.

Derefter blev fortalt om de forskellige Udvidelser af og Ændringer ved Kirken i Aarhundredernes Løb (herom kan bedst henvises til Haugner i „Fuglse Herreds Historie“), og om, hvordan der siden ofte havde været haardt Brug for at gentage Kirkebønnen om Landefred, ikke mindst i Aarene efter 1656, da den nuværende Kirke blev helt færdig: i Svenskekrigenes forfærdelige Aar, og om hvordan disse bange Bede-Tider hver Gang var afløst af Takke-Tider, undtagen vel i 1864; men ogsaa da kunde det være gaet værre: der var mere at takke for, end de vel dengang i deres Sorg kunde se. Og nu har vi igen for 2 Maaneder siden holdt Takkegudstjeneste for Fred og Befrielse.

Hvad enten det former sig saadan, at Kirken kommer direkte med, naar der kæmpes for Frihed og Ret i Landet, eller den ikke gør det, maa den i hvert Fald i saadanne Tider samle Landets Frihedskæmpere til Bøn og Forbøn, skabe Enhed, slaa ned paa det onde og svage i os, som kuer vort Mod, og saa give det ukuelige Mod, som kommer af en fast Tro til Naadens Gud. — Egentlig „Kirkekamp“ fik vi ikke denne Gang hos os, som de fik det visse andre Steder; derfor — og fordi selve Krigen ikke naaede os — gik Kirken hos os mere usaaret ud af disse Aar end mange andre Steder. Gud hørte vor Bøn om Landefred og skaanede os for det værste. Det maa vi ikke for snart holde op at takke for.

Sæt vort dejlige gamle Kirkehus havde ligget i Ruiner i Dag som mange skønne Kirkehuse gør det i andre Lande! Saa var der ikke blevet nogen Jubilæumsfest i Dag; men en Del af os havde vel stille gaet hen og

holdt Mindedag i Ruinerne. Saa havde vi vel ikke tænkt meget paa 1345; men vi vilde have tænkt paa alle vore egne Minder derindefra. Og mon vi saa ikke vilde have grædt lidt mellem Murbrokkerne, — og det uden at skamme os derover? Vi vilde have kærtegnet de skamferede Sten paa deres Plads i Muren. Men vigtigere end at kærtegne Stenene er det, at vor Tak bliver til Gerning og Liv, Liv med Kirkens Ord og med dens Herre, som vil gøre os til stærke, tapre og gode Mennesker med et fast Evighedshaab over al vor Strid. — —

Efter Foredraget marcherede „Fortiden“ af, og Nutiden holdt sit Indtog paa Græsplænen: Unge Piger i de forskellige danske Landsdeles Nationaldragter, medens Vers af de forskellige Landsdeles Nationalsange blev sunget. Til sidst førtes de nordiske Landes Flag frem, og Nationalsangene blev sunget. Disse Optrin, som havde kostet Spejderfører Frk. Omell og Fru Brøndum (og deres Medarbejdere) et stort Arbejde, virkede meget stærkt og smukt. Man sluttede med en smuk Kirkesang, skrevet af et anonymt Medlem af Menigheden.

Lidt senere var der i Præstegaardens Mødesal Spisning for de nævnte Indbudte sammen med Menighedsraadet, Sogneraadsformanden og alle, der har eller har haft fast Beskæftigelse ved Kirken. Der blev holdt Taler af Stiftamtmanden (for de unge), Menighedsraadsformanden, Sogneraadsformanden, Professor Skydsgaard, Sognepræsten og fl.*) Samtidig spistes der medbragt Aftensmad i Haven. Om Aftenen oplæstes af Lærerne Nielsen og Bøgager og Pastor Brøndum udvalgte Stykker af Kaj Munks „Niels Ebbesen“, og til sidst sluttedes med en kort Aftengudstjeneste i Kirken, hvor Stiftsprovst Olivarius prædikede:

Naar Højtidsdagen med Minde om og Tak for det svundne er ved at være til Ende, er det naturligt, at vi i Fortidsbelysning ser fremad mod det kommende og

*) Det bemærkes, at alle Udgifter ved Festen dækkedes rigeligt af Gaver fra Menigheden.

dvæler ved den enkeltes og Kirkens Haab om, at Stridskirken her skal blive til Sejrskirken hos Gud.

Hvordan kan saadant Haab blive til Virkelighed for os her og nu? Fra vi var Børn, har vi hørt om at „komme i Himlen“; men blev det ikke ofte som en Slags Eventyr? Eller alt for meget som en Selvfølge? For den alvorlige vil der altid være et: Mon det lykkes for mit Vedkommende?

Men hvem er det, de bibelske Syner viser os staaende ved Guds Trone? Mennesker ligesom vi; baade de, hvis Livsværk vi alle bygger paa, og de mere ukendte var Mennesker og Syndere som vi. Trods deres Fejl og Synder ser vi dem staaende for Guds Trone. Saa maa der ogsaa kunne være Haab for os!

Vejen dertil er underlig: Det var dem, som var fattige, sørgende og forfulgte, som Herren priste salige; dem, som i deres Fattigdom, Sorg og Forfølgelse virkelig spurgte efter Guds Rige, og som derfor fandt Vejen, „som Verden ikke kender“: Kristus. — Vi tænker med Tak og Ærbødighed paa dem, som er gaaet forud, især paa dem, som før søgte ind i dette Hus, dem, paa hvis Tro og Eksempel vi bygger; men mellem alle Navne lyser Navnet paa ham, som de vil lære ogsaa os at bygge paa.

Denne Afslutning paa Dagen var ikke uden „Stemning“: Det festligt oplyste skønne Kirkerum, de mange Mennesker, Tjeneren, som i sin Tid begyndte som ung Præst netop i denne Kirke, og som siden er blevet „hvid“ i Kirkens Tjeneste. Men det blev andet end Stemning: Det var Fødselsdagsbarnet selv, som havde Mund og Mæle, og som med det lyseste lyse af sit alvorlige Budskab inderligt og stille sagde til os: Tak selv for i Dag!

Lollændere i Felten 1864.

Efterfølgende Soldaterbreve fra 1864 er overladt Aarborgens Redaktion af nu afdøde Gaardejer P. Henningsen, Bursø, og de er med Undtagelse af det første — Brevet af 4. Januar 1864, skrevet i Kropp i Sydslesvig — tilsendt dennes Fader, Gaardmand Jørgen Henningsen i Errindlev.

Brevskriverne er dennes to yngre Brødre *Hans Christian Henningsen* og *Lars Henningsen*, begge fra Ringsebølle, og de tre Brødre Henningsens fælles Ungdomsven *H. Rasmussen*, der saa vidt vides var fra Pilet i Olstrup Sogn.

Sidstnævnte, der var Underkorporal ved 7. Regiments 7. Kompagni, er øjensynligt blevet indkaldt allerede i 1863, og hans første Brev maa være skrevet enten til Hans Christian Henningsen eller til Lars Henningsen, der først blev indkaldt i 1864, den første som Forstærkningsmand, den sidste som Rekrut.

Brevene supplerer forbavsende godt hverandre, og de giver et udmærket Billede af, hvad der rørte sig i den danske Soldats Sind under den ulykkelige Krig. Derimod omtaler ingen af Brevskriverne de krigerske Begivenheder. De er mere optaget af at berette om Helbred, om Forhaabninger angaaende Krigens Afslutning og om fælles Bekendte, som de har truffet.

De to Brødres Breve er unægtelig prægede af en vis Snusfornuft. Man mærker overalt Ulysten til krigerisk Daad og Længslen efter Hjemstavnens og dens stilfærdige Gerning.

Underkorporalens Breve er adskilligt mere malende. Han giver saaledes en ganske god Skildring af de be-

vægede Dage i Slutningen af 1863, da de danske Tropper trækkes tilbage over Ejderen, medens Tyskerne rykker ind i Rensborg. Det forløber altsammen uden Episoder; ja, man hører endog, at Tropperne fraterniserer med hverandre. Ogsaa de lange, anstrengende Marchture og de kedelige Vagter skildrer han; ja, han gør endogsaa et ubehjælpsomt Forsøg paa i Vers at skildre Soldatens „tørre“ Jul (bemærk det overraskende Rim i Linierne: „Jul og Nytaar og Helligtrekonger, det møder vi næsten med tørre Tunger“).

Samtlige Breve er særdeles pynteligt skrevne og derfor let læselige, selv om det hist og her kniber med Ortografien. Derimod lader alle tre Brevskrivere haant om Tegnsætning, hvorfor Brevene her for Fostaelsens Skyld er gengivet med de nødtørftigste Tegn.

I et Par af Brevene er forøvrigt med en anden Haandskrift tilføjet nogle korte Bemærkninger og en Hilsen. Saaledes benytter Hans Jørgen Hansen fra Pilet, der ogsaa er Soldat, Lejligheden til at takke for en Vennetjeneste og sende en Hilsen hjem, og i et andet Brev af 6. Marts 1864 beder H. C. Henningsen (der formodentlig paa dette Tidspunkt endnu ikke er indkaldt) sin Broder Jørgen undskyldte, at han har taget sig den Dristighed at aabne og læse Brevet.

Forøvrigt havde Jørgen Henningsen, der var den ældste af en Brødre flok paa seks, og som var Veteran fra Treaarskrigen, endnu en Broder med i Krigen, nemlig Christian Henningsen, der ogsaa havde været med i Krigen 1848—49—50. Fra ham er dog ingen Breve bevaret. De to andre Brødre, Urmager P. Henningsen, Rødby, og Rasmus Henningsen, senere Gaardejer paa Rødby Mark, var vel indkaldte som Soldater 1864, men kom ikke med i Krigen, den første paa Grund af en Benskade, den sidste fordi han først blev indkaldt, da Krigen var sluttet.

Sluttelig er at oplyse, at alle Brevskriverne kom velbeholdne hjem fra Krigen. Lars Henningsen blev dog lettere saaret under Kampene paa Als den 29. Juni, og han

og Hans Jørgen Hansen, Pilet, faldt ved denne Lejlighed i tysk Fangenskab og førtes til Gross Glogau i Schlesien, medens H. C. Henningsen, der ogsaa blev taget til Fange nævnte Dag, kom til Erfurt. De vendte først hjem hen paa Efteraaret 1864.

Om Underkorporal H. Rasmussens senere Skæbne kan

Gaardmand af Ringsebølle Henning Jørgensens 6 Sønner. Siddende fra venstre: Gaardmand Jørgen Henningsen, Errindlev, Gaardmand Christian Henningsen, Ringsebølle. Staaende fra venstre: Urmager P. Henningsen, Rødby, Sognefoged Hans Christian Henningsen, Lundegaarde, Sognefoged Lars Henningsen, Assenbølle, og Gaardmand Rasmus Henningsen, Rødby Mark.

desværre intet oplyses. Begge Brødrene Henningsen blev kendte og ansete Mænd paa deres Egn. Hans Christian Henningsen var Gaardejer i Lundegaarde 1862—1913 og mangeaarig Sognefoged i Ringsebølle Sogn. Han døde 1913 i en Alder af 75 Aar. Lars Henningsen fik en Gaard i Assenbølle og boede her 1866—1909. Han var Sognefoged i Olstrup Sogn og døde først 1927. Begge blev de ved deres 25 Aars Jubilæum som Sognefoged udnævnt til Dannebrogsmænd.

Adskillige nulevende paa Sydlolland har kendt de to

Brødre og vil formentlig derfor med Interesse læse om deres Deltagelse i Krigen 1864.

I.

Breve fra Underkorporal H. Rasmussen.

Kropp, den 4-de Januar 1864.

Høitelskende Ungdoms Ven!

Da Tiden i Dag falder mig lang og kjedelig, saa falder mine Tanker netop paa Hjemmet, og derfor tager jeg mig den Frihed at tilskrive dig nogle Linier for deri at fortælle dig lidt om Soldaterstanden. Først vil jeg fortælle dig det, som er det vigtigste af alt nemlig, at jeg Gud være lovet er ved en god Hilsen og har det, efter hvad Omstændighederne byder, saadan temmelig godt, og det ønsker jeg at spørge fra dig igjen. Dernæst vil jeg nu fortælle dig lidt om vores Stilling. Du har vel nok af mine Breve, som jeg har skrevet der til Byen, erfaret om min Reise fra Sønderborg og til Neumünster, og derfor vil jeg nu ikke skrive noget derom, men begynde ved Neumünster, der ankom vi den 10-de December og blev indkvarteret hos Borgerne, og der havde vi det forresten temmeligt godt; vi havde lidt Exercits, men dog ikke saa meget. Vi forblev der i Byen og holdt Jul, men ikke som jeg var vant til paa Lolland. Jule Aften var jeg paa Vagt og forblev paa Vagten til Julemorgen, derefter havde jeg Frihed til 3-die Juledag, da havde jeg Visitering, og den 28-de December lød den Ordre, at vi skulde forlade Byen og trække os tilbage. Vi stillede da til Afmarsch om Morgen Kl. 6, men 5-te og 7-de Kompagni fik saa Ordre til at blive tilbage i Byen, til Tydskerne kom; vi maatte da ud paa Forpost for at iagttage, naar de kom. Vi stod da paa Forpost til Kl. 9, blev da afløst af Dragonerne, men vi saa dog dem først. De var forresten meget smukke Karle, men kun ganske smaa, men de var særdeles flinke, de tog os i Haanden og hilste os glædeligt Nytaar, og de kyssede saa galt nogle af vores Soldater. Derefter forlod vi Byen og marscherede da til en Landsby ved Navn Knuts 2¹/₂ Miil, der maatte vi paa Feltvagt om Natten, og saa stillede vi til Afmarsch næste Morgen Kl. 6 og marscherede saa fra Knuts til Rensborg 6¹/₂ Miil. Det var den 29-de December, den Dag er den strengeste Dag, jeg har oplevet, thi marschere 6¹/₂ Miil med fuld Bepagning, det kan du tro er ikke saa let, kan

du tro. Vi marscherede fra om Morgenen Kl. 6 til om Aftenen Kl. 5 $\frac{1}{2}$. Da naaede vi til Rensborg og blev saa der indqvarteret om Natten, men stillede igjen næste Morgen Kl. 9 til Afmarsch, der havde jeg den Fornøjelse at tale med Jørgen Hansen, som forhen har tjent hos Gaardmand Hans Knudsen i Errindlev, han staar ved 5-te Regiment, og de laa just der i Rensborg i de Dage. Vi forlod da Rensborg den 30-de om Formiddagen Kl. 9 og marscherede da til en Landsby ved Navn Alt-Bennebek 3 Mil, blev der atter indqvarteret og forblev der til den 1-ste Januar, da maatte vi atter paa Marschen igjen. Vi stillede da Kl. 10 og marscherede da fra Alt-Bennebek til denne By, hvor vi nu ligger indqvarteret, og den hedder Kropp. Vi har nu 1 $\frac{1}{2}$ Miil til Slesvig, og vi maa ligge i det bare Haln, det er dygtig koldt i denne strenge Vinter, men man skal dog alligevel være tilfreds og ikke tabe Modet for det, thi som Soldat bør man altid være ved et frit Mod, hvad enten det gaar saa eller saa, thi ellers kan det ikke hjælpe, især i disse Tider man lever i i disse Stunder. Hvad Krigen ellers angaar, kan jeg ikke tilmelde dig noget om med Bestemthed, thi her tales saa meget, saa man jo ikke kan tro hverken det halve eller det hele, men dog saa tror jeg nok, det vil ikke vare saa længe, før vi faar et Bor i vores Bøsse, og jeg vilde saamænd ogsaa ønske, at det snart vilde give sig til en af Delene enten til Krig eller til Fred, thi dette hersens er jeg skam ked af. Da jeg er paa Vagt og Tiden er mig lang, har jeg for at forslaa Tiden forfattet følgende lille Digt

Paa Vagten vi sidder saa tørre her,
og Nytaars-Aften det dog er.
Vi lider af Kulde og Rimfrost især,
Vi gnider og nusser, naar vi skal i Gevær.

Jul og Nytaar og Helligtrekonger,
Det møder vi næsten med tørre Tunger.
Vi Puncss og Viin slet ikke har,
Men lidt af Kamissen vi kalder rar.

Jeg maa nu for dennegang afbryde min Skrivelse til dig paa Grund af Pladsen her paa Papiret, som du jo nok kan se er Aarsagen, thi ellers paa Tiden har jeg ikke saa knapt, thi nu er først Klokken 9, og jeg skal blive paa Vagten til i Morgen Middag Kl. 12, men nu vil jeg bede dig hilse alle de unge Karle og Piger i Errindlev fra mig,

og til Slutning vil jeg ønske dig og eder alle et glædeligt Nytaar, og tillige beder jeg dig at hilse din Broder Jørgen og hans Kone, og tilsidst vil jeg bede dig at skrive mig til igjen snarest muligt.

Lev vel det ønskes af mig din stedse forbundne Ungdomsven.

Venskabeligst

H. Rasmussen

for Tiden Vagtkommandeur.

Min Adresse

Til Underkorporal H. Rasmussen

7-de Regiment 7-de Kompagni No. 20 pr. Slesvig.

Brangstrup den 8-de Juli 1864.

Gode Ven!

Da Tiden i Dag tillader mig det, saa tager jeg derfor til Pennen for at indfritte mit Løfte, som jeg gav dig, da jeg var hjemme, nemlig at tilskrive dig nogle Linier, og deri vil jeg nu først bringe dig min Tak for den Godhed og Velvilje, som du beviste imod mig under min Permission, og som du altid haver bevist mig, og hvorfor jeg siger endnu engang Tak. Dernæst kan jeg da Gud være lovet tilmelde dig, at jeg er rask og ved et frit Mod og har det efter hvad Forholdene tillade det saadan temmelig godt, og det samme skulde stedse være mit højeste Ønske at spørge fra dig og Familie. Jeg vil nu i Korthed fortælle dig lidt om min Rejse herind. Som du vel nok allerede har spurgt, kom vi ikke mere til Jylland, men tog fra Kjøbenhavn til Korsør og videre derfra til Nyborg, hvor vi samledes med Regimentet en Søndag Eftermiddag Kl. 2 den 26-de Juni. Vi meldte os straks til vor Compagnikommandeur, og der fik vi den Beske, nu kunde vi følge med Compagniet, men vores Tøj maatte blive paa Vognen, og glade blev nok vi, da vi maatte marschere 3 Mil op i Landet, og det er, som du jo nok kjender, en stor Lettelse, naar man er fri for Oppakning under en Marsch nu. Vi ankom da til en Landsby, hvor vi blev indquarteret om Natten, men maatte stille igjen til Afmarch næste Morgen Kl. 5 og marscherede da igjen nem Odense til en Landsby Sanderup, der blev vi atter indquarteret om Natten, men stillede igjen næste Morgen og marscherede til Eiby, hvor vi laa i 4 Dage. Den 5-te gik vi atter paa hende igjen og ankom her til denne By, som hedder Brangstrup, og hvor vi ligger 30 a 40 Mand

paa en Gaard, det er jo ikke saa behagelig, men det er jo Krigens Tid, man lever i, man maa jo finde sig i saa meget. Vi ligger nu $1\frac{1}{4}$ Mil fra Middelfart og ligger parat til at modtage Fjenden, og vi ved nu heller ikke, hvad Øjeblik han kommer.

Vi er nu gaaet i Rang med Uglen eller andre Natfugle, thi vi sover om Dagen og vaage om Natten, vi stiller om Aftenen Kl. $11\frac{1}{2}$ og staar saa i Alarmstilling, derefter kryber i Skjul og tager os en liden Blund. Hvad Fjenden angaar, da har jeg hørt i Dag for ganske paalideligt, at han nu er parat til at gaa over paa Fyen paa 4 Steder nemlig fra Fredericia, fra Snoghøj, fra Stenderup Hage og ved Eskjør, desforuden har han samlet alle de Fiskergarn, de har kundet faaet i hele Slesvig, og lagt dem i Vandet for at forhindre vore Skibe i at gaa der, men nu er vi dog en Del ogsaa her paa Fyen, og det kan dog være, at vi engang kan stoppe dem; lader os ikke tabe Modet endnu, vel ved jeg nok, at det for Øjeblikket ser kun daarligt ud for os, men lader os trøste os hved, vi har en Herre i Himlen, det er ham, der styrer det hele, intet sker uden hans Villie, og lader os da trøste os ved det Ord, naar Nøden er størst, saa er Hjælpen nærmest, at hvem Gud vil bevare, han er uden Fare. Beboerne her maa da ogsaa føle Krigens Tyngde, de maa hver eneste Dag holde med en Vogn og 2 Heste ved Middelfart, og det er dog ikke saa godt for en Mand, han maa som Følge deraf forsømme sit eget Arbejde, men maaske det heller er kun spildt alligevel. Jeg ved nu ikke mere nyt dennegang og maa derfor afbryde min Skrivelse, dog maa jeg tilføje, at jeg skal hilse mange Gange fra Morten Petersen, han er rask og er i dette Øjeblik i Færd med at skrive et Brev til sin Kone; tillige kan jeg hilse fra Clemmen Larsen, han er rask, jeg talte med ham i Morges, til Slutning vil jeg nu bede Dig at hilse Venner og Bekjendtere, hils din Broder Rasmus og tillige Lars, naar du skrive ham til. Du selv og din Kone og hendes Moder samt din lille Søn være nu Hilset paa det hjerteligste af mig, og med det Ønske, at disse Linier maa træffe Eder alle ved Hilsen og i godt Humør samt veltilfredse Omstændigheder, tager jeg mig den Frihed at undertegne mig Eders forbundne.

Levvel det ønskes af mig.

Ærbødigst

H. Rasmussen.

Jeg haaber du sender mig et Par Ord igjen.

II.

Breve fra Forstærkningsmand Lars Henningsen.

Hørup, den 6-te Marts 1864.

Kjære Familie.

Eders Breve fra den 22-de og den 28-de har jeg op-
 rigtigt modtaget, hvor jeg ser den Glæde, at I alle er
 raske, hvilket jeg ogsaa kan tilmelde Eder, at jeg ogsaa
 er og har atter overstaaet de 6 Dage paa Dybbøl, siden
 vi var i Vemming, (?), denne Gang havde vi nogenlunde
 Ro for Kuglerne, hvor vi var, skjønt der hver Dag falder
 nogle i Kjæden, som af fjendtlige Patruljer, som sniger
 sig ind paa dem, bliver skudte. Du kommer for at hente
 Nyheder, dem kan jeg nogenlunde besvare med Sand-
 hed, dem som du spurgte om; for det første om Dybbøl
 By er afbrændt, kun 4 a 5 Gaarde ere brændte. For det
 andet om der ligger Skibe ved Hørup Hav og venter
 paa vor Retirade. Om Skibene bestandig ligger der, det
 tror jeg ikke, men Forberedelse er da gjort; thi fra Søn-
 derborg til Hørup er sløjfet Kolonnevej over alle Mar-
 kerne og tillige bygget Retiradebro over Hørup Hav.
 For det tredie om vi har Krigsskibe, dem har vi ikke
 saa faa af og især Kanonbaade. For det fjerde om vi har
 fanget 2000 Prøjsere, det er rigtignok det usandfærdig-
 ste af det hele endnu, men at Prøjserne har villet lægge
 Bro over Sundet, det er sandt, men Panserskibet Rolf
 Krage slog baade Prøjserne og Broen tilside, i Søn-
 derborg er ikke brændt eet eneste Hus endnu. -- Andet
 Nyt har jeg ellers ikke denne Gang, hvorfor jeg hurtigt
 vil slutte mit Brev, kuns vil jeg bemærke, at jeg kan
 hilse fra Nielsen og Ole Madsen oppe fra Byen, Ole Mad-
 sen staar ved 12-te Regiment og foruden disse taler jeg
 daglig med Bekjendtere hjemmefra. Med Tak for de gode
 Tilbud som jeg faar i Eeders Breve, henvender jeg mig
 til Eeder om at beholde dette Løfte indtil videre, da jeg
 nok kan hjælpe mig lidt endnu, men længe kan jeg ikke
 udholde det. Thi vor Lønning er kun 12 Skilling om
 Dagen og lidt Naturalforplejning, naar de har noget, og
 naar vi har Tid til at koge det; hvorlænge de kan holde
 ud, som skal leve af det, forstaar jeg mig ikke paa.

Jeg ønskede at vide, om Lars Hansen er her paa Als.

Hils dem, som var her i Sønderborg med frivillige
 Sager, og sig Tak for den korte Tik, vi tilbragte sammen,
 jeg har endnu Erindring i min Brødpose fra dem, hermed

vil jeg ønske Eeder Levvel og hils alle, som interesserer sig for mig.

Lev stedse vel det ønskes af
Lars Henningsen
22-de Regiment 3-die Kompagni No. 164.

Jeg beder dig at undskylde min Dristighed da Nysgerigheden efter at høre fra min Broder overstiger al Lov imod sligt

Venskabeligst
H. C. Henningsen
ifald — — — (Resten er revet af).

Gross Glogau den 17-de Maj 1864.

Kjære Broder og Familie!

Eders Brev fra den 5. Mai har jeg oprigtig modtaget den elvte Mai, hvori jeg ser, at I alle er raske, hvilken Glæde jeg ogsaa kan bringe Eder, at jeg ogsaa er og har det godt fremfor tidligere. Kuns er Tiden lidt lang, og tidt i disse langsomme Dage og stille Timer, som sniger sig frem for mig her, falder Tanken ofte for den forbigangne Tids Genvordigheder og Farer, som i saa lang Tid har overskygget mig og truet med Livets Farer. Men den almægtige har, hvor jeg har ligget og jeg har siddet, nedbøjet med Hovedet og sammenkrympet af Kulde, og ofte hørt Jammer og Klage, altid ladet den Tanke staa klart for mig, at jeg uden Frygt kunne gaa Faren i Møde, og denne Trøst, som jeg har høstet, indhylet under min Dækning i Nattens Mørke, har nu udviklet sig til en Glæde, som er uden Grænse, af Hjertet vilde jeg ønske, at naar og hvor i Verden der møder mig Modgang, at den Ro, Trøst og Taalmodighed vilde være ligesaa levende i mig som i denne Skæbne.

Adskildt fra Familie og Venner staar jeg her ene blandt Fremmede og lever min Tid hen ligesom Fuglen i sit Bur, der maa leve af en andens Haand. Saaledes ser jeg mange Kammerater, som maa nøies med det leverede, som nok er tilstrækkeligt, men dog ikke som vi er vant til. Derimod har jeg dog det Gode at kan lægge lidt til, hvorved det gaar godt an, og tillige har jeg den Fornøjelse at faa mig tilbuden alt, hvad jeg muligt kunne trænge til, hvorfor jeg sender Eder min yderste Tak, men da jeg har to gode Skiorter og et Par nye og to Par ældre Strømper og Sommeren er for Haanden, da man behøver intet Under-tøj, saa tror jeg nok at kunne hjælpe mig

foreløbigt. Derimod tror jeg nok, at hvis det skal vare længe, at mine Penge gaar væk, jeg har, siden jeg kom her, brugt omtrent 3 *Rb.* Men da jeg kom her, havde jeg mine Breve fra April urørt. Da jeg haaber, det ikke varer saa længe, inden vi kommer tilbage, vil jeg derfor takke for Tilbudet og bede, at jeg maa beholde det, indtil jeg føler Trang til det, saa skal jeg nok skrive.

Da jeg i Gaar spurgte, at 5te Regiment endnu ligger paa Als, og jeg ved af Eeders Breve, at H. C. Henningsen er ansat ved dette, hastede jeg straks med at skrive, af en vis Grund, som jeg nærmere skal fortælle. Jeg har bestandig ladet en Skjorte og et Par Strømper og et Par Støvler ligge i mit Qvarter i Hørup paa Als, mens jeg gik paa Forpost, hvorfor jeg nu, da jeg blev fangen, ikke kunne faa det, og som en Følge deraf ligger det der endnu. Jeg har nu tænkt paa, at I burde skrive ham til og bede ham sende det hjem til Eder; jeg skal give enhver nødvendig Oplysning for ham til at skaffe det. Det ligger i Hørup hos en Husmand, som hedder Hans Høi, som bor lige overfor Kroen ved Hørup Præstegaard (og ikke ved Kirken), der kan han hilse fra Lars Henningsen, som har lagt der i Qvarter tre Gange, om de vil udlevere ham et Par korte Blanklæders Støvler, en Skiorte med Mærke L.H.S. og ulden Skjorte og et Par blaaplettede Strømper og et Par hvide Underbukser, som jeg har taget at passe paa for en anden. Hvis der er Mulighed i, at det kan tilveiebringes, haaber jeg, at baade I og han gjør, hvad I kan. Jeg maa nu tilføie, om han vil betale den unge Kone for Tøiets Vask. Hvis det kan hjælpe noget, har jeg endnu en lille Ulejlighed til ham, som er fra min Slef, min eneste Bekendter hiemme fra, Hans Jørgen Hansen fra Pilet, han har ligeledes et Par Støvler paa Als, som han ønsker med i min Pakke, hvis det kan lade sig gjøre og det er til at skaffe. De ligger i en By en fjerding Vej fra Hørup, som hedder Miang, hos en Gaardmand, som hedder Christian Kaare, et Par Fedtlædersstøvler, hvor der var skreven med Kridt 22de Regiment 5te Compagni No 231.

Videre tror jeg ikke at have denne Gang, hvorfor jeg nu vil slutte mit Brev for denne Gang og ønske, at det maa træffe eder alle ved Hilsen. Min Pindsefest har dog været bedre end min Paaskefest. Jeg fik uden at (Ordet ulæseligt) min gode Portion Ærter til Middag, derimod i Paasken maatte jeg nøies med mit Smørrebrød og lidt Vand.

Hils alle gode Venner og Bekjendtere og skriv mig snart til igen og fortæl mig alle mulige Nyheder hjemmefra.

Hermed hilses I alle venskabeligst fra mig

L. Henningsen.

Jeg maa tilføie, at i Stedet for det paa Als fik jeg en Skjorte og et Par Strømper i Flensborg gratis. Støvler har jeg ingen uden de lange.

Jeg vil foreslaa, at I kunne sende dette Brev over til ham, men hvis I ønsker at holde det til at tilfredsstille nysgerrige med, beder jeg, at du tager en nøiagtig Afskrift.

Adressen er:

Til Krigsfange Lars Henningsen af 22de Regiment 3de Compagni No 164 Gross Glogau Schlesien i Preussen ---

Eders Brev kostede mig intet at modtage.

Gross Glogau d 5-te Juli 1864.

Kjære Broder og Familie!!!

Vort Haab om at komme hjem maa bestandig tilsidesættes, hvorfor jeg atter maa gribe Pennen for at sende Eder min Hilsen.

Eders Brev af 24-de Juni har jeg med Glæde modtaget den 29-de samme Maaned, og foruden at see, at I alle er raske, glædede det mig ogsaa at se, at I har modtaget mit Tøj fra Als: Men derimod bedrøvede det mig, det Rygte som er kommen her til Fæstningen idag, tiligemed 4 fangne danske Officerer, som straks efter Ankomsten kom ned hos os og fortalte, at Als var taget under haard Kamp, og at 5-te Regiment har været svært i Ilden og lidt et betydeligt Tab. Det var for mig ved disse Udtalelser, som fik jeg et Stød for mit Brøst, da jeg straks tænkte paa, hvorledes er det dog gaaet Hans Christian. Hvad gav jeg ikke i dette Øjeblik for at faa dette at vide. Jeg har selv staaet i Verdens det vildeste Myrderi, jeg kender Faren, og derfor er det mig en Byrde, indtil jeg paa en Maade kan faa Oplysning om ham, skriv derfor saa snart som mulig og giv mig den Oplysning, I kan.

Den ene Efterretning kommer efter den anden, som alle er mindre glædelige for os; vi har snart ingen Haab mere om at komme hjem; alle havde vi ventet os hjem

til Høst, men dette fejler os, jeg kan derfor ikke love, hvad I tidligere har forlangt mig til, nemlig at være Jeres Høstmand. Vi ved næppe, hvad Aarstid det er, da vi daglig er omgivet af store Volde, saaledes at vi har ingen Udsigt ud i det frie, kuns naar vi er paa Arbejde, kan vi over store gulrøde Sandsletter opdage nogle enkelte Kornpletter, som slet ingen Lighed har med Jeres hjemme, og langs med Vejen, hvor vi gaar, kan vi se i Haverne, hvorledes Træer og Buske staar med fine Frugter, saa vi kan deraf slutte, at det er i Sommerens blomstrende Tid. Men hvad nytter det at tale om det, vi maa og skal have Taalmodighed til at udholde.

Vi er omtrent 200 Mand her i Fæstningen nu, tidligere var vi flere, for nogen Tid siden kom der 150 til Øster-rig. Vi driver Tiden, som vi bedst kan, een læser, en anden skriver, en tredie tegner, en fjerde synger, andre spille Kort, og atter andre spiller Kegler, disse have vores Officerer for nylig skaffet os inde fra Byen. Jeg vilde skrive mere, men synes ikke jeg kan huske mere, hvorfor jeg nødsages til at afbryde disse Linier.

Jeg har for 14 Dage siden modtaget et Brev og 10 Rb. fra Ringsebølle, og for 8 Dage siden modtog jeg Svar paa et, som jeg tidligere har skrevet ham til, fra min Slof fra Kjøbenhavn Hans Christensen, jeg opdagede i nogle danske Aviser hans Adresse, han er i Fæstningen Preusminden. Hils alle, som har Interesse for det, at jeg er ved en god Hilsen, just ikke ved det bedste Humør, hils S. C. H. Henningsen. Alle være I hilset paa det venskabeligste fra

Lars Henningsen

Da jeg af dit Brev, som du har skrevet til din Broder, ser jeg, at du har modtaget mine Støvler fra Als og har afleveret dem til min Kone, hvilket jeg takker dig meget for, en Hilsen fra mig

din hengivne
Hans Jørgen
Pilet

Jørgen Henningsen

III.

Breve fra Rekrut Hans Christian Henningsen.

Kronborg den 27-de Marts 1864.

Kjære Broder og Familie!

Da jeg siden jeg rejste fra Eder ikke synes at have set

mig istand til at opfylde det Løfte, som jeg gav Eder, da jeg rejste, nemlig at skrive Eder til saa hurtigt som muligt, men da vi i disse Helligdage intet videre haver at beskæftige os med, saa kan jeg dog ikke undlade længe at skrive for at fortælle, at jeg er rask og haver det overmaadig godt her paa vort skønne pragtfulde Slot, Kronborg: hvad Rejsen angik herind da kom vi meget hurtig; vi tog fra Rødby om Søndag Morgen, og om Aftenen var vi i Kjøge, hvor vi nattede over, næste Morgen kørrede vi derfra og til Taastrup Stationen omtrent 2 Mil fra Kjøbenhavn, hvor vi saa kørrede paa Jernbanen og kom til Kjøbenhavn til Middag, hvor vi saa var om Mandag Eftermiddag og om Natten, og hvor vi traf mange Bekjendtere fra Lolland, som gjerne vilde gaa med os lidt i Byen, og vi morede os godt sammen. Jeg maa ikke glemme, hvilken Forekommenhed Bønderne de viste imod os over Sjælland, thi da vi kom i Land ved Vordingborg, stod der Vogne, som var bestilt i samme Anledning, nemlig til at køre frit for os saa mange Mile, som Hestene kunde udholde, og naar de havde (kørt) et godt Stykke, stod der igen friske Vogne, hvori vi lagde vort Tøj og satte os op igjen paa en frisk Kjøretur, og saaledes gik det frit undtagen lidt Drikkepenge og lidt andre Smaaudgifter til Livets Ophold. Dog alligevel kostede Rejsen herind os dog omtrent hver en 5—6 Rb., fra Kjøbenhavn og til Helsingør var vi 11 Mand, som lejede en Kabervogn, og det kostede os hver 1 Rb., men udmærket Køretøj; vi blev først modtagne den 16-de i Stedet for den 15-de. Jeg kan fortælle, at jeg nu gaar med Trøjen til Hverdags og ligeledes til Højtidsdags og Helligdags, vi maa stille 2 Gange om Dagen til Abbel Kl. 9 Formiddag og Kl. 3 Eftermiddag, hvilket varer $\frac{1}{2}$ Time hver Gang, ellers haver vi intet at foretage os hele Dagen undtagen at spise og drikke og saa lidt Smaafornøjelser. De Søgne Dage stiller vi Kl. $7\frac{3}{4}$ om Morgenen i Slotsgaarden, og saa marscherer vi ud paa en Grøneng som kaldes (Brevet er her revet itu) — her gaar vi og gør nogle Kunster til Middag, og saa haver vi Middag til Kl. 2 og ligeledes gør nogle lignende Krumspring om Eftermiddagen, — — dog rigtignok haver det største Morskab af, som nogen kan have, og naar der ikke var den Angst for Kuglerne, saa var dette en mageløst Morskabstur, men naar man tænker paa, hvorledes det gaar til ovre i Krigen, saa maa man være bange — — der gaar og vi nærmer os til at være Vaabenøvet,

jeg havde — — noget mere, men her er ingen Andagt, thi her ligger alle vi bekendte Lollændere paa en Stue, og her er saadan en Støj altid, saa det er mageløst, men nu bedes du skrive mig til en Gang og medbringe alle de Nyheder, som kunde interessere mig, og dermed hilse I tylsammen paa det allervenskabeligste fra mig Eders stedseværende Broder og Ven.

Levvel det ønskes af

H. C. Henningsen.

Min Adresse er til Rekrudt H. C. Henningsen
ved 4-de Kompagni No. 299 paa Kronborg.

I kan nok se, at jeg haver været lidt forkjert her*). Jeg haver været to Gange i Kirke i Dag første Paaske-dag, og nu er det snart mørkt, det kan I nok se paa Skriften.

Kronborg den 11te April 1864.

Kjære Broder og Familie.

Jeg haver oprigtig modtaget dit Brev fra 1-ste April og haver deraf den Glæde at læse, at I alle hjemme er ved Hilsen og paabegynder den Gerning, som Foraaret fører med sig, derimod kan jeg ikke dennegang bringe Eder den Efterretning, at jeg til Fuldkommenhed er rask, da jeg er Qvartersyg i 3 Dage, hvilket er anden Gang, jeg haver været Qvartersyg, første Gang var jeg en Del forkølet, hvilket man let bliver her, og nu er det paa Grund af, at i Løverdags, da vi holdt Middag, blev der udkommanderet en Trop (af hvilken jeg var) som skulde trække en stor Fjællehytte paa Hjul hjem med os, og da vi kom op til det første Ledsted, hvor vi skulde igennem, var jeg saa uheldig, at det ene Hjul gik over mine Tæer paa det ene Ben, hvorved jeg fik brækket Neglen løs paa den ene Taae, af hvilket jeg haver noget Hinder for det første, og alligevel kan jeg ikke komme paa Hospitalet derfor, thi der er saa mange, som melder sig og bliver commanderet tilbage igjen med uforrettet Sag, og mange melder dem ogsaa uden Grund, blot fordi de tro, Tiden skulde gaa hen, at de ikke skulde faa udlært tillige med de andre, men den Fremgangsmaade dur ikke her, thi Vogterne lader sig ikke pudse paa den Maade.

*) Her hentydes til, at Brevets Sider er beskrevet i forkert Rækkefølge.

Kjære Broder! Ved at læse dit Brev med Eftertanke finder jeg ligesom en Misforstaaelse, hvilket du skulde have begaaet ved at læse mit første Brev, da jeg maaske nok haver skrevet, at jeg morer mig ved at lære, men derved maa du ikke forstaa vidtløftige Morskaber, thi hvorfor jeg kalder det Morskab, er naturligvis fordi vi er saa mange Bekjendtere fra Hjemstavnen sammen hver Dag, og desuden regner jeg Læren for en Biting for hvem, som haver en lille Smule i Lommen; thi Morskab er desværre os berøvet, naar vi tænker paa, hvilket der forestaar os, da vi hver Dag hører skrækelige Begivenheder fra Felten, hvor vi hver Dag nærmer os at komme, og desuden ere adskilte fra dem, hvem vores Tanker hver Dag omfavner. Dernæst ser jeg, at du endnu er af samme Mening, som da jeg bød dig Farvel, angaaende om at stille for mig, hvilket jeg meget gjerne vilde, naar blot jeg havde Raad dertil, men dersom Fattigdom skulde hemsøge mit Huus, og jeg ikke skal kunne klare for mig, da kan du tro, at Fornøjelsen er kun liden for mig, og tillige haver jeg den Roe hos mig, at hvis nogen kan stole paa sin Kone i sin Fraværelse, da kan jeg, men derfor er det endnu ikke udmuligt, undtagen jeg gør det, naar det først rigtigt er nødvendigt, thi det kan blive afgjort paa et Par Dage, naar jeg vil give, hvad der forlanges, men det er meget kostbart, fra 1000 til 1500 Rb. for en, som er solid.

Jeg kan hilse fra min Broder Lars fra 31-te Marts, da var han rask. De har slaas hver Dag i Paasken, og han har ligget under aaben Himmel hver Nat og Dag baade før i og efter Helligdagene, og nu senere haver jeg skrevet ham til, men har ikke faaet Brev fra ham siden, og Gud ved om han er i Live eller ej, da der hvert Døgn maa falde nogen.

Jeg haver ingen Nyheder at bringe Eder, undtagen hvad I selv ved, dog siges der, at vi skal have udlært til den 25-de April, og er det Tilfældet, saa haver vi ikkun 14 Dage tilbage, enten vi saa kommer til at rejse straks, eller vi skal blive her til de 2 næste Aarstallers Frilodsmænd kommer ind, det ved jeg ikke, da der staar i Avisen, at de skal ind til den 18-de Mai. Du bedes om at fortælle mig, om de haver faaet Pas, og om der skal være Session, og desuden andre Nyheder og saa tillige om at skrive mig til igjen, saasnt du ser Lejlighed. Thi naar vi faar Breve, er vi færdig at myrde Officererne, inden vi faar læst dem.

Nu vil jeg ende min Skrivelse og ønske, at den maatte træffe Eder alle ved en god Hilsen og stedse tegner jeg mig som Eders uforglemmelige Broder og Ven
 Levvel det ønskes af

H. C. Henningsen.

4-de Kompagni No. 299 Kronborg.

Barakkerne ved Sønderborg den 15-de Maj 1864.

Kjære Broder og Familie!

Da jeg en skøn Pindsedagsmorgen ser mig fraskilt mine Venner og Slægtninger og forhindret i, som tidligere at i Forening med Eder og andre gode Venner at helligholde en saadan Fest, da finder jeg kun denne Maade alene at kunde komme lidt i Forbindelse med Eder nemlig ved skriftlig at udtrykke mine Tanker og tilkjendegive lidt om min nuværende Stilling. Jeg kan da fortælle, at jeg er dog nu fuldkommen rask og haver været for det meste, siden jeg rejste fra Kronborg, skønt her fordres mere af et Menneske med Hensyn til dets Natur, end man tidligere haver kjendt, da man for det første haver adskillige strenge Marschture med fuld Oppakning, hvor naturligvis Sveden kommer stærkt til Syne, og saa ovenpaa en saadan Tur staa paa eet og samme Sted omtrent i 2 Timer og længere og saa dernæst ind i en usund Lade eller Stald, hvor det kan træffe, eller ogsaa paa Forpost, hvor man altid ligger i Løbegraven paa den nøgne Jord eller ogsaa gaar frem og tilbage især om Natten for at holde Kulden saa meget af Kroppen som muligt. Paa denne Maade kan man ogsaa leve og maa leve, men der er betydelig Forandring fremfor at være i Hjemmet; men alt dette vil jeg nu slet ikke tænke eller huske paa, naar jeg blodt snart kunde komme til at samles med Eder igjen, da det ikke siden kan skade mig af Betydning, hvad jeg haver prøvet i Forhold til mange af mine bekendte Kammerater, og tillige er Tiden dog ogsaa forandret saaledes, at man for Øjeblikket har ingen Fare for Livet med Hensyn til Krigen, saa man lever dog ikke mere med den spændte Forventning paa et øjeblikkeligt fjendtligt Angreb.

Jeg vil med Hensyn til den nyligt indtraadte Vaabenhvile gerne forespørge mig lidt hos dig kjære Broder, hvad Avisen og Rygtet siger om dens Betydning? Thi her hører vi ingenting, førend den øjeblikkelige Befaling kommer, ser aldrig nogen Blade eller hører noget fra

Officererne; vi er aldeles uvidende om noget med Sandhed, derfor hvis der skulde udledes noget, som tyder paa, at det kan blive til Fred efter denne, da maa du endelig underrette mig derom, thi hvis jeg kunde blive fri for at stille for mig, da var det jo en stor Kapital at holde inde, jeg havde stillet for mig paa Kronborg, hvis Skoleforstanderen ikke havde forbudt alle Stillinger at foretages de sidste 8 Dage, hvorfor jeg sendte Pengene hjem igjen til videre, og jeg synes dog heller ikke at have fortrydt det endnu, da alt haver været roligt, siden jeg kom her, og her paa Als tror jeg ikke ventes noget Angreb mere, da her snart ikke findes een eneste brugbar Kanon eller Kanonammunition, thi baade Dag og Nat bortføres Kugler, Bomber og alt Skyts, og alle Beboere flytter ind i Sønderborg igen, hvis Boliger der ere brugbare, men desværre i hundredevis af elegante Bygninger er aldeles ødelagte dels afbrændte og dels nedskudte og slaaet af de utallige Granater; det ser fygteligt ud, og endnu brænder det nedfaldne Korn paa Magasinerne paa enkelte Steder, og hvis det ikke bliver til Fred, saa kommer vi alligevel til at flytte herfra, saasart de begynder at beskyde os, thi vi kan ingen Forsvar gøre; der tales om vi skal til Fyen. Jeg maa ogsaa fortælle dig, at i Dag er de 3 Aarstaller Forstærkningsmænd permitteret, og hvis Lars ej havde været fangen, havde han kommet hjem tillige med dem, men Gud ved om der skal permitteres flere eller ej, man siger, at Artilleriet skal permitteres paa nogle Aarstaller nær, naar de vilde tage os og permittere os ogsaa, da skal jeg love, at jeg ej skal komme til at bære Tornysteret mere, hvis det da ikke komplet forbydes at stille, thi dette Liv er jeg for længe siden kjed af. Jeg har forresten intet nyt at fortælle, som kan videre interessere dig, hvorfor jeg maa afbryde min Skrivelse for denne Gang og bede at undskylde, fordi jeg ej har skrevet før.

Dernæst beder jeg dig at underrette mig om Eders Stilling gaar ved det gamle, og om du faar nogle Føl i Aar og de andre Plagges Vækst, og om dit Vinterkorn, samt om Vaarkornet kan komme op, da jeg synes, det er ligesaa tørt i Aar som i Fjor.

Hermed hilses du paa det allervenskabeligste samt din Kone, Søn og Svigermoder fra din oprigtige Broder og Ven, og stedse anbefaler jeg mig i Eders bedste Erindringer.

Levvel det ønskes af

Hans Chr. Henningsen.

Adresse

5-te Regiment 2-det Kompagni F No. 59 paa Als.

Skriv mig snart et lille Brev til, jeg haver bedet min Kone om Lars's Adresse, men jeg ved ikke, om hun kan skaffe mig den, eller maaske du vil sende mig den.

Undskyld jeg haver ingen Frimærker, de er saa vanskelige at faa.

Miang den 12de Juni 1864.

Kjære Broder!

Jeg haver idag faaet Lejlighed til at opfylde det næste med Hensyn til Opfordringen af dit Brev, nemlig om det Par Støvler til Hans Jørgen Hansen af Pilet. Jeg kom til at køre med en Mand, Nabo til mit Qvarter, som skulde til Hørup Hav efter Naturalforplejning og lige til Miang og skal køre med ham tilbage igjen. Jeg skriver blot disse Par Ord, medens Manden pakker Støvlerne ind, for at faa dem afsendt saa hurtigt som muligt, da jeg imorgen maaske skal paa Forpost ved Sønderborg, dog kun i tre Dage, da vi saa skal tilbage til Stolbroe.

Vi haver jo faaet Vaabenhvile igjen i 14 Dage til den 25 dennes, hvad det saa bliver til, ved vi ikke, men vores Kaptain siger dog til os, at vi kommer ikke til at slaas mere, da de kommer nok overens om Sagerne inden den Tid, og det er det glædeligste, han kan fortælle os. Du seer nok kjære Broder, at dette er skreven i en Fart, men det gjælder jo det samme alligevel mellem os.

Du bedes nu om at hilse mine Bekjendtere fra mig, at jeg er rask, du selv og Familie være paa det venskabeligste hilset fra mig, og det er mig en Fornøjelse at udføre denne Tjeneste for min Broder Lars og hans Slop, giv vi snart maatte ses og samles med dem og dig, og med dette Haab tegner ieg mig som din med Agtelse oprigtige Broder,

Lev Alle vel det ønskes af

H. C. Henningsen.

Maaske Du sender mig et Par Ord engang, om Du haver modtaget disse Pakker.

Hils mit Hjem med Lejlighed.

Til Jørgen Henningsen, Errindlev.

Brevene af 6. Marts, 27. Marts, 15. Maj, 12. Juni er adresseret saaledes:

Til Gaardmand Jørgen Henningsen,
Errindlev.

aflægges hos Kjøbmand A. G. Larsen
Rødby pr. Lolland.

De øvrige Breve er der ingen Postadresse paa.

Smaastykker.

En lollandsk Variant af Eventyret om den store Løgn.

Kendte Du Bertel Loballe? Han boede paa Fyn og brugte at bille Kværne med en Buløkse. En Dag sad han nede ved Stranden og billede en Kværnsten. Saa fløj Øksen fra ham og fløj over paa et andet Land, og han kunde se, hvor den faldt. Nu var gode Raad dyre. Hvordan skulde han komme over og faa den hentet. Saa gik der et Lys op for ham. Han kastede en Møllesten i Vandet og sejlede over paa den. Da han kom noget ud, saa han sig tilbage, og saa da, at der laa en stegt Aal i hver Revne eller Rille paa Stenen. Saa tænkte han: „Det var en god Fangst“, og han sejlede videre. Da han havde sejlet et Stykke igen, kikkede han sig atter tilbage, og da saa han, at en stegt Labit laa der og havde ædt alle Aalene. Det var der ingenting at gøre ved, men han sejlede saa over og fandt Buløksen. Den tog han op, og saa gik han for at ville se sig om.

Da han var kommen lidt hen ad Vejen, kom der som en Taage for hans Øjne, og da han saa sig til, var det bare Fjer, der kom flyvende. Saa begyndte han at samle dem sammen, men vidste ikke sine levende Raad, hvad han skulde samle dem i. Saa saa han to Drengene, der hver trillede med to Hjul, og dem spurgte han, om han maatte faa to Brædter, som de slog paa Hjulene med. Dem fik han ogsaa, og deraf fik han lavet sig en Vogn. Saa manglede han Stang.

Lidt henne paa Vejen legede to Drengene Hest med en Stok, og den fik han til Vognstang. Han lagde saa alle Fjerene paa Vognen og kørte op til Kongen og spurgte ham, om han vilde købe hans Fjer. Jo, det vilde Kongen godt, men hvad skulde han have for dem. „Jo“, sagde

Bertel, „jeg vil have din Datter“. „Det kan du godt faa“, sagde Kongen, „men du skal vinde hende med Løgn“. „Det skal nok gaa“, sagde Bertel. Bertel tog saa med Kongen ud omkring.

Først gik de ned i Kongens Kaalhave, og Kongen sagde til Bertel: „Her er store Kaal, Bertel“. „Det kan vel være“, sagde Bertel, „men det er ikke noget imod, hvad min Mor havde. Der var hvert Kaalhoved saa stort, at der engang, da det var øsende Regnvejr, sad 3 Mand, 13 Mand og 1300 Mand under et Kaalblad uden at blive vaade, men saa stak jeg min Kaarde gennem Bladet, og Vandet strømede ned, og de druknede alle paa nær mig“. „Det kan vel være“, sagde Kongen.

Saa gik de for at se Kongens Mejeri, og de kom ned i Ostekælderen. „Her er store Oste“, sagde Kongen. „Det er der“, sagde Bertel, „men det er ikke noget imod dem, min Mor hun lavede. Ostekarret var saa stort, at vi havde et gammelt graat Øg, der gik og æltede Osten med Benene. Saa en Dag var det gamle Øg forsvundet, og ingen vidste, hvor det var blevet af, men engang, da de skar Hul paa en Ost, sad det gamle Øg der og havde et Aarsføl hos sig, saa det var vel nok en stor Ost?“ „Det kan vel være“, sagde Kongen.

Saa gik de hen og saa Kongens høje Hus. „Her er et højt Hus, Bertel“, sagde Kongen. „Ja, det er der“, sagde Bertel, „men det er ikke noget imod det, som min Mor hun havde. Jeg var selv med til at slaa Lægter paa Taget, og da jeg var oppe paa den øverste Lægte, saa tabte jeg min Hat, og jeg skulde kravle ned efter den. Jeg gik ned og ned ad Lægterne, og saa kunde jeg se, at min Hat laa paa Jorden, og at en Skade havde bygget Rede i den, og da jeg kom helt ned, havde Skaden flyvefærdige Unger i Hatten. Saa længe havde jeg været om at komme ned. Da jeg naaede den nederste Lægte og kunde se Skaden og Hatten, vidste jeg ikke mine levende Raad, hvordan jeg skulde komme helt ned. Saa tog jeg ind paa mit Bryst, tog en Lus, snoede Tarmene til en Line og firede mig ned i den“. „Det kan vel være“, sagde Kongen.

Saa skulde de hen at se Slotskirken. „Det er en stor Kirke, Bertel“, sagde Kongen. „Ja, vel er den det, men det er ikke noget imod den, der er i min Hjemstavn“, sagde Bertel. „Den var stor. Der stod en Tyr oppe ved Alteret, og der var en Mand, der trak derop igennem Kirken med en Ko til Tyren, og Manden og Koen gik saa tilbage igen, men inden de naaede Kirkedoren, havde Koen faaet Kalv. Derinde i den Kirke var din Far og min Mor, og hun var Mor til dig“. „Nej, det er Løgn, Bertel“, sagde Kongen. „Det ved jeg godt“, sagde Bertel, „men saa har jeg vundet din Datter“.

Eventyret om den store Løgn er optegnet af Fru Christiansen, Søgaard, efter Stine Køje fra Slemminge. Det blev af pens. Lærer L. P. Bitsch, Maribo, overladt Aarbogens Redaktion, der indsendte det til Dansk Folkemindesamling.

Optegnelsen er sammensat af to Eventyrtyper. Indledningen er en „Vrøvlhistorie“, hørende til Gruppen „Løgnehistorier“ (Type: Aarne 1875—1961, Grundtvig 95), en Gruppe, der er ret udflydende og mangfoldig, da Fortællerens egen Fantasi stadig kan ændre Indholdet. Det her optegnede Motiv, hvor Fortælleren sejler paa en Møllesten, synes at være ret enestaaende. Ellers drejer disse usandsynlige Historier sig mest om Skytten, der med sin Ladestok skyder flere Ænder paa een Gang, hvorpaa Fuglene flyver med ham op i Luften, indtil han dumper ned i Jorden og løber hjem efter en Spade for at grave sig ud (Aarne 1894, 1881, 1882), — eller en Dreng er skjult i en Tønde og griber gennem Spunshullet fat i en Rævehale, hvorpaa han faar en rask Tur (Aarne 1875), og flere andre Motiver (et righoldigt Udvalg heraf i Tang Kristensens Molbo- og Aggerbohistorier I: 120—163; II: 126—136).

Anden Del af Eventyret er den meget udbredte og populære Type „Prinsessen siger: Det er Løgn!“ (Type: Aarne 852, Grundtvig 21; se Bolte og Polivka: Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm II: 506), ganske vist i en Afart, hvor Helten ikke skal faa Prinsessen, men Kongen til at erklære, at hans Ord er Løgn (Type: Aarne 1920 C). Da Enkeltmotiverne i begge Tilfælde er ens, kan de bedst betragtes som Afarter af samme Hovedtype. Den oprindelige Form har sandsynligvis været den, at det for Helten har drejet sig om at faa en tavs Prinsesse til at sige noget (jfr. Aarne 945), hvorfor han har faaet hende til at reagere ved at sige noget personligt nedsættende om hendes Far; senere er det udmærkede Motiv: overhovedet at stikke den største Løgn, kommet til og har skudt Stumhedsmotivet ud.

Følgende Motiver fra vor Variant genfindes i al Almindelighed i de danske Optegnelser: den store Kaal, Hesten, der foler i Osten,

den store Lade og Fuglen, der bygger Rede i den tabte Genstand (her en Hat, ellers mest en Økse), og den store Stald, hvor Køerne kælver, mens de vandrer af Sted fra den ene Ende til den anden (her fejlagtigt opfattet som en Kirke). Af andre hyppige Motiver, som ikke nævnes her, kan omtales det almindelige, at Helten klatrer op ad en Bønnestage til Himlen og hejser sig ned ved Hjælp af et Reb, snoet af Avner; et Minde herom findes i nærværende Variants Motiv med Lusen, hvis Tarme snos til en Line. — Selve Slutningsmotivet, der skal faa Lytteren til at føle sig personligt ramt, saa han erklærer, at det er Løgn, er faldet meget mat ud i vor Version; oftest er Motivet meget bramfrit det, at Lytterens Far siges at sidde i en Hunds Bag og erklæres at være skurvet i Hovedet, af ringe Herkomst, eller at han snyder i Kortspil — og andre grimme Beskyldninger.

Eventyret er udbredt over hele Europa (jfr. Grimm 112: „Der himmlische Dreschfleget“ og Asbjørnsen og Moe: „Askeladden som fik prinsessen til aa løgste sig“); af de utallige trykte danske Varianter kan nævnes H. C. Andersens spøgefulde Anvendelse af Typen i „Skyggebilleder af en Rejse til Harzen“. (Braunschweig-Afsnittet); endv. „Tremelaang“ (Sv. Grundtvig: Gamle danske Minder I: 185), Franziska Carlsen: Gammel-Køgegaard II : 156, Tang Kristensen: Jyske Folkeminder VII: 244, 247, 252; XII: 127; XIII: 127, Skattegraveren VII: 201, 203; VIII: 79; XI: 127, 209; Efterslæt: 213, Jens Kamp: Da. Folkeminder: 8, 337, — og flere andre. I Dansk Folkemindesamling findes endnu mange utrykte Optegnelser af samme Type.

(Assistent i Dansk Folkemindesamling. Universitetslektor
Henning Henningsen).

Sønder Alslev Bylov.

I Aarboeg 1945 pag. 428 ff. beretter August F. Schmidt i sin Afhandling „Fra den gamle falsterske Landsby“, at Byloven fra Sønder Alslev er borte, og at forhenværende Gaardejer Hans H. Dyrlov 1909 meddelte V. Dyrlov, at „for ca. 40 Aar siden blev Byloven ædt af Povls Hund, og siden har man ingen haft“.

Det viser sig imidlertid nu, at man har gjort den stakkels Hund Uret, idet Gaardejer Evald Strange, Sdr. Alslev, den 18. September 1938 paa Loftet i sin Gaard fandt den originale Bylov fra 1857, som altsaa havde været forsvundet i ca. 70 Aar.

Det maa ganske rigtigt have været i Povl Larsens

Ejertid (han døde 1876), at Byloven forsvandt, men ogsaa det var Hunden uden Skyld i. Dokumentet var nemlig blevet lagt inden i en Bog, der paa et eller andet Tidspunkt kom op paa Loftet, og der har det ligget siden.

En Bylov i den Forstand som Kippinges eller Virkets er den genfundne Lov naturligvis ikke, alene af den Grund at den stammer fra en langt senere Tid, hvor Landsbyfællesskabet derfor forlængst var ophævet. Nærmest er den at betragte som en Slags Forretningsorden for Bymandslavets Møder.

Paa vor Anmodning meddeler Gaardejer E. Strange følgende om det interessante Dokument og Bymandslavet, som stadig opretholdes:

Der var almindelig Glæde i Bymandslavet, den Aften jeg kunde oplyse om den genfundne Lov, og alle lyttede med spændt Opmærksomhed, da den blev læst op af Gaardejer Jens Dyrlov. Ejendommeligt nok har vort Bylav her i Sdr. Alslev, selv om Loven har været forsvundet i saa mange Aar, vokset sig stærkt. Alle som een møder Bymændene til vore ordinære Møder præcis til den fastsatte Tid, og er endelig een af os forhindret, sender han sin Søn eller Karl eller i hvert Fald Afbud med gyldig Grund. Mulktsystemet har vi ikke mere, og det er der heller ingen Brug for i Øjeblikket. Vi glæder os alle til næste Gang, vi skal mødes, rent bortset fra Skattebetalingen, der jo nu er den sædvanlige Anledning til Møderne 4 Gange aarlig. Mødestedet gaar paa Omgang, og vi er i Øjeblikket 14 Bymænd, og det vil sige alle, som har eller har haft over 5 Tdr. Ld. De 4 ordinære Møder har alle samme Program nemlig: Mødetid Kl. 17¹/₂, Betaling af Skatten, Fællesspisning med Snaps og Øl til Maade, derefter Kaffe og Diskussion, og endelig Kortspil. Enkelte Steder afsluttes med Kaffe bord Kl. ca. 23. Noget fælles har Bymændene forøvrigt ikke mere ud over den genfundne Bylov, der gengives nedestaaende som et Vidnesbyrd om, at den Aand, der besjælede den gamle Landsbys Beboere i Fællesskabets Tid, endnu i nogen Maade er levende i vor By.

Forslag til Bylov for Sønder Alslev.

Vi undertegnede Gaardmænd og Parcellister i Sønder Alslev indgaar herved følgende Forpligtelser til hverandre.

§ 1.

Naar Sognefogeden eller andre af Bymændene har noget at bekendtgjøre, som vedkommer Byen i Almindelighed, da er samme berettiget til at foranstalte et Møde til hvad Tid og Sted han dertil bestemmer, dog bør saadanne Møder, naar ikke Sager af overordentlig Vigtighed fordrer anderledes, altid bestemmes til en Tid, som gjør mindst Indgreb i nogens Forretning, hvor da enhver personlig bør møde som ikke ved Sygdom eller andet lovlig Forfald deri er forhindret, i Tilfælde deraf sendes en Karl, som da bør overvære Forhandlingerne for derefter at underrette sin Husbonde om det passerede, hvilken da er berettiget til at afgive sin Stemme om saadan fordres, naar det sker inden fireogtyve Timer efter bemældte Møde, da ellers saadan Ret bortfalder.

§ 2.

De som foranstalter et saadant Møde, bør skriftelig underrette Bymændene om, hvad der skal forhandles, samt hvor og naar samme skal finde Sted, hvilket han da bør sende til nærmeste Naboer saa betids, at det kan komme til hver Mands Kundskab senest 24 Timer før Mødet skal finde Sted, altsaa mindst to Dage forud, da i modsat Fald enhver Anke over Udeblivelse bortfalder, og vedkommende erlægger en Mark i Mulkt for Forsømmelse i sine Pligters Udførelse. Kommer derimod Ordre fra højere Vedkommende, som fordrer øjeblikkelig Afgjørelse, da bør hver Mand uførtøvet transportere Tilsigelsen til nærmeste Nabo, saa det kan komme til Enhvers Kundskab saa snart som ske kan, og enhver bør da møde, som er til Stede, og ikke han har lovlig Undskyldning, til det dertil bestemte Klokkeslet.

De som er fraværende, naar et saadant Møde forefalder, er naturligvis lovlig undskyldt, og kan som Følge deraf ingen Mulkt finde Sted.

§ 3.

Tilsigelser til alle offentlige Kjørsler og Gangarbejder udiøres paa samme Maade, som meldt er i § 2 og § 6, hvad enten det er fra Sognefogeden eller andre, som har nogen Forretning paa Byens Vegne at varetage.

§ 4.

De der ikke møder, som efter foranførte i Paragraf 2 er tilsagt, maae finde sig i hvad der af Forsamlingen bliver vedtaget og taber al Ret til Protest, naar ikke lovlig Hindring lige ligger til Grund for Udeblivelse, samt erlægger en Mark i Mulkt til en Kasse, som i dette Øjemed bliver at oprette, ligesom de, der ikke

møder førend en Time efter det fastsatte Klokkeslet, erlægges 8 Skilling til bemældte Kasse. Er de derimod lovlig undskyldt, erlægges ingen Mulkt, og samme Ret er da gældende som i § 1 er anført.

§ 5.

Som lovlig Hindring antages Sygdom, Alderdom og uopsættelige Forretninger, men fritages for at sende en Karl kan kun den, som i den Grad har Sygdom i Huset, at han behøver samme for at besørge Lægehjælp og Medicin, ligeledes kan Sygdom hos Kreaturerne være af den Beskaffenhed, at det fordrer forenede Kræfter og giver da samme Ret som i foranførte Tilfælde, men bør under alle Omstændigheder underrette Naboen derom, som da har at gjøre Forsamlingen opmærksom paa sammes Udeblivelse.

§ 6.

Transport af Tilsigelse kan kun i enkelte Tilfælde undskyldes og bør da besørges af Naboen, forøvrigt tilfalder samme Mulkt den, der opholder Budet, som ellers maatte tilfalde den, der uden lovlig Grund udebliver.

§ 7.

Opstaar en Tvist om nogen Udeblivelses gyldige Grnud, afgjøres samme ved Afstemning af Forsamlingen, ligesom de, der efter foranførte Grunde bliver tilkjendt Mulkt, men vægrer sig ved at erlægge samme, maae finde sig i, hvad der af Forsamlingen ved Afstemning bliver vedtaget, og bør da ingen Rettergang videre finde Sted.

§ 8.

Enhver, som modvillig eller uden lovlig Grund vægrer sig ved denne Lovs fremtidige Efterlevelse, udelukker sig derved selv af Bymandslauget og taber derved al Ret til Indblanding i Byens offentlige Sager, men er lige fuldt pligtig til at deltage i de Forpligtelser, som ifølge Bymandslaugets Vedtægter er og bliver hver især paa lagte.

§ 9.

Første Gang en ny tiltræder Møder i Bymandslauget, bør han gjøres bekendt med Loven, med Opfordring til at underskrive samme, skulde han da vægre sig herved, saa gjøres i et og alt § 8 gældende for ham, indtil han underskriver og underkaster sig Loven.

§ 10.

Ved Forsamlingerne af Bymandslauget, som afholdes skiftevis hos hver Mand efter Omgang, præsterer den Mand, hos hvilken Forsamlingen finder Sted, Smør og Brød og Øl samt en Potte Brændevin; er der ellers nogen, som ønsker enten Kaffe eller andre Drikkevarer, da betales samme af hver enkelt, og ingen er pligtig

til at betale, som ikke ønsker at deltage i samme, ligeledes kan den Mand, hos hvem Forsamlingen finder Sted, ikke forpligtes ti at anskaffe samme, hvis han ikke har det i Huset.

At vi undertegnede forpligter os til denne Lovs frentidige Efterlevelse, bekræfter vi herved ved vore egenhændige Underskrifter.

Sønder Alsløv d. 6. September 1857.

Jens Larsen Thorsen	Peder Johnsen	Lars Nielsen Smed
Bierregaard	Jens Rasmussen	Jens H. Dyrlov
Rasmus Gammel	Johan Mikkelsen	Thyge Nielsen
Poul Larsen	Rasmus Kjeling	Christen Frederiksen
		Hans Pedersen

Et Minde om Statsminister C. D. F. Reventlow paa Pederstrup.

Da jeg var en Dreng paa omkring 12—13 Aar, lærte jeg en gammel Kone, som hed Ane Thage, at kende. Hun var nu havnet ude paa Birket Fattiggaard, hvor hun henlevede sine sidste Aar. Hun var født 1812. Jeg husker tydeligt, at da hun døde 93 Aar gammel, og Pastor Therkildsen (senere Provst i Torkildstrup) talte ved hendes Baare, dvælede han særlig ved, at hun var født hint strenge Vinteraar, da Napoleon led sit store Nederlag i Rusland.

Ane Thage fortalte mig engang følgende: Da hun var blevet konfirmeret, kom hun ud at tjene hos en Gaardmand i Birket, og da det gik hen paa Sommeren, blev hun sat til at vogte sin Husbonds Kreaturer, men hun skulde ogsaa udrette andet Arbejde, og derfor kunde hun ikke stadig være ved Kreaturerne. Saa en Dag, da hun kom og skulde se til dem, var de brudt ud og kommet ind paa Naboens Ejendom, og han havde „taget dem op“ og jaget dem ind, og da hun nu kom for at hente dem, fik hun den Besked, at hun ikke maatte faa dem udleveret, undtagen Manden fik 3 Rigsdaler. Hun gik saa hjem og fortalte sin Husbond det. Han flyede hende saa de 3 Rigsdaler, som hun skulde gaa over til Naboen med; men samtidig fik hun den Besked, at hun ikke fik nogen Løn til November. Hun blev selvfølgelig meget ked af det, for de 3 Rigsdaler var foruden lidt Naturalier saa-

som et Pund Uld og nogle faa Alen Lærred og Vadmel hendes hele Løn. Hun trøstede sig dog med, at Manden maaske vilde forandre Sind, naar han fik sundet sig lidt; men November kom, og hun fik ingen Løn. Hun var selvfølgelig dybt ulykkelig, men vidste ingen Udvej, og hendes Moder, som var Enke, vidste heller ingen. Men saa var der en gammel Mand, som sagde, at den eneste Udvej vilde være at gaa til Pederstrup og klage til Excellencen — saaledes benævnedes de altid Grev Reventlow. Den gamle Mand tilbød at gaa med hende derned. Det værste var ganske vist, at de var nødt til at gaa derned en Søndag Eftermiddag; de andre Dage kunde hun selvfølgelig ikke faa fri. De tog imidlertid Mod til sig og gik derned og fik ogsaa Foretræde for Greven. Den gamle Mand begyndte med en Undskyldning, fordi de kom og forstyrrede Grevens Søndagsfred. Greven overhørte imidlertid dette og rejste sig og hjalp den gamle Mand til Sæde, hvorefter han bad ham røgte sit Ærinde, hvilket han ogsaa gjorde, medens Greven gik frem og tilbage paa Gulvet. Da han havde hørt den gamle Mands Beretning, gik han hen og klappede Pigen paa Kinden og sagde: „Stakkels lille Pige, det var godt, I kom herved; jeg skal nok hjælpe dig“. Saa satte Greven sig hen og skrev et Brev til hendes Husbond, og det skulde hun give ham Dagen efter. Hvad der stod i det, fik hun aldrig at vide, men Dagen efter fik Manden travlt med at komme til Pederstrup, og da han kom hjem igen, fik hun sin Løn.

Julius Larsen.

„De sorte Gæs“ i Torrig Skov.

Samme Ane Thage fortalte ogsaa, at hun flere Gange havde været til Eksamen i Magelting Skole, hvor Greven selv var til Stede og overhørte Børnene, ligesom han ogsaa selv dikterede dem en Diktat. En af Sætningerne lød saaledes: „De sorte Gæs i Torrig Skov flyver bort, naar Vinteren kommer, men kommer igen til Foraaret“. Disse sorte Gæs hørte jeg i min Barndom flere gamle Folk fortælle om. Det var nogle temmelig store

Svømmefugle, der havde slaæet sig ned i Torrig Skov. Der var først kommet et enkelt Par, som var blevet fredet; men det viste sig, at de formerede sig saa stærkt, at de med Aarene blev til en Plage. De tømte bogstavelig talt Raagø Sund for Fisk, samtidig med at de oversvinede Træerne i den Grad med deres Ekskrementer, at mange Træer gik ud. For at blive af med de ubehagelige Gæster, maatte man til sidst gaa til den radikale Udvej at fælde den søndre Del af Skoven. Der var ingen af de gamle, der vidste, hvad det var for Fugle, men de kaldte dem „de sorte Gæs“. Først længe efter blev jeg klar over, at det maa have været Skarven eller Aalekragen, der nu er sjældnen her i Landet, men som tidligere ynglede i store Kolonier i vore Skove. *Julius Larsen.*

„Mikmuskage“.

Paa Side 422 i Aarvog 1945 nævnes Ordet „Mikmuskage“, eller, som den sommetider kaldtes, „Mikkemosekage“, som de i Hunseby Præstegaard brugte, bl. a. ved Juletid.

Nu har jeg gennem Gaardejer Jens Wolsing, Holeby, faaet at vide, at dér paa Egnen brugtes denne Kage til Uddeling til Høstfolkene, baade til fremmede Høstfolk, til Gaardens Tjenestefolk og Gaardens Børn efter Høsten og ved Mikkelsdagstide og kaldtes Mikmuskage, vistnok fordi den uddeltes ved Mikkelsdag, hvad man mener første Del af Navnet kan tyde paa.

Paa de ældre Gaarde kan man endnu finde (se Maribo Museum) baade Brødgrissel og Mikmuskagegrissel til at tage disse Ting ud af Ovnen med, men medens den første er firkantet, er den anden rund i Pladen, der sidder paa langt Skaft.

Mikmuskager til Børnene var, siger Hr. Wolsing, paa Størrelse med en Tallerken, de Voksnes betydelig større. Enhver opbevarede selv sin Kage, og spiste af den uden for de egentlige Maaltider.

Mon nogen har Opskriften paa disse Kager?

Ida Holck.

Fra Bogverdenen.

*C. C. Haugner: NAKSKOV KØBSTADS HISTORIE II.
Ny Udgave. Nakskov 1945.*

I sine sidste Aar arbejdede C. C. Haugner som bekendt flittigt med en ny og forbedret Udgave af sit store Værk Nakskov Købstads Historie I—III, der forlængst var udsolgt. I. Del udkom 1944, og ved hans Død kort efter var II. Del i det store og hele gjort færdig til Trykning, naar undtages et helt nyt Afsnit „Gamle Gader og Gaarde“ — et Emne, der optog Forfatteren levende, og som har affødt to overordentlig interessante Afhandlinger i vor Aarbog: „Fra Nakskovs Barndom og Ungdom“ (1943) og „Hvorledes bliver man Lokalhistoriker?“ (1944). Paa Grundlag af disse og de foreliggende Manuskript-afsnit har Vennen og Medarbejderen A. Thordrup, der paa en udmærket Maade har forestaaet Udgivelsen af saavel I. som II. Del, fuldført dette Afsnit og tillige fra 1. Udgave samlet et andet nyt Afsnit om „Port- og Dørhamre“. Begge disse nye Skildringer, der ifølge Sagens Natur er nær beslægtede, læses med stor Interesse.

Det samme er Tilfældet med de stærkt omarbejdede Afsnit: „Kirke og Kloster“ og „Skolerne“, og i Bogens sidste Afsnit „De sidste 100 Aar“ bemærker man med Glæde en Mængde nyt Billedstof, der giver Skildringen yderligere Værdi. Ligesom i 1. Udgave har Dr. V. Paulli forestaaet Billedudvalget og redigeret Billedteksterne, og ogsaa denne Gang gjort det paa en fortrinlig Maade.

Som Nakskov Købstads Historie nu foreligger, er det faktisk et helt nyt Værk, som man bør have staaende Side om Side med 1. Udgaven, og som vor Landsdels

lokalhistorisk interesserede Læsere har Grund til at takke Lollands Historiker for i hans Grav.

Helene Strange: I MØDRENES SPOR. Udgivet af „Danmarks Folkeminder“ ved J. S. Møller. Kbh. 1945.

Ved sin Død i 1943 efterlod Helene Strange sig et stort og fuldt færdigt Manuskript „Omkring Møllebanken“, som det egentlig havde været hendes Tanke, at Historisk Samfund skulde have udgivet. Da denne Tanke af økonomiske Grunde paa daværende Tidspunkt ikke kunde realiseres, sendte hun noget før sin Død Manuskriptet til Foreningen „Danmarks Folkeminder“, som nu har udgivet det under Titelen „I Mødrenes Spor. Nordfalsterske Kvinders Arbejde gennem halvandet Hundrede Aar“. Den smukke og statelige Bog indledes med en udførlig Skildring af Helene Strange og hendes omfattende Forfatter-skab, dygtigt skrevet af Udgiveren, der ogsaa har samlet et godt og hidtil ukendt Billedmateriale vedrørende Forfatterinden og hendes Slægt. Skildringen afsluttes med en Bibliografi, der dog ikke er saa fuldstændig, som det kunde ønskes, idet den ikke medtager hendes Artikler i forskellige Blade — hendes lokalhistoriske Skildringer i en Række af Lolland-Falsters Venstreblads Julenumre burde saaledes have været nævnt — ligesom det er undgaaet Udgiverens Opmærksomhed, at Helene Strange i det store Værk „Danmarks Kultur ved Aar 1940“ Bind II (1942) har skrevet Afhandlingen „Levevis og Husholdning“. Som Bogens Undertitel angiver, er den først og fremmest en Skildring af Kvindernes Arbejde ude og inde i den falsterske Bondegaard, og i Modsætning til de fleste andre Folkelivsskildrere fører Forfatterinden disse Skildringer helt op til Nutiden. Enhver, der kendte Helene Strange, ved, at ingen som hun var inde i dette Emne. Hendes Bog vil derfor for Efterslægten staa som uovertruffen og som et værdigt Sidestykke til Fr. Lange Grundtvigs „Livet i Kløkkergaarden“. Den er tillige et smukt og værdigt Minde om Falsters døde Hjemstavns-skildrer.

PROFESSOR HENRIC CHRISTOPHER GLAHN'S
FAMILIEBREVE SAMT FABLER OG VERS. *Udgivet
af Alfr. R. Glahn og Torben Glahn. Kbh. 1930—44.*

Indsamlingen og Udgivelsen af den bekendte Riserup-præst Professor H. C. Glahns Familiebreve, af hvilke en Del vil være vore Læsere bekendt fra Aarvog 1942, er nu endt. Arbejdet paabegyndtes omkring Aarhundredskiftet af Lektor Alfr. Glahn og videreførtes efter dennes Død af Overbibliotekar Torben Glahn i Haderslev (nu Flensborg). Den smukke og nydeligt udstyrede Bog, der er udsendt som Tillæg til Glahn-Samfundets Medlemspublikationer, indeholder foruden Brevene en Række muntre Fabler og Vers, som forstærker Indtrykket fra Brevene af den hyggelige og godlidende Familiefader. Bogen indledes med en smuk Biografi af Brevskriveren og afsluttes med en Bibliografi over hans Arbejder. Blandt det fortrinlige Billedstof bemærkes en hidtil ukendt Grundplan af Riserup Præstegaard med tilhørende Have. Planen stammer fra en gammel Stambog.

TIL KNUD FABRICIUS 13. AUGUST 1945. *Festskrift
redigeret af Hans H. Fussing. Kbh. 1945.*

I Festskriftet til Knud Fabricius i Anledning af dennes 70 Aars Fødselsdag har cand. mag. *Georg Nørregaard* skrevet en læseværdig Afhandling *Danmarks Fred med Preussen 1814*, hvori han tegner et interessant Billede af Baron Christian Heinrich August Hardenberg-Reventlow paa Krenkerup, som af ham fik Navneforandring til Hardenberg efter hans Fader Fyrst Hardenberg, der paa den Tid spillede en fremtrædende Rolle i Preussens politiske Liv. Sønnen, der paa Grund af Moderens danske Herkomst — hun var en Datter af Christian Ditlev Reventlow (d. 1759) til Brahetrolleborg — følte sig mest knyttet til Danmark, blev dansk Jorddrot og udnævntes til Kammerherre. Et brændende Ønske om at faa politisk Indflydelse var hidtil ikke blevet opfyldt, men nu saa han en Chance for at naa dette Maal. Skønt man paa allerhøjeste Sted ikke var synderlig glad ved Harden-

berg-Reventlows Initiativ, turde man dog ikke afvise hans Tilbud, og han blev da sendt til Berlin som Forhandler, men uden Fuldmagt til at afslutte selve Freden. Stillingen var vanskelig for Danmark, Trykket fra tysk Side var haardt, og Frederik den Sjettes Prestige taalte ikke flere Ydmygelser. Ganske utvivlsomt mildnedes dette Tryk dog noget takket være Hardenberg-Reventlows Indflydelse paa Faderen. Denne sendte et „officielt behageligt“ Brev til København, og dette afgjorde Sagen. Hardenberg-Reventlow fik Fuldmagt til at undertegne Freden, selv om man stadig var paa sin Post overfor ham, bl. a. fordi man tiltroede ham Forhaabninger om at komme til at spille en Rolle paa Kongressen i Wien og siden at blive dansk Gesandt i Berlin. Derimod imødekom man et diskret Ønske om at faa Krenkerup ophøjet til et Grevskab under Navnet Hardenberg, og samtidig med at han udnævntes til dansk Greve, tildeltes han Storkorset af Dannebrog. Sygdom nødte ham nu til at trække sig tilbage til sine lollandske Godser, og nogen yderligere polsitsisk Indflydelse fik han altsaa ikke. (Om Hardenberg-Reventlow se iøvrigt Aarvog 1942 pag. 20).

*August F. Schmidt: OLDERMAND OG BYSTÆVNE.
Universitetsforlaget. Aarhus 1945.*

August F. Schmidt, der er en af vore fineste Kendere af gammel dansk Landsbyskik, har megen Ære af det store Værk Oldermænd og Bystævne, som han har arbejdet paa i en længere Aarrække. Iblndt dets Rigdomme af Oplysninger om Styret i den gamle danske Landsby vil vi særlig pege paa Afsnittene om Bystævnetræer og Midsommetræer pag. 120—132. Her er fortjenstfuldt samlet alt, hvad der er os overleveret om de lollandske Midsommertræer og den til disse knyttede Midsommerfest, der i sin særegne Form ikke kendes andre Steder i Verden, og som nu helt er forsvundet. Forfatteren peger rigtigt paa, at Midsommertræernes egentlige Omraade er Firkanten, der begrænses af Byerne: Toreby—Nysted—Rødby—Maribo. Udenfor dette Omraade kendes Mid-

sommertræer kun i Nordlunde, Vesterborg, Stokkemarke, Skodsebølle, Raa og Haared. Den sidste By nævner Forfatteren forøvrigt slet ikke, skønt Midsommertræet her er bevaret, tilmed er det det største og anseligste, der findes paa Lolland. Derimod har Forfatteren Uret, naar han pag. 125 skriver om Træerne: „De kaldes paa Øen Gadekov“. Gadekoven er nemlig ikke Træet alene, men hele Stævnepladsen, hvorpaa det staar. Thi Nød kan Ordet bruges om Jordbænken med Risgærdet omkring Træets Stamme, men aldrig om selve Træet. Vi gør iøvrigt opmærksom paa endnu en Fejl. Billedet pag. 131 forestiller ikke Midsommertræet i Bursø, men i Forneby.

Af Bogens øvrige Stof, der omhandler lolland-falsterske Forhold, vil forøvrigt en Del være vore Læsere bekendt fra Forfatterens Afhandling i vor Aarbog 1945 „Fra den gamle falsterske Landsby“, der er at betragte som en Forstudie til denne Del af Bogen.

DANSKE SLOTTE OG HERREGAARDE.

Ny Samling. Bd. II. Kbh. 1945.

Som Supplement til Stovværket Danske Slotte og Herregaarde I—IV udsendes nu — ligeledes under Redaktion af Arkivar ved Rigsarkivet Arthur G. Hassø — Danske Slotte og Herregaarde. Ny Samling I—III, hvoraf de to første Bind er udkommet. II. Bd. omfatter bl. a. Maribo Amt og bringer Omtale af ikke mindre end 22 lolland-falsterske Herregaarde, hvorved ialt 39 af vor Landsdels gamle, historiske Gaarde er blevet skildret i det monumentale Værk, der, naar det foreligger fuldendt, vil være uden Sidestykke i vor Litteratur. For Fremtidens Forskere vil det være en Kilde af høj Værdi, men hvad man fremfor alt glæder sig over, naar man gennemblader disse vældige Bind, er den Overdaadighed af Billeder, der præger hver enkelt Afhandling, gør selv det tørreste Stof levende og bogstavelig talt gør det muligt for Læseren at være i Stue sammen med de gamle Gaardes tidligere og nuværende Ejere.

*Otto Norn: NYKØBING KIRKE PAA FALSTER.**Kbh. 1945.*

I Serien Nationalmuseets blaa Bøger har Museumsinspektør Otto Norn givet en fortrinlig og prisværdig kortfattet Skildring af Nykøbing Kirke, der foruden den med Kirken sammenbyggede Præstebolig er det eneste tilbageværende af Byens gamle Graabrødrekloster, der stiftedes i 1419 af Erik af Pommern. Forfatteren peger rigtigt paa, at Nykøbing Kirke først og fremmest præges af det rige Inventar, hvoraf en stor Del stammer fra Dronning Sophies Tid, saaledes Atertavlen og den nyrestaurerede Ahnetavle. Af særlig Interesse er Epitafiet over Anna Sophia von Bunawin, hvis Mand var Kommerjunker ved Prinsesse Magdalene Sibylles Hof. Det prydes af et meget interessant Maleri fra omkring 1540 „Christus som Smertensmand“ af Luthers kendte Portrættør Lucas Cranach, hvis Signatur findes i venstre Hjørne af Maleriet. Den lille, rigt illustrerede Bog er en ypperlig Vejleder ved et Besøg i Kirken.

*N. Clausen-Bagge: GRUNDTVIGSKE HJEM.**Odense 1945.*

„Der er ofte talt urimelig kritisk om „Sydhavsøerne“ Lolland og Falster, som om Kristen- og Menighedsliv næsten ikke levedes dør. Det er en stor Overdrivelse. En Række Personligheder, hvis Navne har god Klang i hele den danske Menigheds Øren, stammer fra Lolland, og her skal fortælles om et falstersk Ægtepar, hvis Navne ikke er saa kendte: Niels og Hanne Gaard i Nørre Ørslev“. Saaledes indleder N. Clausen-Bagge i sin sidste Bog: Grundtvigske Hjem en fortrinlig Skildring af Ægteparret Niels og Hanne Gaard, Luenhøj, der kom til at betyde saa meget for det aandelige Liv paa Falster. Dette Virke er tidligere skildret indgaaende i vor Aarbog for 1929, hvorfor det er unødvendigt her at referere Artiklens Indhold. Det faar være nok at anføre Forfatterens Understregning af, at uden Niels og Hanne Gaards Virke var Nr. Ørslev-Kredsen og Nørre Ørslev Højskole næppe

blevet til, og saa forøvrigt anbefale at læse Artiklen, der paa en udmærket Maade supplerer Niels Karstensens Skildring i Aarbo 1929.

*Niels Nøjgaard: KAJ MUNK. DIGTER OG PRÆST.
Et Mindealbum. Kbh. 1945.*

Blandt den Rigdom af Kaj Munk-Litteratur, der har sei Dagens Lys i de sidste to Aar, *maa* vi pege paa en Bog af Sognepræst, Dr. theol. Niels Nøjgaard — en nær Ven af vor store Landsmand. „Et Mindealbum“ kalder Forfatteren selv sin Bog, og det er for saa vidt rigtigt, som Bogen lægger særlig Vægt paa Fremskaffelsen af et stort og rigt Billedmateriale, hvoraf en Del ikke tidligere har været kendt. Men den bringer tillige en yderst levende Skildring af Digteren og hans store Indsats i dansk Aandsliv. En stor Del af Bogen er helliget Kaj Munks Barndoms- og Ungdomsaar paa Lolland-Falster, og selv om meget deraf vil være kendt fra „Foraaret saa sagte kommer“, bringer den dog saa meget nyt Stof, at den ikke mindst i denne Landsdel vil blive læst med stor Interesse.

*LOLLAND-FALSTER, FEJØ, FEMØ, ASKØ OG BOGØ I-II.
Odense 1946.*

Som et Led i en Række lokalhistoriske Værker, der skildrer de forskellige danske Landsdeles Historie, Natur og Erhverv, har Forlaget Dana, Odense, udsendt en stor og smukt udstyret Bog om Lolland-Falster med omliggende Øer. Den indledes af Adjunkt Svend Laursen, Nykøbing F., hvorefter Lærer Svend Jørgensen, Toreby, skildrer Lolland-Falster gennem Tiderne. Saa følger to Afhandlinger af Lærer H. Edv. Rasmussen, Tillitze, der paa en ypperlig Maade skildrer den lolland-falsterske Hjemstavn og dens Natur, hvorefter en Række andre Medarbejdere fortæller om Byerne og de til Landsdelen hørende Smaaøer. Resten af I. og hele II. Bind skildrer Øernes Erhverv og fremtrædende Erhvervsdrivende. Teksten oplives overalt af en Række velvalgte Billeder:

især glæder man sig over de overordentlig smukke Fotografier, der illustrerer H. Edv. Rasmussens Skildring: Naturen paa Lolland-Falster.

DEN LOLLANDSKE LANDBOSTANDS SPAREKASSE GENNEM 75 AAR. *Nakskov 1945.*

Det Jubilæumsskrift, Den lollandske Landbostands Sparekasse udsendte i Anledning af sit 75 Aars Jubilæum den 26. November 1945, er et overordentlig pragtfuldt og lødigt Værk, der tjener saavel Sparekassens Direktion som Forfatterne og de Kunstnere, der har gennemillustreret det, til stor Ære. Det er blevet et digert Værk — paa ikke mindre end 362 Sider i stort Format — og det koster Arbejde at komme igennem det, men det betaler sig. Uden at forklejne nogen af Bogens øvrige Forfattere maa det være tilladt at fremhæve Lokalhistorikeren Adjunkt Marius Hansens ypperlige Afhandlinger: Rids af de økonomiske og sociale Forhold 1860—1870, Træk af Landbrugets Udvikling paa Vestlolland 1870—1904, Gyldent Korn og gode Tider og Gennem Krise og Krig. Der er nedlagt et overordentlig stort og dygtigt Arbejde i disse Afhandlinger, som ganske vist tynges af en Mængde Tal og tabellariske Oversigter, men som bringer en Rigdom af Oplysninger, som gør disse Afhandlinger til Lokalhistorie af høj Værdi. Den, der i Fremtiden vil beskæftige sig med vor Landsdels økonomiske Historie og specielt Lollands Landbrugshistorie, kommer ikke uden om disse Skildringer.

AKTIESELSKABET P. HATTEN & CO. *Maribo 1945.*

I Firmaets 133. Aar paa 25 Aars Dagen for dets Overgang til Aktieselskab udsendte A/S P. Hatten & Co., Maribo og Nakskov, et med Hensyn til Billedstof overdaadigt udstyret Jubilæumsskrift. Begyndelsen til Firmaet var den i 1812 af Jacob Jacobsen Lunddahl i Maribo aabnede Købmandsforretning, der efter Tidens Skik tillige omfattede Brændevinsbrænderi og Maltgøreri. Byg-

ningen er nu helt forsvundet, men den laa paa samme Grund, hvor Firmaet endnu i Dag har til Huse. 1852 overgik Forretningen til Stifterens Søn H. P. Lunddahl, hvis Arvtager blev hans Prokurist Sophus A. Jensen, der drev Firmaet fra 1871 til 1903, da det blev overtaget af P. Hatten. Samtidig skiftede Firmaet Virkefelt. Fra at have været en blandet Købmandsforretning blev det nu et Specialfirma, og i 1920, da det blev et Aktieselskab, gik det helt over til dette Speciale: Jern, Støbegods og Sanitetsartikler. I 1924 udvidede Forretningen endvidere sit Virkefelt til Nakskov, idet det overtog A/S Knud Dan & Co.s Købmandsgaard her. Hele denne rige Udvikling skildres indgaaende i Bogen, der er et smukt Vidnesbyrd om lollandsk Foretagsomhed.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT.

65. Aargang, Hefte I. Kbh. 1944.

T. A. Colding har i Afhandlingen „*Den ældre Del af Familien Colding fra Askø Degnebolig*“ i Personalhistorisk Tidsskrift 1944 givet en levende Skildring af den Opstandelse, et ulykkeligt Ægteskab og en Ildebrand, hvorved Degneboligen paa Askø lagdes i Aske, afstedkom i det lille Øsamfund.

Hovedpersonen i de dramatiske Begivenheder er Øens Degn Andreas Jørgen Andreasen Colding, der 1750 kom til Øen fra Sandby ved Nakskov. Efter sin første Hustrus Død giftede han sig med en Pige fra Askø, Margrethe Jeppesdatter, Datter af en Husmand der paa Øen. Det blev et højst ulykkeligt Ægteskab med Kiv og Uenighed imellem Ægtefællerne. Øens Beboere, der næsten alle var i Slægt med Degnekonen, blandede sig i Striden og tog afgjort Parti for hende, ja selv Børnene i Hjemmet blev lidsede op mod Faderen.

Striden fik imidlertid en brat og bedrøvelig Ende, da der Søndag den 30. August 1778 opstod en heftig Ildebrand i Degneboligens Køkken, hvorved hele Huset lagdes i Aske, medens Degnekonen blev saa forbrændt, at hun døde samme Dag. Branden skyldtes efter alt at

dømme en ulykkelig Hændelse, men Sladderen stemplede frimodigt Degnen som Mordbrænder, og Dagen efter blev han arresteret. Sagen blev fra Fejø Birk henlagt til Falsterland Birketings Ret i Nykøbing, og Arrestanten blev derfor ført til Arresten paa Nykøbing Slot. Dommen faldt den 20. Maj næste Aar, og ved denne frikendtes Andreas Colding. Ret længe fik han dog ikke Lov til at glæde sig over den genvundne Frihed; han døde kort Tid efter temmelig pludseligt under et Ophold i Sundby i Toreby Sogn.

Ud af Sagens Akter er det muligt at danne sig et meget nøje Billede af Degneboligen og den dermed sammenbyggede Skolebygning. Man faar en indgaaende Beskrivelse af de smaa lavloftede Beboelsesrum, hvor Loftet var saa utæt, at Straa fra den ovenover liggende Halm ofte hang ned imellem Brædderne; i Køkkenet kunde man lige staa oprejst, og endda er her Plads til en Trappe op til Loftet. Køkkenskorstenen blev brugt til Røgning af Fisk, især Flyndere, og i Krogen ved Siden af den var der en Gaaserede. Til Huset hørte en Gaardsplads og en lille Have, hvor der stod et Solur. Og uden om Degneboligen breder sig saa den lille By og Øen, hvis „samtlige 15 Beboere samt deres Præst, velærværdige Hr. Flindt, er selv Anklagere og Sagsøgere . . . til at fælde denne efterstræbte, ulykkelige Mand paa deres fattede Formodning og Mistanke om Mordbrand paa Askø Degnebolig“, som det hedder i Defensoren Birke-dommer I. Knubs Indlæg.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT.

66. Aargang, Hefte 1—2. Kbh. 1945.

Det sidste udsendte Hefte af Personallhistorisk Tidsskrift indledes med en Afhandling, der er af betydelig Interesse for enhver, der beskæftiger sig med Lolland-Falsters Historie. Det er *Hr. Poul Poulsen Danchels Optegnelser. Bidrag til Nakskov-Egnens Præstehistorie af Bjørn Kornerup*. En Bogsamler erhvervede fornylig i et Antikvariat et Eksemplar af Kurt Aslaksens Kirkehistorie

fra 1622. Ved nærmere Eftersyn af Bogen viste det sig, at denne mange Steder var forsynet med haandskrevne Tilføjelser og Notater af personalhistorisk Art, og endelig var der efter den trykte Tekst indsat 6 Kwartblade med haandskrevne Optegnelser af slægtshistorisk Indhold. Disse Optegnelser stammer fra Præsten Poul Poulsen Danchel, der var Præst i Købelev 1631—1668, og hvis Epitafium med Portrætter af ham og hans Familie er ophængt i Købelev Kirke. Han blev Stamfader til en, især paa Lolland, meget kendt og udbredt Præsteslægt, idet ikke mindre end 6 af hans Sønner blev Præster — den ældste blev forøvrigt hans Eftermand i Købelev — og en af hans Døtre blev gift med en Præst. Bjørn Kornepus Afhandling indledes med en meget udførlig og dygtigt skrevet Skildring af den gamle Købelev-Præst og hans Slægt, en Skildring, der ved sine vel underbyggede Oplysninger tillige giver et udmærket Tidsbillede. Derefter gengives Poul Poulsen Danchels Optegnelser, af hvilke især de, der vedrører hans mange Børns Fødsel og Daab er interessante. Ved hver enkelt Daab er omhyggeligt noteret Navnene paa den halve Snes Faddere, det ifølge Kirkeordinansen var tilladt at give Barnet, men desuden samtlige indbudte Venner og Gæster — 20—30 ialt — alle af fornem Stand: Adelsfolk, Præster, Rektorer, Borgere, Fogeder med deres Hustruer i broget Flok. Alle frembar de deres rundelige Faddergaver, som omhyggeligt anføres, og som almindeligvis tilsammen udgør 60—70 Sletdaler, en efter Datidens Forhold ikke ubetydelig Pengesum (i vore Dage vel 7—800 Kr.). Det med Daaben forbundne Gilde har altsaa ikke alene kastet Glans over Dagen, men ogsaa givet et pænt Overskud. Købelev-Præstefolkenes Bekendtskabskreds har været meget stor, ja, den synes endog at have strakt sig over hele Lolland, hvorfor vi gennem Fadderlisterne stifter Bekendtskab med en Mængde Standspersoner, af hvilke flere ikke tidligere har været kendt. Det Register, der afslutter Afhandlingen, er derfor en ypperlig Hjælp for den, der beskæftiger sig med Lollands Præstehistorie.

FYNESKE AARBØGER II². *Udgivet af Historisk Samfund for Fyns Stift. Odense 1944.*

I det statelige Hæfte Fynske Aarbøger II² finder vi en udførlig og velskrevet Afhandling *Billedskæreren Anders Mortensen fra Odense og hans Arbejder i fynske Kirker samt Nakskov Kirke* af Redaktionssekretær *Sven Arnvig*. Anders Mortensen er identisk med den Billedskærer, som man indtil for nylig fejlagtig har kaldt Anders Sørensen, og denne Fejltagelse foranledigede videre, at man antog Nakskovtavlens Fremstiller for at være en Elev af Anders Sørensen. I 1. Udgave af Nakskov Købstads Historie paaviste C. C. Haugner imidlertid, at Skaberen af Nakskovtavlen hed Anders Mortensen. Det gav Anledning til, at man i Odense tog Navnespørgsmaalet op til fornyet Undersøgelse, idet alt tydede paa, at de to Billedskærere var een og samme Person. Sven Arnvig har nu i sin Afhandling vist, hvorledes Fejlen er opstaaet, og godtgjort, at Billedskæreren's Navn virkelig var Anders Mortensen. Afhandlingen bringer en udmærket Oversigt over Anders Mortensens Arbejder og en Vurdering af hans Kunst, hvorfor den ogsaa vil være af Interesse for vore Læsere.

DANSKE MAGAZIN. 7. *Række IV. Kbh. 1946.*

I det sidst udsendte Hæfte af Danske Magazin har Dr. phil. *Holger Hjelholt* meddelt *Nogle Beretninger vedkommende Peter den Stores Ophold i Danmark i Sommeren 1716*. Blandt disse Beretninger er ogsaa Stiftamtmand Henning Ulrik Lützows Skrivelse til Kong Frederik den Fjerde med Skildring af Czarens Besøg paa Falster. Den interessante Skrivelse, der ogsaa omtales i vor Aarbog 1945, gengives her i sin Helhed.

AD FORTIDS VEJE, 4. *Aargang, Hefte 1. Kbh. 1945.*

Ogsaa dette Tidsskrift behandler Emnet det russiske Czarbesøg, ligeledes ved Dr. *Holger Hjelholt*. I en overordentlig interessant og levende Artikel *Peter den Store og hans Ophold i Danmark* gives en bred og malende Skildring af denne Begivenhed, der dengang satte Sin-

dene saadan i Bevægelse, at det fornemmes endnu. Da Dr. Hjelholt i Aarbog 1945 har givet en meget udførlig Skildring af Czarens Besøg paa Falster, bringer Afhandlingen selvsagt ikke vore Læsere noget nyt paa dette Omraade.

I samme Hæfte fortæller Genealog *Wilhelm von Antoniewicz* i en Artikel *Da Frejlevbønderne myrdede Ridefogeden* om de Vanskeligheder, som Bønderne i Frejlev havde med at faa Lensmanden paa Aalholm til at respektere den fri Oldenret i deres egne Skove, som Christian den Anden i sin Tid havde tilsikret dem. Til sidst tog Bønderne sig selv til Rette og dræbte Ridefogeden, en Handling, der fik saa vidtrækkende Følger, at der først mange Aar senere faldt Ro over Sindene. I denne Forbindelse tegner Forfatteren ogsaa et godt Billede af Frejlevbonden Lars Jensen Foged († 1847), der blev Bøndernes Fører, da Stridighederne omkring Aar 1800 paany blussede op og medførte en lang og indviklet Proces, som Bønderne takket være Lars Fogeds Udholdenhed vandt. I 3. Aargang, Hefte 4 (Juni 1945), bragte „Ad Fortids Veje“ forøvrigt en Artikel af Lærer *Karl Rasmussen: Historie i en Landsbykirke og en Trolddomssag fra 1634*, som vi ikke undlader at henlede Opmærksomheden paa. Den tegner med faa og raske Streger et tiltalende Billede af den rige og ansete Palle Rosenkrantz paa Krenkerup, som Sagnene maaske har været vel haard ved — vel sagtens paa Grund af hans Jordgridskhed. Selv om Karl Rasmussens Skildring ikke bringer noget nyt om den lollandske Jorddrot, er den dog i høj Grad læseværdig.

NÆSGAARDBOGEN 1944. *Nykøbing F. 1944.*

Næsgaardbogen 1944 bringer en velskrevet og udmærket illustreret Artikel *Afsløringen af Mindestenen paa Borrehusets Tomt ved Grønsund*. Da Emnerne Borrehuset og Marie Grubbe i Borrehuset har været behandlet gentagne Gange her i Aarbogen, skal vi ikke her komme nærmere ind paa disse, men blot henvise til Artiklen, der

bringer saavel Stiftamtmand, Greve F. Reventlows Tale ved Afsløringen af Stenen som Ingeniør Axel Petris efterfølgende Foredrag, det sidste efter Talerens Manuskript.

NAKSKOV HAVNEMINDER AF TONY'S BROR.

Nakskov Bogtrykkeri 1945.

Adskillige Bogtrykkerier udsender ved Aarsskiftet til Venner og Kunder eksklusivt udstyrede Publicationer, der viser Trykkeriets hele tekniske Kunnen. Blandt disse bemærker vi et overordentlig nydeligt lille Hæfte udsendt af Nakskov Bogtrykkeri: *Nakskov Havneminder* af den bekendte Nakskovvit Julius Jensen, der under Mærket Tonys Bror i Lollands Tidende har offentliggjort en lang Række Minder fra det gamle Nakskov. Det smukke Hæfte, der er nydeligt illustreret med Tegninger af Cl. Clemmensen, bringer paa en underholdende Maade Skildringer af Livet omkring Nakskov Havn, som det rørte sig for et Par Menneskealdre siden. — Forøvrigt burde Julius Jensens samtlige Skildringer fra det gamle Nakskov engang udgives i Bogform — de fortjener det.

Svend Jørgensen: BAG DIGER OG HEGN. LOLLAND-FALSTERS HJEMSTAVNSBOG I. *Nykøbing F. 1945.*

For en Fuldstændigheds Skyld nævner vi sluttelig i denne Oversigt over Aarets lokalhistoriske Litteratur den af Maribo Amts Skolebiblioteksforening udgivne I. Del af Lolland-Falsters Hjemstavnsbog, der har faaet en venlig Modtagelse, og som snart vil blive efterfulgt af en II. og afsluttende Del.

Svend Jørgensen.

Aarsberetning.

Den ordinære Generalforsamling afholdtes den 8. December 1945 paa Hotel Baltic i Nykøbing F. Formanden, Stiftamtmand, Greve *F. Reventlow*, bød Velkommen og udtalte derefter:

For et Par Dage siden døde Overpræsident, Kammerherre *Johan Billow*, København. Som bekendt var Overpræsidenten i en Aarrække Formand for Det Classenske Fideicommis' Direktion, og som saadan opholdt han sig ofte paa Corselitze og følte sig saa nær knyttet til Landsdelen her. Det gav sig bl. a. Udslag i en levende Interesse for Egnens Historie og en yderst velvillig Indstilling overfor Lolland-Falsters historiske Samfund. Saaledes fordobledes vort Tilskud fra Fideicommis'et for nogle Aar siden, endda uden Foranledning fra vor Side, og ved Mødet i Sommer paa Corselitze, hvor Overpræsidenten selv var til Stede og paa det venligste modtog os, fik vi ydermere den glædelige Meddelelse, at Direktionen i Stedet for det sædvanlige Traktement ved saadanne Løjligheder havde bevilget os et Ekstratilskud paa 500 Kr. Vi vil savne Overpræsidenten, og vi udtaler her et: Ære være hans Minde.

Endnu een af Historisk Samfunds gode Støtter er gaaet bort i dette Efteraar. Det er fhv. Sparekassedirektør, Gaardejer *J. L. Lollike*, Gunslevmagle. Lollike var hele sit Liv igennem stærkt lokal-historisk interesseret og har i vore første Aarbøger ydet gode Bidrag til Falsters Historie. Det var paa hans Tilskyndelse, at Historisk Samfund i sin Tid fik udsendt Dr. Hjelholts Falsters Historie, og uden det store Beløb, der paa hans Foranledning af Landbostandens Sparekasse ydedes til Udgivelsen af dette Værk, havde det næppe set Dagens Lys. Gennem Falsters Historie har Lollike sat sig et Minde, der vil blive staaende til sene Tider. Vi takker ham for hans gode Virke for Historisk Samfund og udtaler et: Ære være hans Minde.

Stiftamtmanden aflagde derefter følgende Beretning for Aaret 1944—45:

Aaret 1944—45 har været et af de vanskeligste i Historisk Samfunds Levetid. Vi har i fuldt Maal mærket Krigstidens Besværligheder, og vor Virksomhed har været stærkt præget deraf.

Det er endda gaaet saa taaleligt med Udgivelsen af Aarbogen, selv om det paa et vist Tidspunkt kneb stærkt med at fremskaffe

det fornødne Papir. Betydeligt vanskeligere har det været med at arrangere Sommermøderne, og flere planlagte Møder har da ogsaa maattet opgives paa Grund af Trafikvanskelighederne. Men vor største Vanskelighed har været Dyrtiden. Det kan derfor heller ikke undre, at vi for dette Aar — trods Kontingentforhøjelse og trods stadig Stigen af Medlemstallet — maa aflægge et Regnskab med Underskud. Medens Regnskabet for 1943—44 sluttede med et smukt Overskud, viser dette Aar et Underskud paa 426,39 Kr. Det skyldes først og fremmest de høje Priser paa Papir og Bogtryk, men tillige den Omstændighed, at Aarbogen for 1945 takket være Registret blev paa 12½ Ark i Stedet for som planlagt 10 Ark.

Som Medlemmerne vil have bemærket, er der sket den Ændring med Aarbogen, at denne nu udkommer i Rækker á 3 Bind i Stedet for som hidtil á 10 Bind. Som Følge deraf maatte vi i sidste Øjeblik udvide Aarbogen med det omtalte Register. Vi haaber imidlertid, at Medlemmerne er tilfredse med den foretagne Ændring vedrørende Aarbogen.

Som før nævnt maatte flere af de planlagte Sommermøder opgives, men det lykkedes os dog at gennemføre et overordentlig vellykket Møde i Frejlev Bønderskov. Det afholdtes med stor Tilslutning den 25. Juni 1944 i det dejligste Sommervejrg og med Sparekassedirektør V. Sidenius, Nykøbing F., som en fortrinlig Leder og Fører paa den 2 Timer lange Vandring gennem den ejendommelige Skov, der er en sand Oldtidskirkegaard med ikke mindre end 127 Oldtidsgrave.

Senere paa Sommeren — den 10. September — holdtes et Møde i Czarens Hus i Nykøbing F., hvor Arkivar, Dr. phil. H. Hjelholt talte og fremdrog en Række nye Oplysninger om Czar Peter den Stores saa meget omtalte Besøg paa Falster 1716. Ogsaa dette Møde var vel besøgt.

Skønt vor Virksomhed med Rejsning af Mindestene paa historiske Steder i vor Landsdel i disse Aar har maattet hvile paa Grund af de uregelmæssige Tider, har vi dog medvirket ved Rejsningen af Mindestenen paa Borrehusets Tomt i Grønsund, hvor Marie Grubbe henlevede sine sidste Aar og modtog Besøg af den unge Ludvig Holberg. Selv om et københavnsk Dagblad fandt Tanken om at rejse et Mindesmærke paa dette Sted malplaceret, er vi dog stadig af den Opfattelse, at Ingeniør Axel Petri fortjener Tak for sine Bestræbelser for at faa fastslaaet, hvor Borrehuset laa, og for at faa Stedet markeret paa en værdig Maade. I denne Forbindelse bør det ogsaa fremhæves, at Mindestenen ikke er rejst som et Minde om Personen Marie Grubbe, hvis Navn overhovedet ikke nævnes paa Stenen, men som Minde om en ejendommelig Menneskeskæbne og en Episode i Falsters Historie, der har inspireret I. P. Jacobsen, H. C. Andersen, St. St. Blicher o. fl. a. til digterisk Behandling. Ved Afsløringen af

Mindestenen, der foregik uden noget særligt Mødearrangement, fordi vi jo tidligere har holdt Møde paa Stedet, talte Overpræsident Bülow — Formanden for Direktionen for Det Classenske Fideicommiss, paa hvis Grund Stenen er rejst — Ingeniør Axel Petri og Historisk Samfunds Formand.

Paa Initiativ af Lokalhistorikeren *Jens Wolsing*, Holeby, er der paa Runestensmarken i Sædinge Sogns nordøstlige Hjørne, tæt ved Vejen fra Sædinge til Holeby, rejst en Mindesten paa det Sted, hvor i Aaret 1854 den bekendte Sædinge-Runesten, der nu staar i Maribo Stiftsmuseum, fandtes. Paa Mindestenen staar:

SÆDINGE-STENEN.

PAA TYKAT-BANKEN FAA METER NORD FOR DENNE

STEN FANDTES SÆDINGE-RUNESTENEN 1854.

DEN FLYTTEDES DA TIL NEBBELUNDE OG 1894 TIL

STIFTSMUSEET I MARIBO.

STENEN HER REJSTES I AARET 1945.

Vi takker Jens Wolsing for hans Initiativ og hans Interesse for denne Sags Gennemførelse.

Ogsaa i Aar kan vi med Glæde notere en Fremgang i Medlems-tallet. Det er nu 946 mod 927 i Fjor. Vi takker de mange trofaste Medlemmer, der stadig virker for Tilgang af nye Medlemmer, og haaber fortsat paa at kunne naa et Medlemstal paa 1000.

I denne Forbindelse gør vi opmærksom paa, at nye Medlemmer ved Henvendelse til Kassereren kan købe tidligere Aarbøger og andre Publikationer. Desværre er en Del af de ældre Aargange nu udsolgte.

Sluttelig er det os en kær Pligt at rette en hjertelig Tak til forskellige Institutioner for en Række Tilskud, der ikke mindst i disse Aar er os en uundværlig Støtte. Vi takker saaledes Undervisningsministeriet, Maribo Amtsraad, Det Classenske Fideicommiss, Lollands Spare- og Laanebanks Fond, Nakskov, Den lollandske Landbostands Sparekasse, Nakskov, Landmandsbanken, Nykøbing F., Sparekassen for Nykøbing og Omegn, Landbostandens Sparekasse, Nykøbing F., samt Maribo Byraad for ydede Tilskud.

Kassereren, Lærer *Svend Jørgensen*, forelagde derefter det reviderede Regnskab (se nedenstaaende Uddrag), Saavel Beretning som Regnskab godkendtes.

Til Bestyrelsen genvalgtes Førstelærer *Fr. Hansen*, Horbelev, Rektor *Willesen*, Nykøbing F., Sognepræst *Tage Lunn*, Birket, og Grosserer *Alfred Larsen*, Nakskov, Revisorerne, Amtsforsvalter *O. E. Sonne*, Maribo, og Direktør *V. Knudsen*, Maribo, genvalgtes ligeledes.

Uddrag af *Regnskabet for 1944—45:*

<i>Indtægt:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgift:</i>	Kr.
Formue $\frac{1}{4}$ 1944	3762 77	Administration	929
Renter	111 42	Aarbogen	4544
Tilskud	1080 00	Møder	402
Medlemsbidrag	4193 50	Mindestene o. lign.	251
Salg af Aarbøger	410 38	Andre Udgifter	120
Indkommet ved Møder	25 75	Formue $\frac{3}{4}$ 1945	3336
	<u>9583 82</u>		<u>9583</u>

Nye Medlemmer (indtil 31. December 1945).

Skrædrem. Poul Jørgensen, Holeby.	Kioskejer J. L. Hesselgren, Nakskov
Sognepræst Georg Søndergaard, Vesterborg.	Byrådssekretær P. J. Petersen, Rby.
Frisørmester Hother Jacobsen, Maribo.	Gdr., Amsraadsmedlem Helge Petersen, Hollegaard.
Gaardejer Laurits Tønnesen, Ønslev.	Redaktør Fru K. Findahl, Rødby.
Fru Skovfoged Eriksen, Parkvej, Saxe-købing.	Maskin- og Kedelpasser Sigurd Eds Eskildstrup.
Bestyrer B. Skeelbo, Vesternæs.	Repræsentant Poul W. Pedersen, I købing F.
Arbmd. Johs. Jensen, Kapellanstræde 6, Maribo.	Skovfoged A. Jacobsen, Jægershv Saxe-købing.
O. Petersen, Jellingegade 1, Kbh. Ø.	stud. theol. Grønland Svendsen, Rødby.
Struve, Tagensvej 202, Kbh., N. V.	Cand. pharm. Walther Schiøtz-Niel Rødby.
Mikkelsen, Hobrogade 8 St., Kbh. Ø.	Tandlæge Hans Erik Schiøtz-Niel Rødby.
Ejendomsrådgiver E. Petersen, Jellingegade 1, Kbh. Ø.	Parcl. Viggo Nielsen, Nr. Ørslev.
Togfører Schlander, Broagergade 8, Kbh. V.	Snedkermester Karl Skovdal, Torstrup.
Gartner P. Wengel-Christensen, Rødby.	Børnebiblioteket, Nakskov Folkebibtek.
Bødkermester H. Henningsen, Rødby.	Kommunelærer M. Eriksen, „Lie Vejle“.
Læge Poul Falbe-Hansen, Nakskov.	Poula Schou-Nielsen, Blomsterforningen, Søndergade, Nakskov.
Bogholder Carl Christensen, Nakskov.	Seminarieelev Svend A. Jensen, Mee
Cand. pharm. Albertien, Maribo Apotek.	Parcl. Vilhelm Johnsen, Sdr. Kirke
Skolebestyrer Hjerrild, Maribo.	Kontormedhjælper Else Hennings Eged.
Cand. pharm. K. Berg, Maribo Apotek.	Boghandler Poul Thorén, Kronprinsensgade 3, Kbh. K.
Antikvitetshandler Verner Hansen, Gl. Kongevej 102, Kbh. V.	Gdr. Jens Kappe, Blæsbjerg.
Tandlæge J. Boesen, Nakskov.	A. Andersen, Ordrupvej 159 ² , Char-tenlund.
Boghandlermedhjælper Jensen, Nakskov.	
Stadsingeniør Aage Grum-Schwensen, Fredericia.	
Gaardejer G. Foged, Bruntofte.	
Købmand Th. Rasmussen, Kraghave.	
Redaktør J. Schested-Grove, Nakskov.	

Tidligere Aarbøger m. m.

Ved Henvendelse til Samfundets Kasserer, Lærer
Svend Jørgensen, Toreby pr. Søllested, faas:

Aargangene 1918—1934 (med Undtagelse af Aargang 1919 og 1920, der er udsolgt) á....	Kr.	1.00
Aargangene 1935—1944 á.....	—	2.00
Aargang 1945.....	—	3.00
Norvin William: Kilder og Hjælpe midler til Studiet af Lollands og Falsters Historie I—II	—	1.00
Litteratur om Lolland-Falsters Historie og To- pografi	—	0.50
Beretning om Hjemstavnskursuset paa Søl- sted Højskole 1926.....	—	2.00
Jørgensen, J. og Ussing, H.: Lollandsk Lands- byliv	—	2.00
Hjelholt, H.: Falsters Historie I—II.....	—	10.00
Haugner, C. C.: Maribo Historie I—II.....	—	7.00
Blatt, Franz: Under vor Haand og Segl.....	—	0,50
Jørgensen, J.: Ordbog over det lollandske Sprog	—	3.00

Vore Medlemmer kan ved Henvendelse til Dansk histo-
risk Fællesforening, Askov pr. Vejen (Postkonto 20185)
bestille Tidsskriftet *Fortid og Nutid* til Favørpris 3.00 Kr.
aarlig (Bogladepris 6.00 Kr.).